

PODRĘCZNIK

Opieka nad dziećmi pozbawionymi opieki rodzicielskiej

Podręcznik służący wzmocnieniu
systemów opieki w celu
uwzględnienia szczególnych
potrzeb dzieci będących ofiarami
handlu ludźmi

W internecie dostępnych jest wiele informacji na temat Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Można je znaleźć na stronach internetowych FRA pod adresem <http://fra.europa.eu>.

Niniejszy dokument nie stanowi w żadnym przypadku wiążącej wykładni przywołanych przepisów, a jedynie dokument referencyjny mający ułatwić korzystanie z nich. Treści zawarte w tej publikacji niekoniecznie odzwierciedlają w całości lub w części stanowisko Komisji Europejskiej.

***Europe Direct to serwis, który pomoże Państwu
znaleźć odpowiedzi na pytania dotyczące Unii Europejskiej.***

**Numer bezpłatnej infolinii (*):
00 800 6 7 8 9 10 11**

(* Informacje są udzielane nieodpłatnie, większość połączeń również jest bezpłatna (niektórzy operatorzy, hotele lub telefony publiczne mogą naliczać opłaty).

Zdjęcia (okładka i wnętrze): © Shutterstock

Więcej informacji o Unii Europejskiej można znaleźć w portalu Europa (<http://europa.eu>).

Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej, 2015

Paper	TK-01-15-636-PL-C	978-92-9239-972-6	10.2811/60206
PDF	TK-01-15-636-PL-N	978-92-9239-952-8	10.2811/803329

© Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej, 2015

Powielanie do celów niekomercyjnych jest dozwolone pod warunkiem podania źródła informacji.

Printed in Luxembourg

IMPRESO EN PAPEL RECICLADO SIN CLORO (PCF)

Opieka nad dziećmi pozbawionymi opieki rodzicielskiej

Podręcznik służący wzmocnieniu
systemów opieki w celu uwzględnienia
szczególnych potrzeb dzieci
będących ofiarami handlu ludźmi

Wstęp

Dzieci, które są pozostawione bez opieki lub odseparowane od osoby sprawującej nad nimi opiekę, są szczególnie narażone na to, że staną się ofiarą znęcania się i wykorzystywania. Dzieci te są uprawnione do szczególnej ochrony.

Opiekunowie stanowią jeden z najważniejszych elementów systemu ochrony dzieci, które są pozbawione środowiska rodzinnego lub których rodzice nie mogą reprezentować ich interesów, co może się zdarzyć, gdy rodzice znęcają się nad nimi lub je zaniedbują.

W sprawozdaniu porównawczym na temat handlu dziećmi opublikowanym przez Agencję Praw Podstawowych Unii Europejskiej (FRA) w 2009 r. wskazano znaczne różnice w pojmowaniu i stosowaniu pojęcia „opiekun” występujące między państwami członkowskimi Unii Europejskiej (UE). Ponadto wywiady przeprowadzone przez FRA na potrzeby sprawozdania dotyczącego odseparowanych od rodziców dzieci ubiegających się o azyl, opublikowanego w 2010 r., ujawniły, że jakość usług i stopień ochrony oferowane dzieciom w ramach istniejących systemów opieki mogą się znacznie różnić, nawet w obrębie tego państwa.

W kontekście tych różnorodnych praktyk krajowych dyrektywa w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi (2011/36/UE) zobowiązuje państwa członkowskie do wyznaczenia opiekuna lub przedstawiciela prawnego dla dziecka będącego ofiarą handlu ludźmi od momentu uznania go przez władze za pozostawione bez opieki oraz w przypadkach, w których osoby, którym przysługuje władza rodzicielska, nie mogą zapewnić ochrony interesu dziecka lub reprezentować dziecka. W „Strategii UE na rzecz wyeliminowania handlu ludźmi na lata 2012–2016” uznaje się ponadto, że wszechstronny system ochrony uwzględniający potrzeby dzieci, zapewniający koordynację między różnymi instytucjami i dziedzinami działań, jest niezbędny, aby uwzględnić różnorakie potrzeby różnych grup dzieci, w tym ofiar handlu ludźmi. Dlatego też jednym z rezultatów realizacji strategii UE jest publikacja tego podręcznika.

Celem niniejszego podręcznika jest wzmocnienie ochrony dzieci poprzez zapewnienie organom krajowym i innym zainteresowanym stronom w całej UE wsparcia w zakresie dalszego rozwijania istniejących systemów opieki. W podręczniku podjęto próbę objaśnienia roli opiekuna, który jest podstawowym elementem zintegrowanego systemu ochrony dzieci. W dokumencie podkreśla się znaczenie roli opiekunów i przedstawicieli prawnych w zapobieganiu zjawiskom znęcania się nad dziećmi i wykorzystywania dzieci oraz reagowaniu na takie zjawiska, a także w zapewnianiu ochrony i wsparcia dzieciom będącym ofiarami handlu ludźmi. Celem podręcznika jest przedstawienie

wspólnej interpretacji podstawowych zasad i elementów systemu opieki. Poprzez zaprezentowanie zbioru najważniejszych wspólnych zasad i kluczowych norm podręcznik ma na celu polepszenie warunków dzieci objętych opieką oraz propagowanie poszanowania ich praw podstawowych.

Pragniemy podziękować licznym ekspertom – dzięki konstruktywnym uwagom przyczynili się oni do powstania podręcznika, który Państwu teraz prezentujemy.

Cecilia Malmström

*komisarz UE
do spraw wewnętrznych*

Morten Kjaerum

dyrektor FRA

Spis treści

WSTĘP.....	3
WYKAZ SKRÓTÓW	7
JAK NALEŻY KORZYSTAĆ Z NINIEJSZEGO PODRĘCZNIKA.....	9
WPROWADZENIE.....	15
1. Kim jest opiekun?	15
2. Opieka jako niezbędny element systemów ochrony dzieci.....	18
3. Co obejmuje niniejszy podręcznik?	22
4. Współpraca transnarodowa w kontekście ochrony dzieci.....	24
CZĘŚĆ I – WZMOCNIENIE SYSTEMÓW OPIEKI	27
1. Podstawowe zasady systemów opieki	27
2. Systemy opieki: rozważania wstępne	30
2.1. Jakie wymogi należy określić w ustawodawstwie lub strategiach?.....	30
2.2. Jeden jednolity system opieki dla wszystkich dzieci?.....	31
2.3. Status zatrudnienia opiekunów: zawodowi czy wolontariusze?	34
2.4. Kto może pełnić rolę opiekuna?	35
2.5. Wyznaczanie członków rodziny na opiekunów w kontekście handlu dziećmi	40
2.6. Przedstawiciele lub przedstawiciele prawni	40
2.7. Doradztwo prawne i pomoc prawna	42
3. Zarządzanie pracą opiekunów	43
3.1. Organ ds. opieki nad małoletnimi	43
3.2. Opracowanie wytycznych dla opiekunów.....	44
3.3. Koordynacja działań i współpraca z innymi agencjami i organami.....	46
3.4. Zarządzanie sprawami.....	47
3.5. Szkolenia	50
3.6. Wsparcie dla opiekunów.....	56
3.7. Mechanizmy przeglądu i nadzoru	57
4. Przydzielanie opiekuna dziecku.....	59
4.1. Kiedy należy wyznaczyć opiekuna?.....	60

4.2. Jaka jest najlepsza procedura przydzielania opiekuna dziecku?.....	61
4.3. Kiedy opieka ustaje?	67
4.4. Kiedy należy zmienić opiekuna?	70
CZĘŚĆ II – ZADANIA OPIEKUNA	71
5. Najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka.....	77
6. Stanie na straży bezpieczeństwa i dobra dziecka	79
6.1. Ocena ryzyka.....	80
6.2. Ocena indywidualnych potrzeb	85
6.3. Wspieranie dziecka w utrzymywaniu więzi rodzinnych	88
6.4. Stosowne środki utrzymania, w tym odpowiednie zakwaterowanie i pomoc materialna	89
6.5. Opieka zdrowotna.....	91
6.6. Kształcenie i szkolenie	93
7. Ułatwianie uczestnictwa dzieci.....	94
8. Działanie w charakterze pośrednika w kontaktach między dzieckiem a innymi	97
9. Pomoc w zidentyfikowaniu trwałego rozwiązania leżącego w interesie dziecka	98
9.1. Repatriacja i powrót	100
9.2. Integracja w państwie przyjmującym	103
10. Sprawowanie przedstawicielstwa prawnego i wspieranie dziecka w ramach procedur prawnych	106
10.1. Procedury ustalania wieku.....	107
10.2. Procedury dotyczące wydawania dokumentów pobytowych	109
10.3. Procedury ochrony międzynarodowej.....	111
10.4. Odszkodowanie i przywrócenie do stanu poprzedniego	114
10.5. Postępowanie cywilne	115
10.6. Postępowanie karne.....	116
10.7. Dochodzenia policyjne	119
ZAŁĄCZNIK 1: ŹRÓDŁA PRAWNE	120
ZAŁĄCZNIK 2: WYBRANE PUBLIKACJE	122

Wykaz skrótów

- CRC** Konwencja Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka (United Nations Convention on the Rights of the Child)
- EKPC** Europejska konwencja praw człowieka (Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności)
- ONZ** Organizacja Narodów Zjednoczonych
- SCEP** Program na rzecz dzieci bez opieki w Europie (Separated Children in Europe Programme)
- UNHCR** Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (United Nations High Commissioner for Refugees)
- UNICEF** Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci (United Nations Children's Fund)

Jak należy korzystać z niniejszego podręcznika

Celem niniejszego podręcznika jest wsparcie urzędników administracji publicznej w państwach członkowskich Unii Europejskiej (UE), którzy są odpowiedzialni za zapewnienie dzieciom opieki i przedstawicielstwa prawnego na poziomie krajowym, regionalnym lub lokalnym bądź działają w tym obszarze. Podręcznik zawiera wytyczne dotyczące sposobów tworzenia krajowych systemów opieki i zarządzania nimi, przy czym wskazano w nim główne zadania, które powinien realizować opiekun. Z tego względu podręcznik ma również na celu przedstawienie jednolitej interpretacji funkcji i roli opiekunów oraz przedstawicieli prawnych w Unii Europejskiej, którzy to opiekunowie i przedstawiciele są podstawowym elementem w systemach ochrony dzieci. To z kolei powinno przyczynić się do promowania jednakowej interpretacji najważniejszych zasad i elementów systemu opieki. Taka wspólna interpretacja powinna pomóc w ujednoczeniu poziomu ochrony zapewnianej dzieciom w całej UE.

Zapewnione wytyczne są przede wszystkim skierowane do urzędników i opiekunów w państwach członkowskich UE. Wytyczne te mają również w znacznym stopniu zastosowanie do systemów przedstawicielstwa prawnego dziecka w określonych postępowaniach (takich jak postępowania azylowe), nawet jeżeli przedstawiciel prawny jedynie uzupełnia ograniczoną zdolność do czynności prawnych dziecka na potrzeby określonego postępowania, w związku z czym przedstawiciel nie ponosi odpowiedzialności za szereg zadań, których wykonanie normalnie powierza się opiekunowi.

Niniejszy podręcznik nie obejmuje kwestii powoływania adwokatów zapewniających dziecku bezpłatną pomoc prawną w określonych postępowaniach cywilnych, karnych lub administracyjnych. Nie obejmuje on również kwestii osób odpowiedzialnych za sprawowanie codziennej opieki nad dzieckiem.

Niniejszy podręcznik jest podzielony na trzy części:

- we **wprowadzeniu** przedstawiono podstawowe informacje dotyczące zakresu tematycznego podręcznika i ogólnej roli opiekuna. Odniesiono się w nim do krajowych systemów ochrony dzieci stworzonych w celu zaspokajania potrzeb różnych kategorii dzieci;
- w **części I** określono podstawowe zasady systemów opieki i przedstawiono wytyczne dotyczące zarządzania systemami opieki i wzmacniania ich pozycji. Ta część jest skierowana do decydentów, którzy opracowują krajowe ramy zarządzania systemem opieki i wzmacniania jego pozycji, oraz do organów krajowych, którym

powierzono pełnienie obowiązków w zakresie zapewniania opieki. Przedstawiono w niej również opis procedur wyznaczania opiekunów oraz czas trwania opieki;

- w **części II** wyjaśniono zadania opiekuna. Ta część jest przede wszystkim skierowana do opiekunów oraz osób odpowiedzialnych za nadzorowanie ich pracy.

Niniejszy podręcznik, sporządzony wspólnie przez Agencję Praw Podstawowych Unii Europejskiej (FRA) i Komisję Europejską, stanowi odpowiedź na wezwanie sformułowane w „Strategii UE na rzecz wyeliminowania handlu ludźmi na lata 2012–2016”. Wiele źródeł prawa UE, w tym unijna [dyrektywa w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi \(2011/36/UE\)](#), dorobek prawny UE w dziedzinie azylu, unijna [dyrektywa w sprawie ofiar \(2012/29/UE\)](#) oraz [dyrektywa w sprawie wykorzystywania seksualnego dzieci \(2011/93/UE\)](#), zawiera przepisy dotyczące zapewniania opieki lub przedstawicielstwa prawnego dzieciom pozbawionym opieki rodzicielskiej. Szczegółowe informacje na temat tych źródeł można znaleźć w [załączniku 1](#). Przegląd wspomnianych przepisów prawa UE oraz innych istotnych europejskich lub międzynarodowych instrumentów i dokumentów można znaleźć w tabelach 1, 2 i 3. Przepisy te nie zapewniają jednak kompleksowych wytycznych dotyczących tego, jaki powinien być opiekun ani co powinien robić. Niniejszy podręcznik ma na celu wyeliminowanie tej luki.

W niniejszym podręczniku przyjęto zintegrowane podejście ukierunkowane na dziecko. Kluczową rolę odgrywa w nim konwencja Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) o prawach dziecka, której przepisy mają zastosowanie do wszystkich dzieci bez wyjątku. W podręczniku sugeruje się uwzględnienie szczególnych potrzeb i praw zidentyfikowanych lub domniemanych ofiar handlu dziećmi poprzez dostosowanie – w stosownych przypadkach – systemów opieki utworzonych na potrzeby wszystkich dzieci potrzebujących opiekuna. Znaczna część niniejszego podręcznika zawiera sugestie, które są uniwersalne w odniesieniu do wszystkich rodzajów stosunków opieki, niezależnie od tego, czy dotyczą dziecka będącego ofiarą handlu ludźmi. Najlepszym sposobem propagowania praw i dobra dzieci będących ofiarami handlu ludźmi jest stosowanie zasad i środków zabezpieczających wspólnych dla wszystkich systemów opieki – takich jak niezależność opiekuna lub brak konfliktu interesów – w połączeniu z wiedzą na temat handlu ludźmi i odpowiednimi umiejętnościami. W podręczniku nie zaleca się zatem tworzenia oddzielnych systemów opieki wyłącznie na potrzeby dzieci będących ofiarami handlu ludźmi. W [sekcji 3 wprowadzenia](#) wyjaśniono, które sytuacje dotyczące stosunków opieki są, a które nie są, objęte zakresem niniejszego podręcznika.

Jako punkt wyjścia dla niniejszego podręcznika przyjęto międzynarodowe i europejskie normy w zakresie praw dziecka oraz ochrony i pomocy dla dzieci będących ofiarami handlu ludźmi. Przepisy pochodzące z prawnie wiążących dokumentów, takich jak Konwencja o prawach dziecka i akty prawne UE, zestawiono z dokumentami

niewiązującymi, które zawierają fundamentalne wskazówki i zalecenia. Źródła prawne, które wykorzystano na potrzeby opracowania niniejszego podręcznika, wyszczególniono w załączniku 1. W załączniku 2 wskazano dalsze dokumenty, do zapoznania z którymi zachęca się czytelnika. W pracach nad niniejszym podręcznikiem uwzględniono również wyniki wcześniejszych badań FRA dotyczących dzieci odseparowanych od rodziców i handlu dziećmi. Istniejące normy prawne zostały przełożone na praktyczne wytyczne dzięki gromadzeniu i porównywaniu oraz poprzez badanie źródeł wtórnych i informacji dotyczących sposobów zarządzania systemami opieki w państwach członkowskich UE. Agencja opublikuje oddzielnie porównawczy przegląd wyników tych badań obejmujący wszystkie 28 państw członkowskich.

Grupa ekspertów omówiła projekt podręcznika na posiedzeniu zorganizowanym przez FRA w swej siedzibie w listopadzie 2013 r. W skład grupy weszli przedstawiciele właściwych organizacji europejskich i międzynarodowych oraz organizacji pozarządowych (NGO), a także wybrani praktycy i przedstawiciele właściwych organów na szczeblu krajowym. Wybrano ich, aby reprezentowali różne krajowe systemy opieki i różnorodne realia panujące na danych obszarach. Z innymi zainteresowanymi stronami prowadzącymi działania w dziedzinie ochrony dzieci i handlu dziećmi konsultowano się natomiast na piśmie. Ponadto projekt przekazano do zaopiniowania przedstawicielom państw członkowskich za pośrednictwem nieformalnej grupy ekspertów Komisji Europejskiej ds. praw dziecka.

Aby ułatwić czytelnikowi znalezienie właściwych źródeł prawnych dotyczących konkretnego zagadnienia poruszonego w podręczniku, w odpowiednich akapitach źródła oznaczono kolorem niebieskim i pogrubieniem.

Podręcznik zawiera również przykłady obiecujących praktyk zidentyfikowanych w państwach członkowskich UE, które dla decydentów i praktyków stanowią bazę rozwiązań konkretnych problemów. Część podręcznika na temat zadań opiekuna zawiera listy kontrolne obejmujące działania, jakie opiekunowie będą ewentualnie musieli podejmować na rzecz zabezpieczenia najlepszego interesu dziecka w różnych sferach jego życia.

W poniższej ramce wyjaśniono terminologię stosowaną w podręczniku. W przypadku niektórych pojęć, w tym pojęcia „opiekun”, nie istnieje jedna, powszechnie przyjęta definicja.

KLUCZOWA TERMINOLOGIA

Ofiara handlu ludźmi: „Ofiara handlu ludźmi” oznacza osobę fizyczną będącą ofiarą handlu ludźmi zgodnie z definicją zawartą w art. 2 unijnej *dyrektywy w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi* (2011/36/UE).

Handel ludźmi: W *dyrektywie UE w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi* (2011/36/UE) pojęcie „handel ludźmi” definiuje się jako „werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób, w tym wymiana lub przekazanie kontroli nad tymi osobami, z zastosowaniem groźby lub przemocy bądź innych form przymusu, uprowadzenia, oszustwa, podstępów, poprzez nadużycie uprawnień lub wykorzystanie sytuacji bezbronności, lub też wręczenie lub przyjęcie płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby sprawującej kontrolę nad inną osobą, w celu wyzysku”.

Wykorzystywanie: „Wyzysk obejmuje, w szczególności, wyzyskanie innych osób do prostytucji lub innych form wykorzystywania seksualnego, przymusową pracę lub służbę, w tym żebractwo, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie, wyzyskiwanie do działalności przestępczej lub usunięcie organów”.

Jeżeli takie zachowanie „dotyczy dziecka, stanowi ono przestępstwo handlu ludźmi, nawet jeśli nie posłużono się żadnym ze środków wymienionych w ust. 1”.

Artykuł 2 dyrektywy w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi (2011/36/UE)

Dziecko: Dziecko „oznacza osobę poniżej 18. roku życia”.

Artykuł 2 ust. 6 dyrektywy w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi (2011/36/UE); zob. również art. 1 Konwencji o prawach dziecka

„[...] w przypadku gdy nie ma pewności co do wieku [osoby będącej ofiarą], a istnieją powody, aby sądzić, że osoba ta jest dzieckiem, [przyjmuje się] założenie, że dana osoba jest dzieckiem, tak by można było niezwłocznie zapewnić jej dostęp do pomocy, wsparcia i ochrony [...]”.

Artykuł 13 ust. 2 dyrektywy w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi (2011/36/UE)

Dziecko bez opieki: „Małoletni bez opieki” oznacza dziecko, które „przybywa na terytorium państw członkowskich bez opieki osoby dorosłej odpowiedzialnej za niego z mocy prawa danego państwa członkowskiego lub z mocy praktyki stosowanej w danym państwie członkowskim, dopóki nie zostanie on faktycznie objęty opieką przez taką osobę; pojęcie to obejmuje również [dziecko], któr[e] zostaje pozbawion[e] opieki po przybyciu na terytorium państw członkowskich”.

Artykuł 2 lit. l) dyrektywy w sprawie kwalifikowania (2011/95/UE)

Dziecko odseparowane od rodziców: „Dziecko odseparowane od rodziców” oznacza dziecko, które zostało oddzielone od obojga rodziców lub swojego poprzedniego opiekuna prawnego lub zwyczajowego, lecz niekoniecznie od innych krewnych. Pojęcie to może zatem obejmować dzieci przebywające pod opieką innych dorosłych członków rodziny.

Komentarz ogólny nr 6 CRC/GC/2005/6 Komitetu Praw Dziecka ONZ oraz wytyczne ONZ dotyczące opieki zastępczej nad dziećmi A/HRC/11/L.13, pkt 8

W Programie na rzecz dzieci bez opieki w Europie (SCEP) stosuje się raczej pojęcie „bez opieki” niż „odseparowane”, ponieważ lepiej odzwierciedla ono podstawowy problem, z którym borykają się takie dzieci; mianowicie są one pozbawione opieki i ochrony ze strony rodziców lub osoby sprawującej opiekę i w konsekwencji tego odseparowania cierpią społecznie i psychologicznie. W niniejszym podręczniku pojęcie „bez opieki” będzie stosowane zarówno w odniesieniu do dzieci pozbawionych opieki, jak i do dzieci odseparowanych od rodziców – w celu zachowania zgodności ze znaczeniem pojęcia „bez opieki” stosowanym w prawie UE oraz uniknięcia możliwych nieporozumień i niespójności.

Opiekun: Opiekun jest niezależną osobą, która zabezpiecza interes i ogólne dobro dziecka, i w tym celu uzupełnia jego ograniczoną zdolność do czynności prawnych. Opiekun pełni funkcję przedstawiciela ustawowego dziecka we wszystkich postępowaniach w taki sam sposób, w jaki rodzic reprezentuje swoje dziecko.

Komentarz ogólny nr 6 CRC/GC/2005/6 Komitetu Praw Dziecka ONZ oraz wytyczne ONZ dotyczące opieki zastępczej nad dziećmi A/HRC/11/L.13

Przedstawiciel (czasami nazywany przedstawicielem prawnym): Przedstawiciel „oznacza osobę lub organizację wyznaczoną przez właściwe organy, mającą pomagać [dziecku] bez opieki i reprezentować [je] w postępowaniach [dotyczących ochrony międzynarodowej], w celu najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka, jak również, w razie potrzeby, dokonywać czynności prawnych w jego imieniu”.

Artykuł z lit. j) dyrektywy w sprawie warunków przyjmowania (2013/33/UE)

Rola przedstawicieli lub przedstawicieli prawnych różni się od roli pełnionej przez wykwalifikowanego adwokata lub innego przedstawiciela zawodu prawniczego, który udziela pomocy prawnej, występuje w imieniu dziecka i jest jego przedstawicielem prawnym w zakresie składania pisemnych oświadczeń oraz reprezentuje go osobiście przed organami administracyjnymi i sądowymi w postępowaniu karnym, azyłowym lub innym postępowaniu sądowym przewidzianym w prawie krajowym.

Organ ds. opieki nad małoletnimi: „Organ ds. opieki nad małoletnimi” oznacza instytucję, organizację lub inny podmiot prawny odpowiedzialny za nabór, wyznaczanie, monitorowanie, nadzоровanie i szkolenie opiekunów. Rola organu lub organizacji ds. opieki nad małoletnimi powinna być określona w prawie.

Wytyczne ONZ dotyczące opieki zastępczej nad dziećmi A/HRC/11/L.13 oraz Komitet Praw Dziecka ONZ, komentarz ogólny nr 6 CRC/GC/2005/6

WPROWADZENIE

1. Kim jest opiekun?

Państwa członkowskie UE stosują różne modele w odniesieniu do opieki i przedstawicielstwa prawnego.

Źródło: FRA (2009), Wyzwania, perspektywy i dobre praktyki w zakresie handlu dziećmi w Unii Europejskiej (Child trafficking in the European Union: Challenges, perspectives and good practices), publikacja dostępna pod adresem: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/529-Pub_Child_Trafficking_09_en.pdf

Nie istnieje żadna powszechnie przyjęta definicja pojęcia „opiekun”. Choć w prawie UE uznaje się znaczenie opieki i przedstawicielstwa prawnego dla zabezpieczenia interesów i dobra dziecka, nie zawiera ono definicji pojęcia opiekuna ani jego funkcji. Oprócz pojęcia „opiekun” w prawie UE stosuje się terminy „przedstawiciel prawny lub inny przedstawiciel” i „specjalny przedstawiciel” w celu określenia osoby wyznaczonej do udzielania pomocy i wsparcia dzieciom bez opieki lub dzieciom, których rodzice zostali pozbawieni praw rodzicielskich. W prawie UE dorobek prawny w dziedzinie azylu zawiera jedynie definicję przedstawiciela prawnego (zob. tabela 1). Zakres zadań wykonywanych przez przedstawicieli prawnych jest znacznie węższy niż w przypadku opiekunów (zob. sekcja 2.6). Pojęcia „opiekun” nie zdefiniowano również w Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi z 2005 r. Rola i obowiązki opiekuna zostały szczegółowo opisane na szczelbu Organizacji Narodów Zjednoczonych w **Wytycznych dotyczących opieki zastępczej nad dziećmi** oraz przez Komitet Praw Dziecka ONZ w komentarzu ogólnym nr 6.

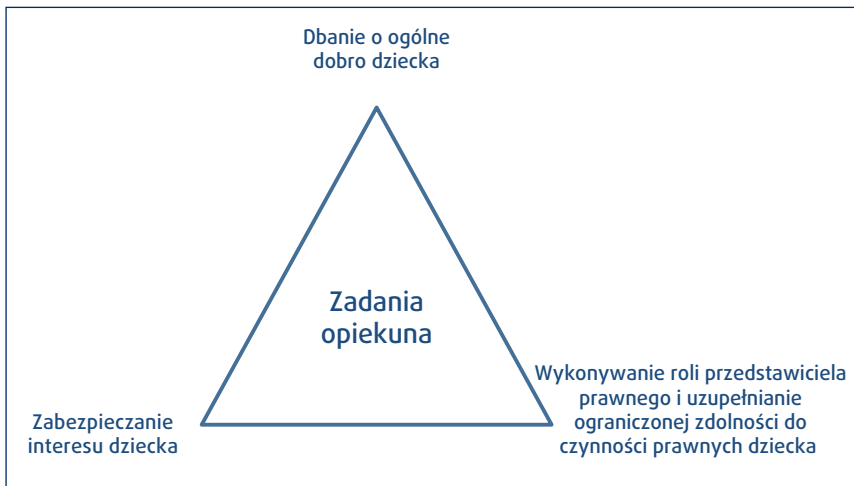
Tabela 1: Terminy i definicje stosowane w międzynarodowych i europejskich dokumentach dotyczących polityki

Instrument	Stosowana terminologia	Odniesienie
Instrumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych i Rady Europy		
Komitet Praw Dziecka ONZ, komentarz ogólny nr 6 CRC/GC/2005/6	opiekun przedstawiciel prawny	pkt 33
Wytyczne ONZ dotyczące opieki zastępczej nad dziećmi A/HRC/11/L.13	opiekun prawny uznana odpowiedzialna osoba dorosła	pkt 100
Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi z 2005 r.	opiekun prawny	art. 10 ust. 4 lit. a)
Instrumenty Unii Europejskiej		
Dyrektywa w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi (2011/36/UE)	opiekun przedstawiciel	art. 14 ust. 2 art. 16 ust. 3
Dyrektywa w sprawie warunków przyjmowania (2013/33/UE)	przedstawiciel	art. 2 lit. j)
Dyrektywa w sprawie procedur azylowych (2013/32/UE)	przedstawiciel	art. 2 lit. n)
Dyrektywa w sprawie kwalifikowania (2011/95/UE)	opiekun prawny przedstawiciel	art. 31 ust. 1 art. 31 ust. 2
Dyrektywa w sprawie ofiar przestępstw (2012/29/UE)	opiekun przedstawiciel specjalny/prawny	art. 24 lit. b) motyw 60 preambuły
Dyrektywa w sprawie zwalczania wykorzystywania seksualnego dzieci (2011/93/UE)	przedstawiciel specjalny/prawny	art. 20
Rozporządzenie Dublin II (604/2013/UE)	przedstawiciel	art. 2 lit. k)

Terminy „opiekun”, „przedstawiciel” i „przedstawiciel prawny” są stosowane w sposób niespójny, a ponadto krajowe terminologie są różnicowane, dlatego też należy położyć nacisk na funkcje wyznaczonej osoby, a nie na stosowane tytuły czy terminy.

Na potrzeby niniejszego podręcznika w całym dokumencie stosuje się termin „opiekun”. Termin ten określa niezależną osobę, która stoi na straży interesów i ogólnego dobra dziecka oraz w celu ich zabezpieczenia uzupełnia jego ograniczoną zdolność do czynności prawnych, gdy zachodzi taka potrzeba, w taki sam sposób, w jaki czynią to rodzice dziecka. Opiekun pełni trzy różne funkcje przedstawione na rysunku 1. Urzędowe tłumaczenie – przedstawione w tabeli 1 – stosuje się wówczas, gdy tekst zawiera odniesienie do prawodawstwa UE.

Rysunek 1: Mandat opiekuna

Źródło: FRA

Opiekun różni się od wykwalifikowanego adwokata lub innego przedstawiciela zawodu prawniczego, który udziela pomocy prawnej, występuje w imieniu dziecka i jest jego przedstawicielem prawnym w zakresie składania pisemnych oświadczeń oraz reprezentuje go osobiście przed organami administracyjnymi i sądowymi w postępowaniu karnym, azyłowym lub innym postępowaniu sądowym przewidzianym w prawie krajowym.

Opiekuna należy również odróżnić od pracowników socjalnych i innych osób sprawujących opiekę odpowiedzialnych za zaspokajanie materialnych potrzeb dziecka. Pracownicy socjalni lub inne osoby sprawujące opiekę nad dzieckiem i zajmujące się nim na co dzień nie są opiekunami, chyba że – z mocy prawa – ponoszą oni odpowiedzialność za dobro dziecka i uzupełniają jego ograniczoną zdolność do czynności prawnych.

Odpowiedzialność za przedstawicielstwo prawne dziecka w ramach konkretnego postępowania sądowego lub administracyjnego można oddzielić od pozostałych dwóch funkcji opiekuna. W takim przypadku odpowiedzialność taką przyznaje się wyłącznie niezależnej osobie lub instytucji, nazywanej zazwyczaj „przedstawicielem prawnym” lub „przedstawicielem”. Przedstawiciele, w odróżnieniu od opiekunów, mają ograniczony mandat, który jest często dokładnie określony w momencie ich powołania, tj. reprezentowanie dziecka w konkretnym postępowaniu.

Dlatego też, w przypadku gdy dziecko jest pozbawione opieki rodzicielskiej, należy zawsze wyznaczać opiekuna, który może wykonywać wszystkie trzy funkcje wyszczególnione na rysunku 1. Pomoże to zapewnić ochronę oraz zabezpieczenie interesów i ogólnego dobra dziecka. Wykracza to daleko poza zwykłe reprezentowanie w danym postępowaniu lub uzupełnianie ograniczonej zdolności do czynności prawnych dziecka, gdy jest to konieczne.

2. Opieka jako niezbędny element systemów ochrony dzieci

W *Planie działania UE w zakresie małoletnich bez opieki (2010–2014)* zauważono, że standardy ustanowione w Konwencji o prawach dziecka stanowią centralny element wszelkich działań dotyczących małoletnich bez opieki. W art. 19 Konwencji o prawach dziecka wzywa się państwa-strony do podejmowania niezbędnych środków w celu zapobiegania wszelkim formom przemocy wobec dzieci, w tym znęcaniu się i zaniebdywaniu, oraz w celu zapewniania ochrony i wsparcia dzieciom będącym ofiarami. Artykuł 20 Konwencji o prawach dziecka zobowiązuje państwa-strony do zapewniania

„Przemoc wobec dzieci wymaga przyjęcia zintegrowanego (systemowego, całościowego) podejścia. [...] Oznacza to, że wszystkie programy i działania mające na celu zapobieganie przemocy i zapewnianie dzieciom ochrony przed przemocą, a w szerokim kontekście propagowanie praw dziecka, powinny obejmować różne dyscypliny i sektory”.

Źródło: Rada Europy (2009), Wytyczne Rady Europy w dziedzinie polityki dotyczące zintegrowanych międzynarodowych strategii na rzecz ochrony dzieci przed przemocą (Council of Europe Policy guidelines on integrated national strategies for the protection of children from violence), Strasburg, publikacja dostępna pod adresem: www.coe.int/t/dg3/children/News/Guidelines/Adoption_guidelines_en.asp

specjalnej ochrony i pomocy wszystkim dzieciom pozbawionym czasowo lub na stałe środowiska rodzinnego. Komitet Praw Dziecka ONZ, w *komentarzu ogólnym nr 13* (2011) w sprawie *prawa dziecka do wolności od wszelkich form przemocy*, podkreśla znaczenie zintegrowanego systemu ochrony i wspierania dzieci opartego na prawach dziecka. Szybkie wyznaczenie opiekuna, w stosownych przypadkach, stanowi zatem jeden z najważniejszych środków

praktycznych podejmowanych w celu zapewnienia dzieciom ochrony (Komitet Praw Dziecka, komentarz ogólny nr 6).

Artykuł 16 dyrektywy w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi (2011/36/UE) stanowi, że państwa członkowskie muszą podejmować środki niezbędne do zapewnienia, by w stosownych przypadkach został wyznaczony opiekun dla pozostającego bez opieki dziecka będącego ofiarą handlu ludźmi. Ponadto art. 14 stanowi, że państwa członkowskie wyznaczają opiekuna lub przedstawiciela dla dziecka będącego ofiarą handlu ludźmi od momentu uznania go przez władze za ofiarę takiego handlu oraz „jeżeli na mocy prawa krajowego osoby, którym przysługuje władza rodzicielska, nie mogą zapewnić ochrony interesu dziecka lub reprezentować dziecka ze względu na konflikt interesów między nimi a dzieckiem będącym ofiarą”. Opiekun powinien towarzyszyć dziecku w toku całego procesu do momentu znalezienia trwałego rozwiązania.

Dawniej ochrona dzieci koncentrowała się na konkretnych kwestiach lub na określonych szczególnie wrażliwych grupach. Chociaż podejście to może być skuteczne w zakresie zaspakajania potrzeb określonej grupy docelowej, wiąże się z nim również istotne ograniczenia. W przypadku wielu dzieci, w tym dzieci będących ofiarami handlu ludźmi, mogą występować liczne problemy związane z ich ochroną. Rozproszone działania z zakresu ochrony dzieci mogą przyczynić się do rozwiązania jednego z tych problemów, lecz nie zapewnią ich kompleksowego rozwiązania.

Koncentrowanie się jedynie na wybranych kwestiach lub na konkretnych grupach dzieci nie jest ani trwałym, ani skutecznym rozwiązaniem. W przypadku dzieci będących ofiarami handlu ludźmi dziecko może zostać uznane za ofiarę lub za narażone na ryzyko stania się ofiarą handlu ludźmi w różnych momentach okresu, w którym potrzebuje indywidualnej ochrony. W związku z tym na szczeblu europejskim i światowym coraz częściej odchodzi się od stosowania podejścia zakładającego rozwiązanie określonych kwestii na rzecz systemowego podejścia do ochrony dzieci.

Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci (UNICEF) definiuje system ochrony dzieci jako:

„zbiór przepisów, strategii politycznych, regulacji i usług koniecznych we wszystkich sektorach społecznych – w szczególności w sektorze opieki społecznej, edukacji, opieki zdrowotnej, bezpieczeństwa i sądownictwa – w celu wspierania działań w zakresie zapobiegania zagrożeniom związanym z ochroną i reagowania na takie zagrożenia. Systemy te stanowią element ochrony społecznej i wykraczają poza nią [...]. Obowiązki są często rozłożone na różne organy rządowe, a usługi świadczą organy lokalne, usługodawcy pozarządowi i społeczności, co sprawia, że koordynacja między sektorami a poszczególnymi szczeblami, obejmująca rutynowe systemy przekazywania spraw, stanowi niezbędny element skutecznych systemów ochrony dzieci”.

Źródło: UNICEF (2008), Strategia UNICEF w zakresie ochrony dzieci (UNICEF child protection strategy), E/ICEF/2008/5/Rev.1, 20 maja 2008 r., publikacja dostępna pod adresem: www.unicef.org/protection/files/CP_Strategy_English.pdf

W niniejszym podręczniku przyjęto zintegrowane podejście do ochrony dzieci stosowane przez UNICEF. Chociaż podejście to opracowano, mając na uwadze dzieci będące ofiarami handlu ludźmi, sugeruje ono uwzględnianie ich szczególnych potrzeb przede wszystkim poprzez podejmowanie środków, które powinny być wspólne dla służb socjalnych wszystkich rodzajów opieki. Podejście to obejmuje również sposób, w jaki opiekunowie powinni współdziałać z innymi podmiotami i elementami systemu ochrony dzieci, przy jednoczesnym dążeniu do zapewnienia, by interesy dziecka były uwzględniane we wszystkich działaniach dotyczących dziecka.

Zintegrowany system ochrony dzieci koncentruje się na dziecku. System ten zapewnia, by wszystkie niezbędne podmioty i systemy – edukacja, opieka zdrowotna, opieka społeczna, wymiar sprawiedliwości, społeczeństwo obywatelskie, społeczność, rodzina – działały wspólnie na rzecz ochrony dziecka. Takie zintegrowane podejście umożliwia reagowanie na różne sytuacje, w których może znaleźć się dziecko. Podejście to musi uwzględniać potrzeby dzieci, w tym dzieci będących ofiarami handlu ludźmi w państwie, którego są obywatelami, jak również dzieci, które przekroczyły granice międzynarodowe. Interes

dziecka musi mieć podstawowe lub nadrzędne znaczenie zgodnie z wymogami Konwencji o prawach dziecka.

Wytyczne Zgromadzenia Ogólnego ONZ dotyczące dzieci objętych opieką zastępczą zawierają wskazówki dotyczące zapewniania ochrony i dobra wszystkim dzieciom pozbawionym opieki rodzicielskiej lub narażonym na znalezienie się w takiej sytuacji. Wytyczne te zawierają postanowienia mające na celu zapewnienie, by zawsze była wyznaczona prawnie uznana osoba lub instytucja ponosząca **odpowiedzialność prawną** za dziecko, jeżeli jego rodzice są nieobecni lub nie mogą podejmować bieżących decyzji uznawanych za leżące w interesie dziecka.

Źródło: Zgromadzenie Ogólne (2010), rezolucja nr 64/142, Wytyczne dotyczące opieki zastępczej nad dziećmi (Guidelines for the alternative care of children), 24 lutego 2010 r., A/RES/64/142, publikacja dostępna pod adresem: www.unicef.org/protection/alternative_care_Guidelines-English.pdf

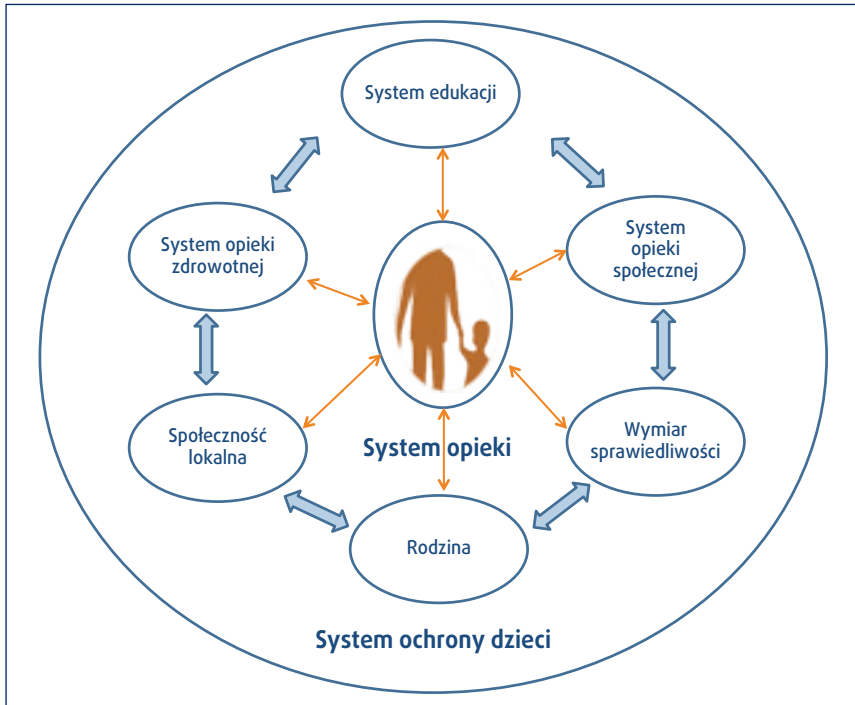
Zintegrowany system ochrony dzieci nadal wymaga wiedzy fachowej i działań podejmowanych w reakcji, na określone problemy, ale umieszcza je w kontekście ogólnego systemu.

Krajowe systemy opieki stanowią nieodłączny element systemów ochrony dzieci. Systemy te powinny mieć na celu zaspokajanie potrzeb wszystkich dzieci, które są stale lub tymczasowo pozbawione opieki rodzicielskiej i potrzebują ochrony.

Opiekunem powinna być osoba posiadająca najobszerniejszą wiedzę na temat sytuacji i indywidualnych potrzeb dziecka. Opiekun zajmuje wyjątkową pozycję, która pozwala mu na tworzenie powiązań między różnymi organami i dziećmi. Opiekun może również pomóc w zapewnieniu ciągłości ochrony dziecka i umożliwić mu skuteczne uczestnictwo we wszystkich dotyczących go decyzjach, zgodnie z postanowieniami art. 12 Konwencji o prawach dziecka. Przyznanie opiekunowi centralnej pozycji obok

dziecka powoduje wzmocnienie pełnionych przez niego funkcji zapobiegawczych oraz ochronnych (rysunek 2).

Rysunek 2: Systemy ochrony dzieci i rola opiekuna

Źródło: FRA

W swoich działaniach opiekunowie muszą kierować się czterema najważniejszymi zasadami określonymi w Konwencji o prawach dziecka (rysunek 3). Państwa-strony są zobowiązane: szanować i propagować prawo dziecka do życia i rozwoju, w tym rozwoju psychicznego, fizycznego i psychologicznego; należycie uwzględniać poglądy dziecka, biorąc pod uwagę jego wiek, dojrzałość i rozwijające się zdolności; jak najlepiej zabezpieczać interesy dziecka jako nadrzędne we wszystkich decyzjach i działaniach dotyczących dziecka; oraz w pełni przestrzegać i propagować zasadę niedyskryminacji.

Komitet Praw Dziecka ONZ w komentarzu ogólnym nr 14 (2013) w sprawie prawa dziecka do tego, by rzeczą nadrzędną było najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka (art. 3 ust. 1), zapewnia kompleksowe wytyczne na potrzeby procedury oceny i określania interesów dziecka oraz wykaz kluczowych elementów.

Rysunek 3: Cztery najważniejsze zasady określone w Konwencji o prawach dziecka, którymi muszą się kierować opiekunowie w swoich działaniach

Źródło: FRA

3. Co obejmuje niniejszy podręcznik?

Niniejszy podręcznik zawiera wytyczne dotyczące sposobów tworzenia krajowych systemów opieki i zarządzania nimi oraz wyszczególnienie głównych zadań opiekuna. Większość rozważań ma zastosowanie do wszystkich sytuacji związanych z opieką. Rozważania te dotyczą przede wszystkim systemów opieki przeznaczonych dla dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej, chociaż niektóre odnoszą się w szczególności do dzieci będących ofiarami handlu ludźmi; te ostatnie dotyczą na przykład udziału dziecka w postępowaniu karnym prowadzonym przeciwko osobom zajmującym się handlem ludźmi.

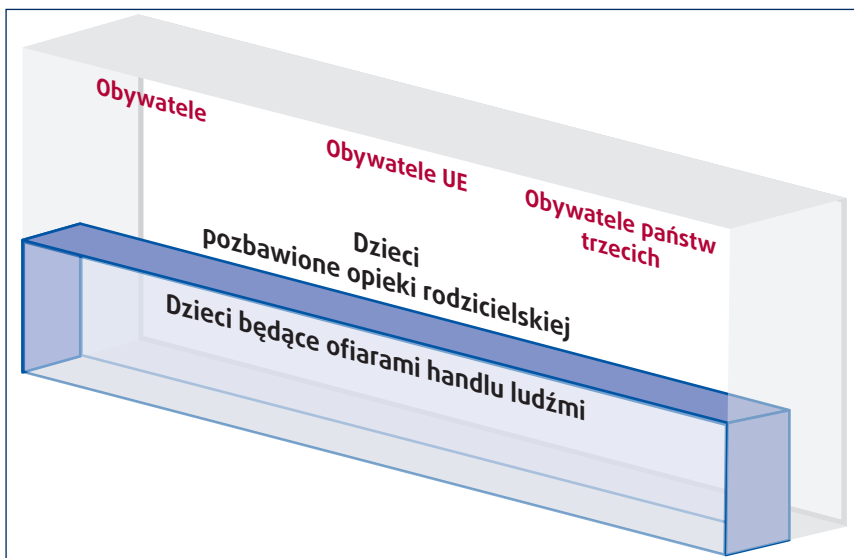
W podręczniku poruszono kwestię dzieci będących ofiarami handlu ludźmi, które zostały odseparowane od swoich rodziców. Dzieci mogą być obywatelami państw trzecich, obywatelami UE lub obywatelami państwa członkowskiego, w którym padły ofiarą handlu.

Niniejszy podręcznik został poświęcony głównie instytucji opieki jako kluczowemu zabezpieczeniu praw dziecka, gdy jego rodzice nie są w stanie lub nie chcą wykonywać praw

rodzicielskich i obowiązków lub zostali pozbawienia takiego prawa. Taka sytuacja może mieć miejsce w przypadku dzieci będących ofiarami handlu ludźmi, bowiem odseparowanie od rodziców może być skutkiem handlu ludźmi lub czynnikiem ryzyka sprzyjającym takiemu handlowi. Celem niniejszego podręcznika jest wzmocnienie zapobiegawczej i ochronnej funkcji opieki jako jednego z najważniejszych elementów zintegrowanego systemu ochrony dzieci. Podręcznik nie dotyczy jednak ogólnej ochrony dzieci będących ofiarami nieobjętych systemami opieki.

W podręczniku nie uwzględniono również szczegółowych aspektów wszystkich sytuacji związanych z opieką, na przykład sytuacji dzieci, których rodzice przebywają w więzieniu. Zakres podręcznika nie obejmuje również wszystkich aspektów skutecznej ochrony dzieci, w tym tego, w jaki sposób przestrzegać prawa dziecka, które jest odseparowane od jednego z rodziców lub obojga rodziców, do utrzymania osobistych relacji i bezpośredniego kontaktu z rodzicem/rodzicami, oraz w jaki sposób przywrócić zdolność rodzica do ponownego wykonywania obowiązków rodzicielskich. Na rysunku 4 przedstawiono zagadnienia uwzględnione w podręczniku oraz te, które zostały pominięte.

Rysunek 4: Dzieci pozbawione środowiska rodzicielskiego i dzieci będące ofiarami handlu ludźmi

Źródło: FRA

W podręczniku nie omówiono zagadnienia bezpłatnej pomocy prawnej dla dzieci w postępowaniu cywilnym, karnym lub administracyjnym. Nie uwzględniono również kwestii osób odpowiedzialnych za sprawowanie codziennej opieki nad dzieckiem. Mimo to niektóre zagadnienia omówione w podręczniku mogą być również przydatne dla tych osób, zwłaszcza jeśli utrzymują one kontakty z opiekunami.

4. Współpraca transnarodowa w kontekście ochrony dzieci

W związku z coraz większą mobilnością w UE i na świecie dziecko może być przedmiotem zainteresowania więcej niż jednego państwa członkowskiego UE. Aby skutecznie chronić dziecko przed wykorzystywaniem, znęcaniem się, zaniedbywaniem i przemocą, konieczne jest ustanowienie mechanizmów współpracy i koordynacji zarówno w UE, jak i na szczeblu międzynarodowym.

W przypadku dzieci bez opieki i dzieci będących ofiarami handlu ludźmi wykorzystywanych poza państwem ich pochodzenia zasadnicze znaczenie ma współpraca między państwami członkowskimi UE a państwami trzecimi. Może zaistnieć na przykład potrzeba ustalenia tożsamości dziecka nieposiadającego dokumentów lub zidentyfikowania i poddania ocenie trwałych rozwiązań (zob. również [rozdział 9](#)). Ponadto inne sytuacje, które dotyczą dzieci, na przykład zaginięcie dzieci, uprowadzenie dziecka przez jedno z rodziców lub przysposobienie międzynarodowe, wymagają skutecznej współpracy transnarodowej między różnymi organami odpowiedzialnymi za ochronę dzieci.

Koordynacja na poziomie transgranicznym lub transnarodowym z udziałem opiekunów może być wymagana, gdy:

- potencjalna ofiara handlu ludźmi z jednego państwa członkowskiego UE zostanie zidentyfikowana w innym państwie członkowskim;
- opiekun musi pomóc dziecku przywrócić kontakty rodzinne lub współpracować z rodzicami lub dalszymi członkami rodziny dziecka w innym państwie członkowskim UE lub w państwie trzecim;
- dziecko bez opieki pochodzące z państwa trzeciego zaginie w jednym państwie członkowskim UE i zostanie odnalezione w innym;
- dzieci zostaną odseparowane od swojej rodziny podczas migracji do UE.

Państwa członkowskie UE powinny opracować ustrukturyzowane i stałe mechanizmy współpracy wewnętrznej i międzynarodowej. Powinny one wykorzystywać swoje zasoby w celu ułatwienia współpracy transnarodowej, korzystając w miarę możliwości ze wsparcia finansowego UE. Instytucje UE mogą również podejmować inicjatywy ukierunkowane na koordynowanie tej współpracy, jeżeli wchodzi ona w zakres ich kompetencji.

Obecnie w poszczególnych sprawach dotyczących dzieci stosuje się dwa instrumenty prawne regulujące zagadnienie jurysdykcji, gdy dana sprawa objęta jest zakresem ich stosowania.

W Konwencji haskiej z 1996 r. o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci określa się między innymi państwo, którego organy posiadają jurysdykcję do przyjęcia środków ochrony osoby lub majątku dziecka.

Na szczeblu UE rozporządzenie Bruksela II (rozporządzenie Rady (WE) nr 2201/2003 zmienione rozporządzeniem (WE) nr 2116/2004) łączy w jednym dokumencie przepisy dotyczące spraw rozwodowych i odpowiedzialności rodzicielskiej. Rozporządzenie ma zastosowanie do postępowania cywilnego dotyczącego rozwodu, separacji i unieważnienia małżeństwa oraz do wszystkich aspektów odpowiedzialności rodzicielskiej, a także zawiera całkowity zestaw przepisów w zakresie jurysdykcji.

Ponadto w Konwencji haskiej z 1993 r. o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego ustanowiono zabezpieczenia, które mają na celu zapewnienie, by przysposobienia międzynarodowe były dokonywane w najlepszym interesie dziecka i z poszanowaniem jego praw podstawowych uznanych w prawie międzynarodowym. W konwencji ustanowiono system współpracy między umawiającymi się państwami w celu zapewnienia przestrzegania tych zabezpieczeń, a tym samym zapobiegania uprowadzaniu i sprzedaży dzieci oraz handlowaniu nimi.

Zakres współpracy transnarodowej powinien wykraczać poza współpracę organów sądowych lub policyjnych. W przypadkach, w których konieczne jest zabezpieczenie interesu dziecka, współpracę należy rozszerzyć na krajowe organy odpowiedzialne za ochronę dzieci, w tym organy ds. opieki nad małoletnimi, zarówno w obrębie państw członkowskich UE, jak i z państw trzecich. Współpraca w tym zakresie nie powinna ograniczać się wyłącznie do określonych kategorii dzieci.

Część I – Wzmocnienie systemów opieki

Część I zawiera wytyczne dla decydentów zajmujących się opracowywaniem krajowych ram na potrzeby zarządzania krajowymi systemami opieki oraz wzmocnienia tych systemów oraz dla organów krajowych, które pełnią obowiązki w zakresie opieki. W pierwszej kolejności w tej części wyszczególniono najważniejsze elementy, które można uznać za podstawowe zasady systemów opieki.

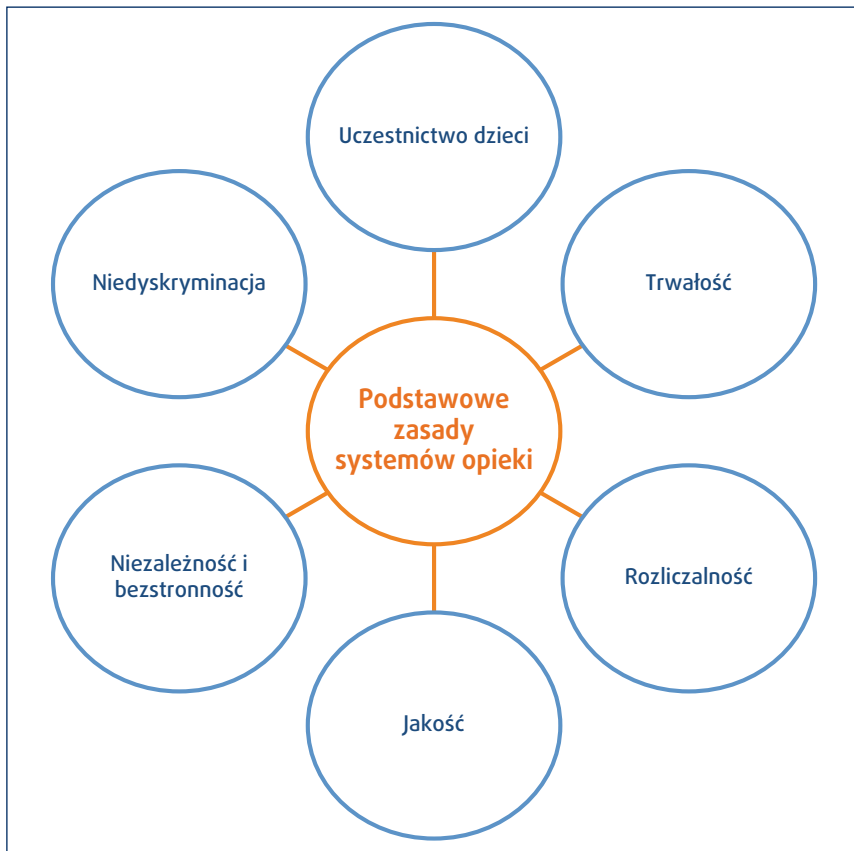
W rozdziale 2 poruszono kwestie związane ze statusem zatrudnienia, z kwalifikacjami zawodowymi opiekunów oraz obowiązującymi ich wymogami w zakresie szkolenia. Kwestie te obejmują procedury weryfikacji, konflikty interesów i bezstronność opiekunów. W rozdziale tym przeanalizowano również charakterystyczne funkcje oraz interakcje między opiekunem, przedstawicielem prawnym powołanym do reprezentowania dziecka w konkretnym postępowaniu i adwokatem lub innym wykwalifikowanym przedstawicielem zawodu prawniczego, który udziela dziecku pomocy prawnej. Rozdział 3 zawiera wskazówki dotyczące zarządzania systemami opieki i poszczególnymi opiekunami, obejmujące kwestie związane z opracowywaniem norm i wewnętrznych wytycznych, administrowaniem sprawami, przepisami w zakresie odpowiedzialności i monitorowania oraz wspieraniem i nadzorowaniem opiekunów. **Rozdział 4** zawiera ponadto opis procedur wyznaczania opiekunów oraz czas trwania opieki.

1. Podstawowe zasady systemów opieki

Systemy opieki w państwach członkowskich UE różnią się w poszczególnych państwach, ponieważ są zależne od potrzeb, przydzielonych zasobów oraz czynników kulturowych, społecznych i historycznych. Mimo to mają one wspólne cechy i zmagają się z takimi samymi wyzwaniami.

Niezależnie od rodzaju systemu opieki i krajowego systemu ochrony dzieci, w ramach którego dany system opieki funkcjonuje, istnieje sześć podstawowych zasad, które należy stosować w odniesieniu do wszystkich rodzajów stosunków opieki. Wspomniane sześć zasad, które można wyprowadzić z norm międzynarodowych (zob. Tabele 1-4 i załącznik 1), przedstawiono na rysunku 5.

Rysunek 5: Podstawowe zasady systemów opieki

Źródło: FRA

1. Niedyskryminacja

Wszystkie dzieci pozbawione środowiska rodzinnego i opieki rodzicielskiej mają prawo do takiego samego poziomu ochrony, niezależnie od ich wieku, statusu imigracyjnego (tj. status obywatela UE, status prawny rezydenta, status osoby ubiegającej się o azyl, status nielegalnego migranta), narodowości, płci, pochodzenia etnicznego lub wszelkich innych przyczyn, które nie mogą prowadzić do dyskryminacji, wyszczególnionych w art. 21 [Karty praw podstawowych Unii Europejskiej](#). Szczególną uwagę należy zwrócić na przemoc wobec dzieci na tle płci.

Zgodnie z zasadą niedyskryminacji również na terytorium danego państwa wymagana jest jednakowa ochrona wszystkich dzieci, niezależnie od miejsca ich zamieszkania. Państwa członkowskie UE powinny zharmonizować przepisy i usługi dotyczące opieki. W przypadku gdy za systemy ochrony odpowiadają władze regionalne lub lokalne, władze krajowe powinny zapewnić spójność norm i praktyk stosowanych w różnych regionach i miejscowościach w obrębie swojego terytorium.

2. Niezależność i bezstronność

Wyznaczeni opiekunowie i przedstawiciele prawni muszą mieć możliwość podejmowania niezależnych i bezstronnych decyzji i działań oraz dokonywania niezależnej i bezstronnej oceny, a także reprezentowania interesu dziecka w sposób niezależny i bezstronny. Organizacje, instytucje lub osoby indywidualne nie powinny mieć możliwości sprawowania opieki ani przedstawicielstwa prawnego, jeżeli ich interesy są lub potencjalnie mogłyby być sprzeczne z interesami dziecka.

3. Jakość

Wyznaczeni opiekunowie i przedstawiciele prawni powinni posiadać odpowiednie kwalifikacje zawodowe w zakresie opieki nad dzieckiem lub zapewniania ochrony dziecku. Ponadto właściwe organy powinny zapewnić tym osobom odpowiednie kształcenie wstępne i ustawiczne. W celu identyfikowania i ochrony dzieci będących ofiarami handlu ludźmi istotne jest, aby opiekunowie posiadali wiedzę i umiejętności umożliwiające identyfikację dzieci będących ofiarami. Opiekunowie, którzy zajmują się dziećmi o szczególnych potrzebach, takimi jak dzieci będące ofiarami handlu ludźmi lub dzieci bez opieki, muszą ponadto posiadać niezbędną wiedzę fachową umożliwiającą skuteczne zaspokajanie takich potrzeb, np. wiedzę i doświadczenie w zakresie pracy z dziećmi, które doznały urazów.

4. Rozliczalność

Prawo krajowe powinno definiować podstawę prawną opieki i określać organ pełniący obowiązki w zakresie zapewniania takiej opieki. Organ ds. opieki nad małoletnimi powinien być odpowiedzialny za działania wyznaczonego opiekuna oraz być z tych

działań rozliczany. Sprawowanie opieki i innych funkcji z zakresu przedstawicielstwa powinno być regularnie i niezależnie monitorowane. Podstawa prawna opieki określona w prawie krajowym powinna obejmować wystarczająco precyzyjne przepisy prawne definiujące obowiązki i funkcje opiekuna.

5. Trwałość

Systemy opieki i przedstawicielstwa prawnego powinny stanowić nieodłączny element krajowego systemu ochrony dzieci, przy czym państwa powinny przeznaczać wystarczające zasoby ludzkie i finansowe na potrzeby funkcjonowania systemu opieki. Budżet powinien obejmować koszty związane ze skutecznym monitorowaniem i nadzorowaniem służb opieki oraz organizacji szkoleń.

6. Uczestnictwo dziecka

W ramach stosunków opieki i przedstawicielstwa prawnego oraz procedur w tym zakresie należy zapewnić poszanowanie prawa dziecka do bycia wysłuchanym oraz należyście uwzględnić punkt widzenia dziecka. Dzieci powinny otrzymywać, w sposób dla nich zrozumiały, odpowiednie informacje na temat zakresu stosunku opieki i wszelkich dostępnych służb, które mogą zapewnić im wsparcie. Ponadto dzieci powinny być odpowiednio informowane o przysługujących im prawach oraz o możliwości składania skarg za każdym razem, gdy tylko uznają, że ich opiekunowie nie przestrzegają praw przysługujących dzieciom.

2. Systemy opieki: rozważania wstępne

Kompleksowy system opieki przyczynia się do skutecznego zapobiegania znęcaniu się nad dziećmi i ich wykorzystywaniu oraz handlu nimi. Taki system pozwala zwiększyć skuteczność ochrony i rehabilitacji ofiar. Ten rozdział obejmuje podstawowe wymogi dotyczące systemów opieki niezbędne do celów zapewnienia skutecznej ochrony dzieci, takie jak status zatrudnienia opiekunów, wymagania co do kwalifikacji oraz zabezpieczenia przed konfliktem interesów.

2.1. Jakie wymogi należy określić w ustawodawstwie lub strategiach?

Istnieją pewne podstawowe wymogi, które należy doprecyzować w sposób przejrzysty. Stopień, w jakim wymogi te są określone w prawie krajowym, może być różny w zależności od systemu prawnego. Zasadnicze aspekty należy jednak określić w sposób przejrzysty. Należą do nich:

- procedury naboru i wyznaczania, z uwzględnieniem statusu zatrudniania opiekunów i przedstawicieli prawnych;
- obowiązki, prawa i zakres odpowiedzialności opiekunów i przedstawicieli prawnych;
- wymogi i kwalifikacje zawodowe oraz procedury weryfikacji opiekunów;
- wymogi szkoleniowe;
- procedury monitorowania i nadzoru, obejmujące łatwo dostępny mechanizm składania skarg indywidualnych dla dzieci;
- prawo dziecka do swobodnego wyrażania poglądów na różnych etapach postępowania oraz obowiązek zapewnienia, by właściwe organy brały te poglądy pod uwagę i przywiązywały do nich odpowiednią wagę.

2.2. Jeden jednolity system opieki dla wszystkich dzieci?

Żadne państwo członkowskie UE nie posiada systemu opieki przeznaczonego wyłącznie dla dzieci będących ofiarami handlu ludźmi.

Źródło: FRA, 2014, Dzieci będące ofiarami handlu ludźmi: przegląd systemów opieki w Unii Europejskiej (Child victims of trafficking: overview of guardianship systems in the European Union) (w przygotowaniu)

System opieki, aby mógł skutecznie funkcjonować, powinien stanowić nieodłączny element krajowego systemu ochrony dzieci, przy czym musi działać w kontekście przepisów i procedur dotyczących ochrony dzieci. Takie podejście zostało przyjęte w Strategii UE na rzecz wyeliminowania handlu ludźmi na lata 2012–2016, która stanowi, że „wszechstronny system ochrony uwzględniający potrzeby dzieci, zapewniający koordynację między różnymi instytucjami i dziedzinami działań jest niezbędny, aby uwzględnić różnorakie potrzeby różnych grup dzieci, w tym ofiar handlu ludźmi”.

Wyznaczenie opiekuna może być wymagane w różnych sytuacjach, na przykład w przypadku dzieci bez opieki lub odseparowanych od rodziców, które przebywają poza terytorium państwa ich pochodzenia, lub w przypadku dzieci ubiegających się o azyl, bądź też – na terytorium państwa pochodzenia – w przypadku dzieci, których rodzice mają interesy sprzeczne z interesem dziecka.

W niektórych państwach członkowskich UE działa jeden system opieki przeznaczony dla wszystkich dzieci; w innych państwach funkcjonują różne systemy przeznaczone dla dzieci zależnie od ich statusu imigracyjnego. Różnice te mają wpływ na sposób, w jaki dzieci będące ofiarami handlu ludźmi są traktowane, ponieważ dziecku będącemu

ofiara w UE można przyznać różne statusy imigracyjne. Na przykład mogą one należeć do poniższych kategorii:

- dzieci, które padły ofiarą handlu ludźmi i wykorzystywania we własnym państwie członkowskim UE;
- obywatele UE wywiezieni z jednego państwa członkowskiego UE do innego;
- obywatele państw trzecich, którzy posiadają dokument pobytowy lub zezwolenie na pobyt i padli ofiarą handlu ludźmi;
- obywatele państw trzecich, którzy przebywają nielegalnie na terenie danego państwa i padli ofiarą handlu ludźmi.

W niektórych państwach wyznaczenie opiekuna prawnego jest zależne od złożenia wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej. W związku z tym nie każda ofiara handlu dziećmi automatycznie uzyskuje pomoc opiekuna prawnego. W poszczególnych państwach członkowskich UE wykryto rozbieżności w zakresie przepisów i praktyk dotyczących wyznaczania opiekuna prawnego. W niektórych państwach członkowskich do wyznaczenia opiekuna prawnego dochodzi bardzo rzadko, ponieważ ofiary handlu dziećmi nie są identyfikowane bądź też ze względu na fakt, iż organy ds. opieki nad dziećmi nie koncentrują się na tym problemie.

Źródło: FRA (2009), Wyzwania, perspektywy i dobre praktyki w zakresie handlu dziećmi w Unii Europejskiej (Child trafficking in the European Union: Challenges, perspectives and good practices), publikacja dostępna pod adresem: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/529-Pub_Child_Trafficking_09_en.pdf

Ofiary handlu ludźmi można również zidentyfikować wśród osób składających wnioski o udzielenie ochrony międzynarodowej. Status dzieci może z czasem przekształcić się z jednej kategorii w inną. Dzięki zintegrowanemu podejściu dzieci zajmują centralną pozycję, niezależnie od ich statusu prawnego czy statusu pobytu. Chociaż zintegrowane podejście do ochrony dzieci jest potrzebne, specjalistyczna wiedza i działania podejmowane w reakcji na konkretne problemy są nadal niezbędne i powinny zostać uwzględnione w systemie ogólnym.

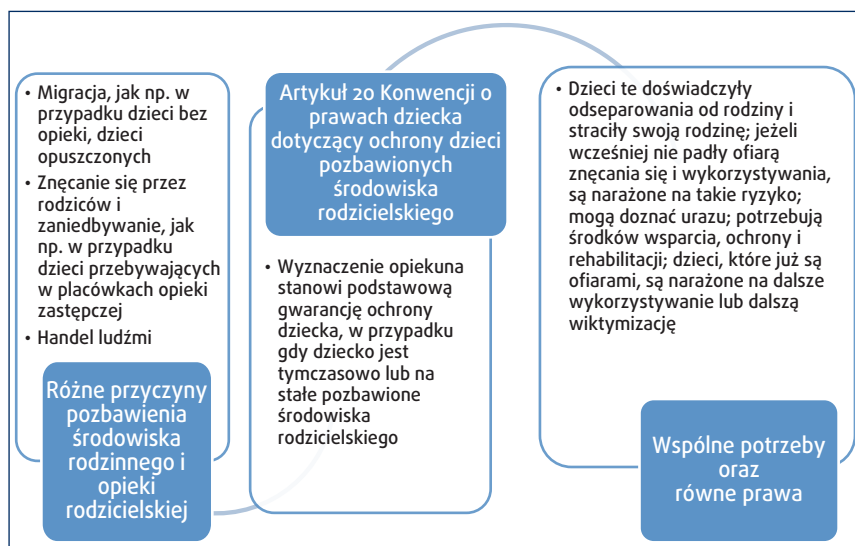
Dzieci będące ofiarami handlu ludźmi często pozostają bez opieki, chociaż istnieją przypadki, w których rodzice lub opiekunowie prawni dziecka są zaangażowani w handel lub wykorzystywanie bądź w których dziecko pada ofiarą handlu ludźmi wraz ze swoimi rodzicami. Odseparowanie od rodziców może być skutkiem wykorzystywania dzieci lub handlu nimi lub może stanowić jeden z czynników ryzyka, który przyczynił się do tego, że dziecko padło ofiarą handlu ludźmi.

Z uwagi na konieczność zapobiegania przypadkom handlu dziećmi władze powinny zwracać szczególną uwagę na dzieci, które z różnych powodów są tymczasowo lub na stałe pozbawione środowiska rodzicielskiego. Takie przypadki obejmują dzieci, które przebywają w placówkach opieki nad dziećmi, i dzieci pozostające bez opieki.

Szczególną uwagę należy zwracać na dzieci niepełnosprawne, w tym dzieci upośledzone umysłowo i dzieci z zaburzeniami psychicznymi, w przypadku których istnieje wysokie ryzyko, że zostaną wykorzystane lub padną ofiarą znęcania się. Niepełnosprawność może również być skutkiem handlu ludźmi. Dzieci, które padły ofiarą handlu ludźmi i które były wykorzystywane, są znacznie bardziej podatne na nabycie niepełnosprawności w następstwie doznania urazu fizycznego i psychicznego.

Na rysunku 6 przedstawiono różnorakie okoliczności oraz wspólne potrzeby i prawa dzieci bez opieki i dzieci odseparowanych od rodziców.

Rysunek 6: Wspólne potrzeby i równe prawa wszystkich dzieci pozbawionych środowiska rodzicielskiego

Źródło: FRA

Dzieci objęte opieką długoterminową i dzieci ze środowisk opieki zinstytucjonalizowanej mają dodatkowe potrzeby. Są one nie tylko odseparowane od rodziców, ale mogą również wykształcić silną więź emocjonalną z osobą zajmującą się handlem ludźmi, polegającą

na uzależnieniu, na przykład, częściowo ze względu na ich potrzeby psychospołeczne. Dzieci w tej sytuacji wymagają specjalistycznej oceny w celu zagwarantowania, że otrzymają odpowiednią ochronę i opiekę. W momencie gdy wracają one do ośrodków opieki zastępczej, należy zastosować specjalne środki ochrony, aby chronić te dzieci oraz inne szczególnie bezbronne dzieci przed osobami zajmującymi się handlem ludźmi.

2.3. Status zatrudnienia opiekunów: zawodowi czy wolontariusze?

Państwa członkowskie UE są zobowiązane do zapewnienia – w celu zabezpieczenia interesu i ogólnego dobra dziecka – by został wyznaczony opiekun; mają również obowiązek zapewnienia odpowiedniego przedstawicielstwa prawnego.

„Nie umniejszając wartości dodanej wnoszonej przez indywidualnych wolontariuszy ani godnego naśladowania oddania niektórych z nich, w tym kontekście preferowany jest system opieki zawodowej, a nie system oparty na wolontariacie. Jeżeli stworzenie takiego systemu nie jest możliwe, system oparty na wolontariacie może być drugim w kolejności wariantem do wyboru lub wariantem rezerwowym”.

Źródło: ENGI (Europejska Sieć Instytucji Opieki, ang. *European Network for Guardianship Institutions*) (2011), Minimalne standardy, czynniki ryzyka i zalecenia dla praktyków w zakresie opieki nad małoletnimi bez opieki, *Opieka w praktyce, sprawozdanie końcowe* (Care for unaccompanied minors: Minimum standards, risk factors and recommendations for practitioners, *Guardianship in practice, final report*), Utrecht, s. 17, publikacja dostępna pod adresem: <http://engi.eu/about/documentation/>

W celu zapewnienia, by każde dziecko miało wykwalifikowanego i kompetentnego opiekuna, **opiekunowie powinni być zatrudniani w takim charakterze**. Musi istnieć przejrzysty podział odpowiedzialności oraz musi zostać wyznaczony organ ds. opieki nad małoletnimi.

Wolontariusze mogą pełnić istotną **rolę polegającą na wspieraniu** wyznaczonego opiekuna, działając pod jego lub innym fachowym nadzorem. System opieki nie powinien jednak całkowicie korzystać ze służb opierających się na wolontariacie, czyli z opiekunów zatrudnionych na umowie o pracę albo

prowadzących działalność na własny rachunek, którzy nie są opiekunami z zawodu. System opierający się wyłącznie na usługach wolontariuszy może skutkować brakiem ciągłości i trwałości. Opiekunowie mogą nie posiadać niezbędnych umiejętności i wiedzy fachowej. Naraża to dzieci na dodatkowe ryzyko, w szczególności ze względu na fakt, iż często cierpią one z powodu doznanych urazów oraz wymagają specjalnej ochrony i szczególnego traktowania. Ponadto mechanizmy monitorowania opiekunów będących wolontariuszami i rozliczania ich z wykonywanych zadań mogą być nieskuteczne lub trudne do wprowadzenia w życie.

W związku z tym pierwszorzędne znaczenie ma zapewnienie, by zawsze, ilekroć do pełnienia funkcji opiekunów wyznacza się wolontariuszy, stosowano wobec nich te

same normy co w przypadku zawodowych opiekunów. Normy te obejmują kwalifikacje, procedury weryfikacji, szkolenie, mechanizmy monitorowania i rozliczalności. W odniesieniu do opiekunów będących wolontariuszami należy również stosować kodeksy postępowania oraz pisemne wytyczne dotyczące naboru, szkolenia, monitorowania, oceny i nadzoru opracowane dla zawodowych opiekunów.

Należy zapewnić nadzór wykwalifikowanych specjalistów nad wszystkimi wolontariuszami, którzy pomagają w opiece nad dziećmi szczególnie bezbronniymi i w ich ochronie, oraz zapewniać im stałe wsparcie. Jest to wyjątkowo istotne w przypadku wolontariuszy wyznaczanych na opiekunów lub pełniących obowiązki opiekunów dla dzieci będących ofiarami handlu ludźmi.

Wolontariusze, od których wymaga się pełnienia roli opiekunów, powinni otrzymywać zwrot kosztów poniesionych przy wykonywaniu powierzonych im zadań.

2.4. Kto może pełnić rolę opiekuna?

Kwalifikacje zawodowe

Opiekunowie muszą być wykwalifikowani na tyle, by umiejętnie poruszać się w gąszczu przepisów i procedur regulujących sprawy azylowe lub migracyjne bądź inne kwestie, którymi będą musieli się ewentualnie zająć. Kwalifikacje zawodowe niezbędne do wykonywania funkcji opiekuna powinny być określone w przepisach prawa krajowego lub oficjalnych dokumentach. Organy ds. opieki nad małoletnimi powinny korzystać z opracowanych przez nie dokumentów strategicznych określających przejrzyste procedury, metody i normy dotyczące naboru, szkolenia, monitorowania i oceny wyznaczonych opiekunów oraz sprawowania nad nimi nadzoru.

Organy ds. opieki nad małoletnimi powinny zapewnić, by wyznaczeni opiekunowie mieli wiedzę specjalistyczną i fachową wymaganą do skutecznego reprezentowania interesu dziecka oraz wykonywania swoich obowiązków.

W przepisach krajowych nie zawsze określa się szczegółowe wymogi zawodowe lub wymogi w zakresie wykształcenia, które obowiązują opiekunów. W szczególności dotyczy to wolontariuszy wyznaczonych na opiekunów. Zamiast tego przepisy krajowe zazwyczaj koncentrują się na cechach moralnych i cechach charakteru, jakie powinni posiadać potencjalni opiekunowie.

FRA, 2014, Dzieci będące ofiarami handlu ludźmi: przegląd systemów opieki w Unii Europejskiej (Child victims of trafficking: overview of guardianship systems in the European Union) (w przygotowaniu)

Oznacza to, że osoby wyznaczane na opiekunów muszą:

- posiadać wiedzę fachową na temat koncepcji dobra dziecka i jego ochrony oraz doświadczenie zawodowe w tym zakresie, także w dziedzinie rozwoju dziecka i psychologii dziecięcej;
- rozumieć zagadnienia dotyczące kultury i płci;
- posiadać wystarczającą wiedzę na temat krajowych systemów ochrony dzieci oraz krajowych systemów opieki zdrowotnej i edukacji;
- posiadać wystarczającą wiedzę na temat ram prawnych.

Opiekunowie odgrywają zasadniczą rolę w zapobieganiu przypadkom znęcania się nad dziećmi i ich wykorzystywania. Powinni oni zatem być świadomi czynników ryzyka odnoszących się w szczególności do dzieci w kontekście handlu ludźmi oraz być zorientowani w strategiach przeciwdziałania znikaniu dzieci z placówek opieki. Opiekunowie powinni znać możliwości kontaktowania się z wyspecjalizowanymi służbami, w tym europejski numer interwencyjny w sprawie zaginionych dzieci: www.hotline116000.eu/.

Opiekunowie muszą posiadać wiedzę niezbędną do identyfikowania i wykrywania dzieci będących ofiarami. Osoby pracujące z dziećmi będącymi ofiarami powinny również znać i rozumieć szczególne prawa i potrzeby dzieci będących ofiarami handlu ludźmi, a także powinny być w stanie dokonywać oceny ich potrzeb oraz traktować je z szacunkiem i wrażliwością oraz w sposób profesjonalny i niedyskryminacyjny.

W tabeli 2 wyszczególniono wymogi i kryteria określone w różnych źródłach prawnych.

Tabela 2: Kto może pełnić rolę opiekuna? Źródła w dokumentach strategicznych i prawie UE

Instrument	Osoby odpowiedzialne	Brak konfliktu interesów	Osoby niezależne	Osoby wykwalifikowane	Osoby wyszkolone
Instrumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych i Rady Europy					
Komitet Praw Dziecka ONZ, komentarz ogólny nr 6 CRC/GC/2005/6	pkt 33	pkt 33	–	pkt 33 pkt 95	pkt 95
Wytyczne ONZ dotyczące opieki zastępczej nad dziećmi A/HRC/11/L.13	pkt 19 pkt 101	–	pkt 103	pkt 103	pkt 57 pkt 103

Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi z 2005 r.	-	-	art. 29 ust. 1 i 3 (przepis ogólny)	art. 29 ust. 1 i 3 art. 10 ust. 1 (przepis ogólny)	art. 29 ust. 3
Instrumenty Unii Europejskiej					
Dyrektywa w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi (2011/36/UE)	-	-	-	-	motywy 25, art. 18 ust. 3
Dyrektywa w sprawie warunków przyjmowania (2013/33/UE)	-	art. 24 ust. 1	-	art. 24 ust. 1 art. 24 ust. 4	art. 24 ust. 4
Dyrektywa w sprawie procedur azylowych (2013/32/UE)	-	art. 25 ust.1 lit. a)	-	art. 25 ust. 1 lit. a)	-
Dyrektywa w sprawie kwalifikowania (2011/95/UE)	art. 31 ust. 1	-	-	art. 31 ust. 6	art. 31 ust. 6
Rozporządzenie Dublin II (UE) nr 604/2013	-	-	-	art. 6 ust. 2	
Dyrektywa w sprawie ofiar przestępstw (2012/29/UE)	-	-	-	-	art. 25, motyw 61 (przepisy ogólne)
Dyrektywa w sprawie zwalczania wykorzystywania seksualnego dzieci (2011/93/UE)	-	-	-	-	art. 23 ust. 3, motyw 36 (przepisy ogólne)

Rozważania na temat płci i kwestii kulturowych

W miarę możliwości należy zapewniać dzieciom opiekę i pomoc dostosowane do ich indywidualnych potrzeb.

Szczególną uwagę należy zwrócić na kwestie dotyczące płci i kwestie kulturowe. Jeżeli jest to możliwe i pożądane, należy wyznaczać opiekuna tej samej płci, w szczególności w przypadku dziewcząt będących ofiarami przemocy seksualnej (zob. również [sekcja 6.5](#) dotycząca zagadnień związanych z płcią i opieki zdrowotnej).

UNICEF opracował praktyczne narzędzie zapewniające informacje na temat działań i procedur stanowiących „dobrą praktykę” w zakresie zapewniania ochrony i pomocy dzieciom będącym ofiarami handlu ludźmi. Narzędzie to w sposób kompleksowy uwzględnia kwestie tożsamości płciowej i kulturowej w powiązaniu z zapewnianiem opieki i wsparcia ofiarom.

Źródło: UNICEF (2008), Poradnik dotyczący ochrony praw dzieci będących ofiarami handlu ludźmi w Europie (Reference guide on protecting the rights of child victims of trafficking in Europe), Genewa, publikacja dostępna pod adresem: http://www.unicef.org/ceecis/UNICEF_Child_Trafficking_low.pdf

Opiekunowie powinni rozwinąć kompetencje, postawy i umiejętności uwzględniające różnice kulturowe, które umożliwiają komunikację międzykulturową i interakcje z dziećmi z różnych środowisk kulturowych. Będzie to obejmowało znajomość wpływu kultury na poglądy i zachowanie innych osób oraz świadomość własnych cech kulturowych i stereotypów, a także ich wpływu na własne zachowanie i poglądy.

Dzieci będące ofiarami handlu ludźmi mają z jednej strony wiele wspólnych doświadczeń, ale z drugiej strony różnią się pod względem kultury, płci i wieku oraz doświadczeń nabytych, zanim stały się ofiarami handlu ludźmi, w trakcie i po zakończeniu tych przeżyć. Należy mieć zatem na uwadze specyfikę każdego przypadku.

Organ ds. opieki nad małoletnimi powinien promować szkolenia dla opiekunów dotyczące płci i kwestii kulturowych w kontekście wsparcia ofiar; promować różnorodność kulturową i różnorodność płci oraz włączenie społeczne w kontekście naboru pracowników i wolontariuszy; zapewniać dostęp do usług w zakresie tłumaczenia pisemnego i ustnego świadczonych przez wykwalifikowanych pracowników; oraz korzystać z pomocy mediatorów kulturowych (zob. również [rozdział 7](#)).

Weryfikacja

Żaden opiekun nie powinien zostać dopuszczony do pracy, zanim nie zostanie poddany procedurze weryfikacji. Należy stosować zatem prewencyjne środki ochrony w celu zabezpieczenia poszanowania praw dzieci i ograniczenia do minimum wszelkiego ryzyka związanego ze znęcaniem się nad dziećmi lub ich wykorzystywaniem czy też wszelkich innych form naruszania ich praw.

Organ ds. opieki nad małoletnimi powinien posiadać pisemną strategię przewidującą wymóg weryfikacji referencji kandydatów na opiekunów oraz minimalne wymogi w zakresie wykształcenia, szkolenia i doświadczenia osób wyznaczonych na opiekunów.

W przypadku każdego kandydata na opiekuna należy sprawdzić, czy nie figuruje on w rejestrze karnym lub rejestrze osób skazanych za pedofilię. [Artykuł 10 dyrektywy w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania dzieci w celach seksualnych \(2011/93/UE\)](#) zakazuje osobom, które zostały skazane za popełnienie konkretnych rodzajów przestępstw, wykonywania zawodowej działalności związanej z regularnymi kontaktami z dziećmi. Sprawdzanie rejestrów karnych ma zasadnicze znaczenie, w szczególności w odniesieniu do wyroków skazujących za znęcanie się nad dziećmi lub ich wykorzystywanie bądź też za zaangażowanie w innego rodzaju nielegalną działalność, obejmującą np. przestępstwa związane z narkotykami, które mogłyby wskazywać na potencjalne ryzyko dla dziecka. Weryfikacji nie należy dokonywać

wyłącznie w toku rekrutacji lub po wstępnym wyznaczeniu opiekunów, ale także później – w regularnych odstępach czasu.

Wszyscy opiekunowie, w tym opiekunowie będący wolontariuszami, powinni podlegać tym samym procedurom.

Konflikt interesów

Agencje lub osoby fizyczne, których interesy mogą być potencjalnie sprzeczne z interesami dziecka, nie powinny kwalifikować się do udzielania opieki. Opiekunowie powinni mieć możliwość podejmowania niezależnych i bezstronnych decyzji, dokonywania niezależnej i bezstronnej oceny, a także reprezentowania interesu dziecka w sposób niezależny i bezstronny, propagujący i zabezpieczający dobro dziecka.

W związku z tym służby opieki i osoby wyznaczane na opiekunów w żaden sposób nie powinny być bezpośrednio lub pośrednio powiązane z policją, władzami migracyjnymi lub innymi władzami odpowiedzialnymi za formalne uznanie dziecka za ofiarę lub za wydawanie decyzji dotyczących powrotów, dokumentów pobytowych lub statusu ochrony międzynarodowej.

Służby opieki i osoby wyznaczone na opiekunów powinny być niezależne i nie powinny posiadać finansowych ani instytucjonalnych powiązań z instytucjami, służbami lub organami publicznymi odpowiedzialnymi za zapewnianie dzieciom zakwaterowania lub codziennej opieki.

Opiekunowie, którzy jednocześnie pracują dla ośrodka przyjmującego, mogą znaleźć się w sytuacji potencjalnego konfliktu interesów między zarządem ośrodka przyjmującego a dzieckiem. Przykładowo od pracowników oczekuje się, że będą wykonywali swoje zadania w interesie swego pracodawcy (placówki opieki) i postępowali zgodnie z poleceniami dyrektora. Jednocześnie są oni zobowiązani do rozliczania placówki opieki, jej dyrektora i pracowników z oferowanej dziecku opieki i ochrony.

Te okoliczności należy rozpatrywać w świetle faktu, że do przemocy wobec dzieci bardzo często dochodzi w instytucji opieki, w której dziecko przebywa. Dyrektorzy lub pracownicy placówek opieki nad dziećmi nie powinni być zatem wyznaczani na opiekunów.

Pracownicy opieki społecznej odpowiedzialni za świadczenie usług w zakresie opieki również mogą znaleźć się w sytuacji konfliktu interesów.

Jeżeli w przypadku osób wyznaczonych na opiekunów pojawi się jakikolwiek potencjalny konflikt interesów, który mógłby wpłynąć na ich rolę i obowiązki jako opiekunów, powinny one zgłosić to organom wyznaczającym. Organy wyznaczające są odpowiedzialne za dokonanie oceny możliwych skutków konfliktu interesów w danej sprawie.

2.5. Wyznaczanie członków rodziny na opiekunów w kontekście handlu dziećmi

Jeżeli dziecko jest odseparowane od rodziców lub rodzice zostali pozbawieni praw i obowiązków rodzicielskich w interesie dziecka, inni bliscy krewni lub dalsi członkowie rodziny mogą, w miarę możliwości, zostać wyznaczeni na opiekunów, chyba że istnieją podstawy do przypuszczenia, że nie będzie to leżało w interesie dziecka, np. w przypadku konfliktu interesów. W przypadku wyznaczenia dalszych członków rodziny na opiekunów po przeprowadzeniu oceny ryzyka system ochrony dzieci powinien zapewnić regularne monitorowanie i kontrolę sytuacji dziecka. W takich przypadkach organ ds. opieki nad małoletnimi powinien podjąć środki uzupełniające, obejmujące np. wyznaczenie doradcy dla dziecka lub opiekuna rodziny bądź asystenta w celu zapewnienia rodzinie pomocy i monitorowania sytuacji dziecka.

W szczególności w przypadku dzieci będących ofiarami handlu ludźmi właściwe organy muszą dokładnie zbadać predyspozycje towarzyszących członków rodziny w państwie przyjmującym lub krewnych dziecka w państwie pochodzenia w celu uniknięcia dalszego wykorzystywania i wiktymizacji dziecka lub uniknięcia sytuacji, w których dziecko po powrocie ponownie padnie ofiarą handlu ludźmi.

Jeżeli członkowie rodziny mogą i chcą zapewnić dziecku codzienną opiekę, lecz nie są w stanie odpowiednio reprezentować interesów dziecka we wszystkich obszarach i na wszelkich poziomach jego życia, należy wyznaczyć opiekuna w celu uzupełnienia tych luk. Ma to w szczególności znaczenie w odniesieniu do dzieci, które są ofiarami handlu ludźmi i wymagają profesjonalnej pomocy psychologa i wsparcia, w przypadku gdy uczestniczą w często licznych lub przedłużających się postępowaniach sądowych.

2.6. Przedstawiciele lub przedstawiciele prawni

Zapewnianie przedstawicielstwa prawnego stanowi jedną z trzech kluczowych funkcji opiekuna obok zabezpieczania interesów dziecka i zapewniania jego dobra (zob. również [rysunek 1](#)). W przypadku gdy przepisy prawa UE i prawa krajowego nadają tej funkcji charakter priorytetowy, należy w szczególności zadbać o to, by ukierunkowanie działań

na zapewnienie przedstawicielstwa prawnego nie doprowadziło do zlekceważenia pozostałych dwóch funkcji.

Prawo UE przewiduje wyznaczanie przedstawiciela w przypadku dzieci bez opieki ubiegających się o ochronę międzynarodową w [dyrektywie w sprawie procedur azylowych](#) (art. 25). Ponadto prawo UE zabezpiecza również prawa dzieci będących ofiarami w dochodzeniach i postępowaniach, w przypadku gdy – zgodnie z prawem krajowym – osoba, na której spoczywa odpowiedzialność rodzicielska, nie może reprezentować dziecka ze względu na konflikt interesów między nimi a dzieckiem będącym ofiarą (art. 15 ust. 1 [dyrektywy w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi](#) (2011/36/UE); art. 20 [dyrektywy UE w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania dzieci w celach seksualnych](#) (2011/93/UE); art. 24 [dyrektywy w sprawie ofiar przestępstw](#) (2012/29/UE)).

W prawie UE pojęcie „przedstawiciel” lub „przedstawiciel prawny” oznacza „osobę lub organizację wyznaczoną przez właściwe organy, mającą pomagać małoletniemu bez opieki i reprezentować go w postępowaniach przewidzianych w niniejszej dyrektywie, w celu najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka, jak również, w razie potrzeby, dokonywać czynności prawnych w jego imieniu” (**art. 2 lit. j)** [dyrektywy w sprawie warunków przymowania](#) (2013/33/UE)).

Wyznaczanie przedstawicieli ma na celu wyłącznie zapewnienie dziecku przedstawicielstwa w konkretnym postępowaniu, w związku z czym nie może być postrzegane jako równoznaczne z wyznaczeniem opiekuna. Mandat przedstawiciela prawnego nie obejmuje wszystkich aspektów związanych z życiem i rozwojem dziecka.

W związku z tym opiekuna należy wyznaczyć we wszystkich przypadkach, w których dziecko jest pozbawione środowiska rodzicielskiego, niezależnie od wyznaczenia przedstawiciela prawnego. Takie podejście będzie zgodne z duchem Konwencji o prawach dziecka oraz art. 24 [Karty praw podstawowych Unii Europejskiej](#).

Jeżeli przedstawiciela prawnego powołuje się przed wyznaczeniem opiekuna, przedstawiciel prawny powinien kontynuować swoje działania (jeśli np. jego wiedza fachowa jest nadal wymagana) w ścisłej współpracy z opiekunem i dzieckiem.

Przedstawiciel prawny musi systematycznie informować opiekuna i dziecko o toczącym się postępowaniu, w tym o ewentualnych decyzjach, które należy podjąć, oraz przekazuje informacje zwrotne na temat wyników podejmowanych przez niego czynności.

2.7. Doradztwo prawne i pomoc prawna

Poza przedstawicielstwem prawnym w niektórych postępowaniach administracyjnych, karnych lub cywilnych, w których dziecko uczestniczy, ma ono prawo do uzyskania bezpłatnej pomocy prawnej.

Europejska Rada ds. Uchodźców i Wygnańców (ECRE) opracowała narzędzie na potrzeby zapewniania pomocy prawnej wysokiej jakości dla dzieci bez opieki. Celem tego narzędzia jest wspieranie państw członkowskich w doskonaleniu systemów pomocy prawnej oraz wspieranie doradców prawnych w udzielaniu skutecznej pomocy prawnej. Narzędzie zostało opracowane w ramach projektu „Right to Justice: Quality Legal Assistance for Unaccompanied Children” (Prawo do sprawiedliwości: pomoc prawna wysokiej jakości dla dzieci bez opieki) współfinansowanego ze środków UE.

Narzędzie to, wraz z innymi materiałami dotyczącymi projektu, będzie dostępne w drugim kwartale 2014 r. pod adresem: <http://ecre.org/component/content/article/63-projects/325-right-to-justice.html>.

Prawo do pomocy prawnej jest realizowane poprzez wyznaczenie adwokata lub innego wykwalifikowanego przedstawiciela zawodu prawniczego, który udziela pomocy prawnej, występuje w imieniu dziecka i jest jego przedstawicielem prawnym w zakresie składania pisemnych oświadczeń oraz reprezentuje go osobiście przed organami administracyjnymi i sądowymi w postępowaniu karnym, azylowym lub innym postępowaniu sądowym przewidzianym w prawie krajowym.

Zgodnie z **art. 15 ust. 2** dyrektywy w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi (2011/36/UE), interpretowanym w świetle

motywu 19, dzieciom będącym ofiarami handlu ludźmi zapewnia się niezwłoczny dostęp do bezpłatnego doradztwa prawnego i przedstawicielstwa prawnego, w tym w celu dochodzenia odszkodowania, chyba że ofiary dysponują wystarczającymi środkami finansowymi. Podobne przepisy można znaleźć w **dyrektywie w sprawie ofiar przestępstw** (2012/29/UE) (**art. 13**) oraz w **dyrektywie w sprawie wykorzystywania seksualnego dzieci** (2011/93/UE) (**art. 20**).

Jeżeli dziecko uczestniczy w postępowaniu administracyjnym, karnym lub cywilnym, opiekun lub inny przedstawiciel – w przypadku gdy nie wyznaczono jeszcze żadnego opiekuna – powinien zapewnić, aby dziecko miało dostęp do bezpłatnej pomocy prawnej oraz aby właściwe organy krajowe wyznały wykwalifikowanego przedstawiciela zawodu prawniczego zgodnie z przepisami prawa krajowego.

Jeżeli odpowiednie organy krajowe nie wyznaczają przedstawiciela z urzędu, opiekun lub inny przedstawiciel powinien wszcząć procedurę wyznaczenia poprzez wystąpienie z wnioskiem do właściwego organu.

Rola wykwalifikowanego adwokata lub innego wykwalifikowanego przedstawiciela zawodu prawniczego, który udziela dziecku porad prawnych i pomocy prawnej, różni

się od uprawnień i faktycznej roli „przedstawiciela” lub „przedstawiciela prawnego” zdefiniowanych w prawie UE (zob. [rozdział 1](#) i ramka zawierająca **kluczową terminologię**).

Należy zawsze mieć na uwadze rozróżnienie wspomnianych ról, nawet jeżeli osoby wyznaczone na „przedstawicieli” lub „przedstawicieli prawnych” mają doświadczenie w zawodzie prawniczym lub są adwokatami, co ma miejsce w przypadku wielu państw członkowskich UE.

Dostęp do porad prawnych i pomocy prawnej, udzielanych przez niezależnego i wykwalifikowanego przedstawiciela zawodu prawniczego, stanowi dodatkową gwarancję służącą ochronie i interesowi dziecka.

3. Zarządzanie pracą opiekunów

Niniejszy rozdział zawiera opis systemu, który należy wdrożyć w celu zarządzania i administrowania pracą opiekunów. System ten obejmuje wsparcie i nadzór realizowane przez podmiot, któremu powierzono zarządzanie pracą opiekunów, oraz sieć współpracy z innymi podmiotami, którą powinno się stworzyć. Wytyczne przedstawione w tej sekcji mają również zastosowanie do systemów przedstawicielstwa prawnego dzieci.

3.1. Organ ds. opieki nad małoletnimi

Niezależny organ odpowiedzialny za kwestie związane z opieką powinien być wskazany w prawie krajowym. Organ taki powinien stanowić nieodłączny element krajowego systemu ochrony dzieci. W przypadku ustanowienia więcej niż jednego organu ds. opieki nad małoletnimi do celów uwzględniania różnych potrzeb (przykładowo oddzielnego organu dla obywateli państw trzecich) każdy taki organ powinien stanowić nieodłączny element systemu. Organ powinien być również częścią krajowego mechanizmu ukierunkowanej pomocy na rzecz dzieci będących ofiarami handlu ludźmi. Organ odpowiedzialny za opiekę nad małoletnimi powinien być niezależny, np. od organów państwowych podejmujących decyzje w sprawie statusu pobytu dziecka, pozbawienia rodziców praw do sprawowania opieki rodzicielskiej nad dzieckiem lub oddania dziecka pod opiekę zastępczą (zob. również [sekcja 2.4](#) dotycząca konfliktu interesów). Organ ten powinien być odpowiedzialny za działania wyznaczonych opiekunów oraz być z tych działań rozliczany. Uprawnienia i funkcje organu ds. opieki nad małoletnimi powinny być wyraźnie określone w ustawodawstwie krajowym.

Państwa członkowskie UE powinny przydzielić wystarczające zasoby ludzkie i finansowe na potrzeby funkcjonowania organu ds. opieki nad małoletnimi oraz zapewnić

jego stałe finansowanie. Wystarczający budżet powinien zostać przeznaczony na pokrywanie kosztów związanych ze skutecznym monitorowaniem i nadzorowaniem służb opieki oraz organizowaniem koniecznych działań szkoleniowych, nawet jeżeli działania te realizują inne organy.

3.2. Opracowanie wytycznych dla opiekunów

Jednym z zadań organu ds. opieki nad małoletnimi jest opracowanie norm i zapewnienie wytycznych dla osób pracujących jako opiekunowie. Należy rozważyć przyjęcie praktycznych wytycznych oraz standardowych procedur operacyjnych dla następujących trzech działań, w szczególności:

- oceny indywidualnych potrzeb każdego dziecka i ryzyka związanego z ochroną;
- oceny zdolności rodziców do wykonywania odpowiedzialności rodzicielskiej;
- określania interesu dziecka przy identyfikowaniu trwałego rozwiązania przez właściwe organy.

„Państwa muszą wdrożyć formalne procesy, wraz ze ścisłymi gwarancjami proceduralnymi, służące ocenie i określaniu interesu dziecka na potrzeby decyzji mających wpływ na dziecko, obejmujące mechanizmy służące ocenie wyników. Państwa muszą opracować przejrzyste i obiektywne procesy na potrzeby wszelkich decyzji podejmowanych przez ustawodawców, sędziów lub organy administracji, w szczególności w obszarach mających bezpośredni wpływ na dziecko lub dzieci”.

Komitet Praw Dziecka ONZ, komentarz ogólny nr 14 (2013), pkt 87, 29 maja 2013 r., CRC/C/GC/14

W wytycznych należy wyraźnie wskazać osoby odpowiedzialne za dokonywanie takich ocen, czynniki wymagające uwzględnienia oraz wagę, jaką należy do nich przywiązywać, terminy i czas trwania ocen, a także rolę różnych zaangażowanych specjalistów. Powinny one obejmować prawo dziecka do bycia wysłuchanym oraz prawo do tego, aby do poglądów dziecka przywiązywać należyłą wagę.

Aby zapewnić zgodność z normami jakości, organy ds. opieki nad małoletnimi powinny również rozważyć opracowanie kodeksu postępowania dla opiekunów i przedstawicieli prawnych. Kodeks wyraźnie określałby normy etyczne, których opiekunowie i przedstawiciele prawni muszą przestrzegać w swojej pracy. W kodeksach postępowania dla opiekunów należy określić przejrzyste reguły dotyczące zasady poufności.

Organy ds. opieki nad małoletnimi powinny być odpowiedzialne za zapewnienie wdrożenia skutecznych mechanizmów na potrzeby informowania dziecka i innych osób dorosłych odpowiedzialnych za sprawowanie nad nim opieki lub zaangażowanych w taką opiekę, takich jak pracownicy socjalni i pracownicy ośrodków zapewniających zakwaterowanie, o zakresie obowiązków opiekunów.

Informacje przyjazne dzieciom

Jako warunek wstępny wykonywania prawa do bycia wysłuchanym (**art. 12 Konwencji o prawach dziecka**) organ ds. opieki nad małoletnimi powinien zapewnić, aby dzieci otrzymywały zrozumiałe dla nich informacje na temat zakresu opieki oraz wszelkich dostępnych służb, które mogą zapewnić im pomoc i wsparcie. Ponadto dzieci powinny być odpowiednio informowane o przysługujących im prawach oraz o możliwości składania skarg za każdym razem, gdy tylko uznają, że ich opiekunowie działają w sposób naruszający lub podważający przysługujące im prawa.

„Wiele dzieci nie miało pełnej świadomości obowiązków opiekuna lub nawet nie wiedziało, że mają opiekuna albo kto nim jest. Nawet niektórzy dorośli respondenci, nie sami opiekunowie, nie byli pewni roli opiekuna; na przykład gdy rola ta wiązała się wyłącznie z udzielaniem pomocy prawnej lub wsparcia socjalnego”.

Źródło: FRA (2010), Odseparowane od rodziców dzieci ubiegające się o azyl w państwach członkowskich Unii Europejskiej, sprawozdanie porównawcze, publikacja dostępna pod adresem: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1693-SEPAc-summary-report_PL.pdf

Organy ds. opieki nad małoletnimi powinny zatem rozważyć opracowanie przyjaznych dzieciom materiałów informacyjnych w językach dla nich zrozumiałych i zapewnić wytyczne na temat sposobów rozpowszechniania takich materiałów.

Informacje przeznaczone dla dzieci należy przekazywać na różne sposoby, w tym ustnie, na piśmie, za pośrednictwem mediów społecznościowych lub, w stosownych przypadkach, za pomocą innych metod (**zob. również rozdział 7**).

Informacje przekazywane dzieciom powinny dotyczyć poniższych zagadnień:

- funkcji, praw i obowiązków opiekuna;
- poufności komunikacji i ograniczeń poufności oraz dostępności opiekuna;
- roli, praw i obowiązków przedstawicieli prawnych;
- mechanizmów składania indywidualnych skarg przez dzieci, które to mechanizmy umożliwiają zgłaszanie przypadków naruszenia praw przysługujących dzieciom;
- praw dziecka, z uwzględnieniem konkretnej sytuacji każdego dziecka, w odniesieniu do statusu pobytu, potrzeb w zakresie ochrony międzynarodowej, konieczności zapewnienia wsparcia ofiarom itp.;

- informacji na temat dostępnych środków pomocy i ochrony oraz istniejących podmiotów świadczących usługi, w zależności od konkretnej sytuacji dziecka, w tym telefonów zaufania;
- różnych postępowań karnych, administracyjnych i cywilnych, w których może uczestniczyć dziecko, z uwzględnieniem możliwości uzyskania odszkodowania.

3.3. Koordynacja działań i współpraca z innymi agencjami i organami

Opiekun musi zabezpieczać dobro dziecka oraz ciągłość opieki, jakiej dane dziecko wymaga. Opiekunowie nie mogą powielać działań innych podmiotów. Rolą opiekuna jest koordynowanie, ale nie zastępowanie działań pracowników socjalnych zajmujących się ochroną dzieci, organów socjalnych ani pracowników zapewniających dzieciom opiekę. Opiekun powinien pełnić rolę osoby, do której dziecko może się zwrócić, i działać w charakterze pośrednika w kontaktach między dzieckiem a wyspecjalizowanymi agencjami, innymi osobami i podmiotami świadczącymi usługi.

Opiekun powinien koordynować pracę różnych podmiotów świadczących usługi i zapewniać odpowiednie funkcjonowanie sieci służb zapewniających dziecku wsparcie. Państwa członkowskie UE powinny stworzyć skuteczne mechanizmy koordynacji i wspierać współpracę między organem ds. opieki nad małoletnimi a organami zajmującymi się sprawami dzieci będących ofiarami handlu ludźmi. Podejście to jest określone w [dyrektywie w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi](#) (2011/36/UE) i doprecyzowane w strategii UE, która stanowi, że „wielodyscyplinarna i spójna strategia zwalczania handlu ludźmi wymaga zaangażowania w proces kształtowania polityki większej niż dotychczas liczby różnych podmiotów”, takich jak organy ds. migracji i organy ścigania (policja), społeczeństwo obywatelskie oraz pracownicy służb konsularnych i dyplomatycznych, a także służby udzielające wsparcia dzieciom i ofiarom.

Formalne protokoły i porozumienia między organem ds. opieki nad małoletnimi a innymi zainteresowanymi podmiotami mogą ułatwiać tę współpracę. Wyjaśniają one również, kto odpowiada za wykonanie konkretnego zadania, i ułatwiają nadzór, promując w ten sposób rozliczalność.

W porozumieniach o współpracy można uwzględnić m.in. następujące szczegółowe informacje:

- przejrzyste postanowienia dotyczące ról i obowiązków wszystkich właściwych podmiotów zaangażowanych w ochronę dziecka;

- jasne wytyczne dotyczące tego, kiedy należy kontaktować się z opiekunem lub go informować, z uwzględnieniem danych kontaktowych organu ds. opieki nad małoletnimi i innych podmiotów, które zazwyczaj zajmują się sprawami ofiar;
- instrukcje dotyczące sposobów informowania dziecka;
- instrukcje dotyczące tego, jakie informacje o dziecku mogą lub nie mogą być udostępniane;
- mechanizmy koordynacji stworzone do celów wyjaśniania kwestii otwartych i prowadzenia systematycznej wymiany opinii.

Współpraca transnarodowa

Handel dziećmi może się odbywać w obrębie ich państwa pochodzenia lub w wymiarze transgranicznym. W przypadku gdy dzieci padają ofiarą transgranicznego handlu ludźmi, współpraca transnarodowa ma zasadnicze znaczenie dla ścigania osób zajmujących się handlem ludźmi oraz dla ochrony ofiar. Aby uzyskać informacje na temat znaczenia współpracy wewnętrznej i transnarodowej, zob. [sekcja 4 we wprowadzeniu](#). Taka współpraca jest konieczna, na przykład w celu uzyskania informacji potrzebnych do określenia interesu dziecka w czasie poszukiwania i wdrażania trwałego rozwiązania (zob. również [rozdział 9](#)).

Organ ds. opieki nad małoletnimi powinien wspierać współpracę transnarodową z właściwymi organami zarówno w obrębie państw członkowskich UE, jak i z państwami trzecimi, jeżeli jest to konieczne dla zabezpieczenia interesu dziecka. Współpraca nie powinna ograniczać się do określonych grup dzieci.

Organy ds. opieki nad małoletnimi powinny być włączone do istniejącego mechanizmu współpracy transnarodowej, w szczególności w relacjach z policją i organami sądowymi.

Organy ds. opieki nad małoletnimi powinny, mając na względzie istniejące ramy krajowe i porozumienia o współpracy, wspierać współpracę transnarodową w zapewnianiu skutecznej ochrony dzieciom i zabezpieczaniu ich praw.

3.4. Zarządzanie sprawami

Organ ds. opieki nad małoletnimi powinien zapewnić, aby opiekunowie byli w stanie **skutecznie sprawować opiekę** nad wszystkimi dziećmi powierzonymi ich opiece. Opiekunowie powinni bowiem utrzymywać częste kontakty z każdym dzieckiem i spędzać z nim wystarczająco dużo czasu, zapewniając mu tym samym odpowiednie wsparcie.

Obiecująca praktyka

Znajdowanie opiekunów za pośrednictwem wyszukiwarki

W Finlandii prowadzi się bazę danych opiekunów, których można wyznaczać, w przypadku gdy należy zapewnić dziecku ochronę. Wyszukiwarka „Znajdź opiekuna” zapewnia szybki i łatwy dostęp do opiekunów działających w różnych regionach kraju. Łatwy w użyciu serwis pomaga służbom socjalnym i urzędowi stanu cywilnego w znajdowaniu opiekunów odpowiedzialnych za ochronę dziecka w ich regionie. Do rejestru mogą się wpisywać osoby, które uczestniczyły w kursach szkoleniowych dla opiekunów, lub osoby pracujące już jako opiekunowie. Baza danych jest aktualizowana na bieżąco, zatem zaleca się przeprowadzanie nowego wyszukiwania za każdym razem, gdy potrzebny jest opiekun.

Wyszukiwarka opiekunów została utworzona w ramach projektu „Guardianship in Child Protection” (Opieka w zakresie ochrony dziecka) (2005–2009) koordynowanego przez organizację Save the Children. W tym projekcie jako partnerzy uczestniczyły wybrane organy lokalne i regionalne.

Źródła: <https://www.thl.fi/fi/julkaisut/sahkoiset-kasikirjat/sosiaaliportti>; Marjomaa, P. i Laakso, M. (2010). Lastensuojelun edunvalvonta lapsen oikeus osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa: Käsikirja lastensuojelun edunvalvonnasta, Helsinki, Pelastakaa lapset ry, s. 27–29

Podejmując decyzję o przydzieleniu opiekuna w danej sprawie, organ ds. opieki nad małoletnimi musi rozważyć nie tylko liczbę spraw, ale również rodzaj sprawy i poziom wymaganego wsparcia. Określenie maksymalnej liczby spraw, które mogą zostać przypisane jednemu opiekunowi, jest jednym ze sposobów zapewnienia, aby liczba spraw, w które zaangażowani są opiekunowie, była racjonalna, co umożliwi im skuteczne wykonywanie obowiązków bez stwarzania zagrożenia dla praw dziecka. Ustalając tę liczbę, organy krajowe mogą wziąć pod uwagę międzynarodowe i krajowe normy dotyczące rozdzielania spraw w innych wyspecjalizowanych dziedzinach, takich jak opieka społeczna.

W celu zapewnienia jakości należy monitorować maksymalną liczbę spraw przydzielanych jednemu opiekunowi i uregulować minimalną liczbę kontaktów z dzieckiem w oparciu o okres tygodniowy albo miesięczny. Musi jednak istnieć pewien stopień elastyczności pozwalający na uwzględnienie indywidualnych potrzeb danego dziecka, od których może zależeć częstotliwość takich kontaktów.

Należy także uregulować dostępność opiekuna. Odpowiedzialny organ powinien zapewnić, aby opiekun mieszkał w pobliżu, i unikać przydzielania opiekunów zamieszkałych z dala od miejsca pobytu dziecka. Organ ten powinien także upewnić się,

że dziecko może w łatwy sposób skontaktować się z opiekunem, w szczególności w nagłych sytuacjach, i przekazać dziecku dane kontaktowe opiekuna. Opiekunowie powinni być dostępni także poza godzinami pracy. Ponadto organ powinien przedstawić dziecku informacje dotyczące sposobu postępowania w nagłych sytuacjach.

Organ ds. opieki nad małoletnimi powinien **prowadzić rejestr** wszystkich dzieci, które zostały do niego skierowane. Powinien prowadzić akta poszczególnych spraw dotyczących dzieci pozostających pod jego opieką. Organ ds. opieki nad małoletnimi powinien zapewniać poufność tych rejestrów na podstawie obowiązującego prawa unijnego i krajowego w zakresie ochrony prywatności i ochrony danych. Przykłady informacji, które należy zawrzeć w aktach dotyczących poszczególnych spraw, obejmują:

- datę skierowania dziecka do służb opieki;
- datę wyznaczenia opiekuna, jego imię i nazwisko oraz dane kontaktowe, a także informacje dotyczące jakichkolwiek zmian w stosunkach opieki wraz z uzasadnieniem tych zmian;
- status pobytu dziecka, ustalenia dotyczące zakwaterowania itp.;
- tożsamość i dane osobowe dziecka, w tym kopie dokumentów tożsamości dziecka;
- wszelkie zmiany w stosunkach opieki, w zakwaterowaniu lub statusie pobytu dziecka;
- datę i wyniki oceny potrzeb dziecka; osobę, która przeprowadziła ocenę, oraz podmioty, które w niej uczestniczyły;
- indywidualny plan opieki nad dzieckiem i wszelkie aktualizacje tego planu;
- stosowne informacje medyczne dotyczące dziecka;
- informacje na temat edukacji dziecka, w tym sprawozdania dotyczące postępów osiągniętych przez nie w szkole;
- szczegółowe informacje i odpowiednią dokumentację dotyczące postępowań karnych, administracyjnych lub cywilnych, w tym informacje związane z przedstawicielstwem prawnym dziecka;
- decyzje podjęte przez opiekuna w imieniu dziecka, dokonane czynności i przeprowadzone przez niego oceny oraz sytuacje, w których opiekun reprezentował interesy dziecka;
- przesłuchania, spotkania i inne formy interakcji między dzieckiem a innymi organami i służbami (np. organami ds. migracji, służbami ds. wsparcia ofiar);

- interakcje między opiekunem a dzieckiem, w tym datę i miejsce spotkań;
- wszelkie ważne wydarzenia, które mają wpływ na dziecko;
- informację, kiedy i dlaczego akta zostały zamknięte.

W przypadku zaginięcia dziecka należy w aktach zawrzeć informacje dotyczące znanych okoliczności zniknięcia. Działania podjęte przez opiekuna i organ ds. opieki nad małoletnimi w celu znalezienia dziecka, w tym zgłoszenia do organów policyjnych, również powinny zostać odnotowane w aktach. Akta powinny być kompletne i aktualne oraz powinny obejmować informacje dotyczące dziecka zbierane przez cały okres, w którym dziecko jest objęte opieką.

3.5. Szkolenia

Opiekunowie muszą posiadać wiedzę i umiejętności wymagane do realizacji swych zadań. Przede wszystkim muszą posiadać wiedzę fachową w zakresie ochrony dziecka, aby byli w stanie zapewnić najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka.

Oprócz wiedzy fachowej w zakresie ochrony dziecka opiekunowie powinni posiadać umiejętności niezbędne do bezpośredniej pracy z dziećmi. Muszą oni rozumieć szczególne potrzeby dzieci będących ofiarami znęcania się i wykorzystywania oraz kwestie kulturowe związane z powierzonymi im dziećmi. Dzieci będące ofiarami handlu ludźmi są szczególnie bezbronni, jak stwierdzono w [dyrektywie w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi](#) (2011/36/UE).

Komitet Praw Dziecka ONZ podkreślił, że opiekunowie powinni posiadać „niezbędną wiedzę fachową w zakresie opieki nad dziećmi, aby zapewnić poszanowanie interesów dziecka oraz należyte zapewnienie jego potrzeb prawnych, socjalnych, zdrowotnych, psychologicznych, materialnych i edukacyjnych, m.in. przez to, że opiekun działa jako pośrednik między dzieckiem a istniejącymi agencjami specjalistycznymi / osobami, które zapewniają ciągłość niezbędnej opieki nad dzieckiem”.

Źródło: Komitet Praw Dziecka ONZ (2005), komentarz ogólny nr 6, Sposób traktowania dzieci bez opieki i odseparowanych od rodziców przebywających poza państwem pochodzenia (Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin), 1 września 2005 r., CRC/GC/2005/6, komentarz dostępny pod adresem <http://www.refworld.org/docid/42dd174b4.html>.

Opiekunowie mają obowiązek nie wyrządzać żadnej dalszej krzywdy dziecku, muszą zapewnić ochronę przed dalszym znęcaniem się lub ponowną wiktymizacją. Brak profesjonalnej wiedzy i umiejętności może skutkować niezamierzonymi błędami o poważnych konsekwencjach dla dobra dziecka.

Dobrze wyszkoleni opiekunowie są w stanie sprawnie i terminowo realizować swe zadania. Dzięki programom szkoleniowym opiekunowie zdobywają kompetencje i bardziej angażują się w swoją pracę. Organy ds. opieki

nad małoletnimi powinny zapewniać, aby oferowane były różnorodne inicjatywy szkoleniowe w celu budowania kompetencji i dostosowywania umiejętności do nowych praktyk i narzędzi metodycznych. Zadanie to mogłyby ułatwiać partnerstwa z uniwersytetami, instytucjami edukacyjnymi i innymi stosownymi podmiotami zajmującymi się ochroną dziecka, które mogą udzielić wsparcia w dziedzinie szkoleń i opracowywania materiałów szkoleniowych.

Obowiązek szkolenia

W związku z powyższym opiekunowie powinni przejść odpowiednie szkolenia i otrzymać profesjonalne wsparcie.

Tylko kilka państw członkowskich oferuje opiekunom systematyczne szkolenia wprowadzające, przy czym szkolenia te nie zawsze są obowiązkowe.

FRA, 2014, Dzieci będące ofiarami handlu ludźmi: przegląd systemów opieki w Unii Europejskiej (Child victims of trafficking: overview of guardianship systems in the European Union) (w przygotowaniu)

Organy ds. opieki nad małoletnimi powinny zapewnić, aby opiekunowie, po ich wyznaczeniu, ale przed rozpoczęciem wykonywania obowiązków w zakresie opieki, przechodzili **szkolenie wprowadzające**. Powinien także istnieć system zapewniający możliwość odbycia **szkolenia przypominającego**. Opiekunowie powinni być zobowiązani do uczestnictwa w szkoleniach przynajmniej w minimalnym rocznym wymiarze – ustalonym w zależności od potrzeb – oznaczonym w godzinach. Opracowywanie modułów szkoleniowych dla opiekunów jest konieczne w celu zapewnienia efektywnych i ujednoczonych szkoleń dla opiekunów oraz ustanowienia i propagowania standardów jakości.

Szkolenie wstępne i kształcenie ustawiczne opiekunów powinny być obowiązkowe na podstawie przepisów prawnych. Organ ds. opieki nad małoletnimi powinien upewnić się, że wyznaczony opiekun przechodzi odpowiednie szkolenia wprowadzające i doskonalące, zgodnie z prawem UE, pozwalające mu na efektywne wykonywanie obowiązków.

Certyfikacja

Odpowiedzialne państwa i organy ds. opieki nad małoletnimi nie powinny lekceważyć możliwości wyrządzenia krzywdy wynikającej z korzystania z usług niewykwalifikowanych opiekunów. Jakość usług w zakresie opieki i ochrony dzieci można zwiększyć przez wprowadzenie certyfikatów dla opiekunów. Proces certyfikacji gwarantuje najważniejsze kompetencje, które musi posiadać opiekun. Proces ten obejmuje wymogi dotyczące kwalifikacji i szkoleń, określone normy postępowania i konsekwencje niespełnienia tych norm.

Ogólne kursy szkoleniowe

Programy szkoleniowe dla opiekunów powinny obejmować przynajmniej ogólne kwestie dotyczące ochrony dziecka, takie jak:

- Zasady i postanowienia określone w Konwencji o prawach dziecka;
- odpowiednie techniki prowadzenia rozmów i doradztwa;
- rozwój i psychologia dziecka;
- ramy prawne (odpowiednie prawo unijne i krajowe);
- zagadnienia dotyczące płci i kwestie kulturowe, w tym wrażliwość kulturowa i komunikacja międzykulturowa.

Ogólnie rzecz biorąc, szkolenia opiekunów nie są zorganizowane w usystematyzowany ani spójny sposób. Tylko w kilku państwach członkowskich uczestnictwo opiekunów w szkoleniach jest obowiązkowe.

FRA, 2014, Dzieci będące ofiarami handlu ludźmi: przegląd systemów opieki w Unii Europejskiej (Child victims of trafficking: overview of guardianship systems in the European Union) (w przygotowaniu)

Ponadto ogólne kursy szkoleniowe dla opiekunów powinny obejmować czynniki ryzyka i strategie zapobiegania związane z zaginięciem dzieci, informacje dotyczące dostępnych usług specjalistycznych, wiedzę na temat czynników ryzyka związanych z handlem dziećmi i strategii wykrywania dzieci będących ofiarami oraz wskaźników stosowanych do ich identyfikacji.

Szkolenia specjalistyczne

Oprócz szkolenia ogólnego opiekunowie powinni posiadać wiedzę fachową lub przejść specjalne szkolenie uwzględniające potrzeby i prawa określonych grup dzieci, takich jak dzieci bez opieki, dzieci będące ofiarami niegodziwego traktowania w celach seksualnych lub dzieci będące ofiarami handlu ludźmi.

Potrzeba specjalistycznego i ustawicznego szkolenia wszystkich pracowników i urzędników mających kontakt z ofiarami, w tym opiekunów, została wskazana w **art. 18** ust. 1 i 3 **dyrektywy w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi** (2011/36/UE), zgodnie z którym „państwa członkowskie wspierają prowadzenie **regularnych szkoleń** dla urzędników, którzy mogą mieć kontakt z ofiarami i potencjalnymi ofiarami handlu ludźmi, w tym dla funkcjonariuszy policji; szkolenia te mają umożliwić im identyfikację ofiar i potencjalnych ofiar handlu ludźmi oraz właściwe postępowanie z nimi”.

W art. 14 dyrektywy w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi (2011/36/UE) zobowiązuje się państwa członkowskie UE do podjęcia środków niezbędnych „do zapewnienia, by konkretne działania podjęte w celu udzielenia pomocy i wsparcia dzieciom będącym ofiarami handlu ludźmi, w perspektywie krótko- i długoterminowej, w celu ich fizycznej i psychospołecznej rehabilitacji, podejmowane były po przeprowadzeniu indywidualnej oceny szczególnych okoliczności każdego dziecka będącego ofiarą, przy należytym uwzględnieniu jego opinii, potrzeb i trosk w celu znalezienia trwałego rozwiązania na rzecz dziecka”. Opiekunowie i wszyscy inni urzędnicy, którzy mogą mieć kontakt z dziećmi będącymi ofiarami handlu ludźmi i są zaangażowani w ocenę potrzeb i ryzyka określającą potrzeby tych dzieci w zakresie ochrony i wsparcia (zob. [sekcja 3.5](#)), powinni przejść specjalne szkolenie dotyczące sposobu przeprowadzania takich ocen. W ramach szkolenia należy w szerokim zakresie wykorzystywać standardowe procedury operacyjne do celów oceny indywidualnych potrzeb, oceny ryzyka, oceny dotyczącej rodziców i określenia, co leży w interesie dziecka, a także wszelkie inne wytyczne skierowane do opiekunów.

„Osoby, którym przypisano obowiązek sprawowania opieki prawnej, oraz inne inne osoby odpowiedzialne za zabezpieczenie interesów dziecka powinny ponadto zostać przeszkolone i otrzymać wsparcie, aby były w stanie skutecznie pełnić swoje funkcje”.

Źródło: FRA (2010), Odseparowane od rodziców dzieci ubiegające się o azyl w państwach członkowskich Unii Europejskiej, *sprawozdanie porównawcze*, s. 12, publikacja dostępna pod adresem: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1693-SEPAC-summary-report_PL.pdf

Państwa członkowskie UE powinny ściśle współpracować z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego w zakresie programów badawczych i edukacyjnych, szkoleń oraz monitorowania i oceny wpływu środków przeciwdziałających handlowi ludźmi (**motyw 6** dyrektywy w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi). Opracowując i wdrażając ogólne lub specjalistyczne szkolenia dotyczące praw i potrzeb określonych grup dzieci (takich jak dzieci bez opieki lub dzieci będące ofiarami handlu ludźmi), państwa członkowskie i organy ds. opieki nad małoletnimi powinny w szczególności współpracować z organizacjami pozarządowymi i innymi publicznymi lub prywatnymi podmiotami, które prowadzą działalność w tym zakresie lub opracowały specjalistyczne usługi na rzecz dzieci ogółem i na rzecz określonych grup. Państwa członkowskie UE powinny rozważyć współpracę z organizacjami pozarządowymi w celu opracowania modułów szkoleniowych i organizacji działań szkoleniowych.

W poszczególnych państwach członkowskich UE oferta specjalistycznych i zaawansowanych szkoleń dla opiekunów ukierunkowanych na potrzeby i trudną sytuację określonych grup dzieci, takich jak dzieci będące ofiarami handlu ludźmi lub dzieci bez opieki, znacznie się różni. Większość państw członkowskich w ogóle nie oferuje takich szkoleń, natomiast inne nie organizują ich regularnie.

FRA, 2014, Dzieci będące ofiarami handlu ludźmi: przegląd systemów opieki w Unii Europejskiej (Child victims of trafficking: overview of guardianship systems in the European Union) (w przygotowaniu)

W celu zapewnienia optymalnego wsparcia dla dzieci będących ofiarami handlu ludźmi opiekunowie pracujący z nimi powinni odbyć szkolenie uzupełniające i posiadać wystarczającą wiedzę w zakresie:

- kultury i aktualnych warunków w kraju pochodzenia dziecka, w tym na temat tego, w jaki sposób należy korzystać z baz danych zawierających informacje na temat kraju pochodzenia utworzonych na potrzeby rozpatrywania wniosków o azyl, takich jak baza danych UNHCR: www.refworld.org; baza danych Austriackiego Czerwonego Krzyża: www.ecoi.net; czy portal prowadzony przez EASO z informacjami na temat kraju pochodzenia;
- szczególnego zagrożenia (np. uzależnienia od substancji toksycznych) i psychologicznych potrzeb dzieci będących ofiarami handlu ludźmi;
- potencjalnych szczególnych potrzeb medycznych (np. dzieci narażonych na choroby przenoszone drogą płciową lub ofiar w ciąży);
- przyczyn i czynników ryzyka związanych z handlem ludźmi w przypadku dzieci oraz na temat różnych rodzajów wykorzystywania dzieci będących ofiarami i różnych sektorów, w których są one wykorzystywane, na przykład w sektorze usług seksualnych, żebractwa czy drobnej przestępczości;
- potrzeb dotyczących ochrony dzieci będących ofiarami handlu ludźmi, w tym ofiar w szczególnie trudnej sytuacji, takich jak ofiary niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego lub ofiary handlu ludźmi, w który byli zaangażowani ich rodzice lub inne osoby obdarzone przez nie zaufaniem;
- zagadnień dotyczących płci w przypadku dzieci będących ofiarami (czynniki ryzyka, rodzaje wykorzystywania związane z płcią ofiary i sektory, w których takie wykorzystywanie ma miejsce) i ich potrzeb w zakresie ochrony;

- kwestii związanych ze statusem imigracyjnym dzieci będących ofiarami i ich praw (okres przeznaczony na zastanowienie się, prawo do otrzymania dokumentów pobytowych, potrzeby w zakresie ochrony międzynarodowej itp.);
- informacji wynikających z badań gromadzonych w miarę rozwoju tego obszaru wiedzy.

Działania szkoleniowe realizowane wspólnie z innymi odpowiednimi agencjami

Obiecująca praktyka

Wspieranie opiekunów i nadzór nad nimi

Belgijski Czerwony Krzyż we Flandrii opracował projekt szkolenia nowo wyznaczonych, niedoświadczonych opiekunów. W ramach tego projektu opiekunowie spotykają się regularnie, aby omawiać różne aspekty opieki i wymieniać się wskazówkami, wiedzą i doświadczeniem. Między spotkaniami mogą zadawać pytania za pośrednictwem poczty elektronicznej lub omawiać konkretne sprawy na spotkaniach indywidualnych. Trener może ich ukierunkowywać, w razie potrzeby dostarczać im informacje i udzielać wsparcia w zakresie komunikacji i współpracy z organami rządowymi.

Omawiany projekt przede wszystkim zaspokaja potrzeby indywidualnych osób, wolontariuszy i opiekunów zewnętrznych, którzy nie są objęci regularnym wsparciem i nadzorem, zapewniając im ustrukturyzowane forum ułatwiające komunikację i współpracę. Poza tym pomaga opiekunom lepiej radzić sobie z codziennymi zadaniami i obowiązkami.

Belgijski Czerwony Krzyż we Flandrii prowadził prace nad tym projektem wspólnie z Wydziałem ds. Opieki Ministerstwa Spraw Wewnętrznych od 2011 r.

Źródło: Belgijski Czerwony Krzyż we Flandrii (2012), Sprawozdanie roczne z 2012 r. (Annual Report 2012), sprawozdanie dostępne pod adresem: <http://jaarverslag.rodokruis.be/content/jvs10/2012/Annualreport2012.pdf>

Opiekunowie powinni także uczestniczyć we **wspólnych działaniach szkoleniowych** skierowanych do szerszego grona urzędników i specjalistów, którzy mają kontakt z dziećmi będącymi ofiarami i dziećmi zagrożonymi handlem ludźmi. Takie wspólne lub multidyscyplinarne działania szkoleniowe mogą rozwijać jednakowe zrozumienie pojęć i kwestii związanych z dziećmi będącymi ofiarami handlu ludźmi i w związku z tym upraszczać i zacieśniać współpracę między odpowiednimi podmiotami.

Działania szkoleniowe mogą obejmować na przykład wizyty studyjne lub wymianę dobrych praktyk między organami ds. opieki nad małoletnimi w innych państwach członkowskich UE. Takie działania szkoleniowe przyczyniałyby się także do zacieśnienia współpracy transnarodowej.

3.6. Wsparcie dla opiekunów

Organy ds. opieki nad małoletnimi powinny zapewniać opiekunom bezpośredni dostęp do usług pomocniczych lub ułatwiać dostęp do nich, w przypadku gdy usługi te są świadczone przez inne podmioty.

W ramach dobrej praktyki opiekunowie powinni mieć dostęp do multidyscyplinarnego zespołu specjalistów, od których mogą uzyskać wiedzę fachową, porady i wsparcie przy wykonywaniu swoich obowiązków w zakresie opieki.

Konieczne jest, aby opiekunowie mieli dostęp do porad prawnych i doradztwa prawnego zapewnianych przez adwokatów specjalizujących się w danej dziedzinie lub innych wykwalifikowanych przedstawicieli zawodów prawniczych. Dzięki temu opiekunowie będą mieli wystarczającą wiedzę na temat zagadnień prawnych związanych z postępowaniami administracyjnymi i karnymi, w których mogą uczestniczyć dzieci będące ofiarami (np. wnioszek o międzynarodową ochronę lub czasowy dokument pobytowy, postępowanie karne przeciwko osobie zajmującej się handlem ludźmi, roszczenia o odszkodowanie).

W razie potrzeby, aby ułatwić stałą komunikację między dzieckiem a opiekunem lub innym przedstawicielem, należy skorzystać z usług profesjonalnych tłumaczy ustnych.

Aby zapobiec wypaleniu zawodowemu opiekunów, należy objąć ich stałym profesjonalnym nadzorem i wsparciem psychospołecznym. Jednocześnie nadzór oraz wsparcie zagwarantują, że praca opiekunów będzie się charakteryzować wysoką jakością. Nadzór pomaga opiekunom zdobywać wiedzę i budować umiejętności niezbędne do skuteczniejszej i efektywniejszej realizacji powierzonych im zadań.

Opiekunowie mogą funkcjonować wyłącznie w granicach systemów ochrony dzieci i ram prawnych, w zakresie których prowadzą działalność. Opiekunowie powinni znać granice swoich kompetencji, w tym granice zaangażowania emocjonalnego.

Warunki pracy, w tym wynagrodzenie i liczba spraw przypisanych jednemu opiekunowi (zob. także sekcja 3.4), powinny sprzyjać zwiększaniu motywacji, satysfakcji z pracy i ciągłości pracy, a zatem gotowości opiekunów do wykonywania powierzonych im ról w najodpowiedniejszy i najskuteczniejszy sposób.

„Sprawowanie opieki prawnej i innych funkcji z zakresu przedstawicielstwa powinno być monitorowane w drodze regularnych i niezależnych ocen przeprowadzanych na przykład przez organy sądowe”.

Źródło: FRA (2010), *Odseparowane od rodziców dzieci ubiegające się o azyl w państwach członkowskich Unii Europejskiej, sprawozdanie porównawcze*, s. 12, publikacja dostępna pod adresem: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1693-SEPAC-summary-report_PL.pdf

3.7. Mechanizmy przeglądu i nadzoru

Obiecująca praktyka

Ułatwianie skutecznego uczestnictwa dzieci

Skuteczne uczestnictwo dzieci stanowi kluczową gwarancję jakości systemu opieki. W Niderlandach fundacja NIDOS dąży do rozpowszechniania i ułatwiania uczestnictwa dzieci w monitorowaniu i ocenie usług w zakresie opieki.

Dzieci mają możliwość wyrażenia swojej opinii na różne sposoby:

- rozmawiają o swoich doświadczeniach i wyrażają swoje opinie podczas spotkań i w ramach wizyt kontrolujących ich samopoczucie, które to wizyty kontrolne co roku organizuje organ ds. opieki nad małoletnimi;
- na koniec okresu, w którym są objęte opieką, uzupełniają formularz ewaluacyjny dotyczący wyników pracy ich opiekuna i wdrożenia indywidualnego planu;
- mają możliwość złożenia skargi na swoich opiekunów, jeżeli ich prawa zostały naruszone lub jeżeli mają poczucie, że ich potrzeby nie są zaspokojone. Organy ds. opieki nad małoletnimi są prawnie zobowiązane do ustanowienia niezależnej procedury składania skarg. W skład komisji odpowiedzialnej za rozpatrywanie skarg wchodzi co najmniej trzy niezależne osoby, które nie są zatrudnione przez samą organizację.

W celu zapewnienia, aby dzieci były odpowiednio poinformowane, i ułatwienia im uczestnictwa organ ds. opieki nad małoletnimi opracował folder z informacjami wprowadzającymi, który zawiera wszystkie stosowne wskazówki na temat opieki, w tym na temat procedury składania skarg. Informacje są udostępniane w językach narodowych dzieci.

Źródła: Niderlandy, art. 68 ustawy w sprawie opieki dla młodzieży (Wet op de jeugd zorg); Nidos (2012), *sprawozdanie roczne z 2011 r.* (Jaarverslag 2011), Utrecht, Nidos; Centrum Wiedzy na temat Innowacji Społecznych (Kenniscentrum sociale innovatie) (2013), *Małoletni ubiegający się o azyl i ich opiekunowie* (Minderjarige asielzoekers en hun voogd), publikacja dostępna pod adresem: <http://www.liavandoorn.nl/Content.aspx?PGID=4a912568-1d54-4bba-a9a4-70892bf40340>

Organy ds. opieki nad małoletnimi powinny określać obowiązki opiekunów w zakresie sprawozdawczości i kryteria monitorowania. Powinny także wskazywać, jakie środki należy zastosować, gdy opiekunowie nie wypełniają swoich obowiązków, w tym zdefiniować skuteczne środki dyscyplinarne i okoliczności, w jakich należy je stosować.

Mechanizmy przeglądu i nadzoru służą realizacji równoległych, ale różnych celów. Są one konieczne do monitorowania jakości usług w zakresie opieki. Pośrednio pomagają zapewnić, aby interes dziecka był sprawą nadrzędną w całym procesie decyzyjnym. Pełnią także ważną funkcję prewencyjną, ograniczając ryzyko znęcania się nad dzieckiem i naruszania jego praw.

Mechanizmy monitorowania i nadzoru, ze względu na swe znaczenie, powinny być wyraźnie zakorzenione w prawie krajowym. Ocena i monitorowanie nie powinny ograniczać się do kwestii związanych z zarządzaniem finansami i sprawami, ale powinny być szeroko zakrojone i wymierne oraz powinny obejmować kwestie związane z jakością usług świadczonych na rzecz dzieci i z oferowanym im poziomem ochrony. Monitorowanie nie powinno ograniczać się do mechanizmów wewnętrznych, takich jak obowiązki w zakresie sprawozdawczości, ale powinno także obejmować regularne niezależne oceny przeprowadzane przez podmioty zewnętrzne.

Uczestnictwo dzieci

Skuteczne mechanizmy monitorowania wymagają poszanowania prawa dziecka do bycia wysłuchanym. Prawa dziecka do bycia wysłuchanym powinny być w pełni przestrzegane, a poglądy i opinie dzieci – zawsze uwzględniane, stosownie do wieku, dojrzałości i rozwijających się zdolności dzieci, jak określono w **art. 12 Konwencji o prawach dziecka**.

Dlatego też dzieci muszą być informowane o ustaleniach w zakresie opieki i przedstawicielstwa prawnego oraz o przysługującym im prawie do bycia wysłuchanym, przy czym ich poglądy należy przyjmować z należytą wagą. Przekazywane informacje muszą być odpowiednie i przedstawione w sposób przyjazny dla dziecka.

Dzieci należy zachęcać do uczestnictwa w monitorowaniu systemów opieki i wnoszenia wkładu w ten proces oraz należy im to ułatwiać.

Mechanizmy składania indywidualnych skarg

Dzieciom należy umożliwić korzystanie z mechanizmów składania indywidualnych skarg. Dzieci powinny być informowane, w sposób dla nich przyjazny i w języku, który rozumieją, o osobach lub organizacjach, do których mogą kierować skargi przeciwko

swoim opiekunom, w warunkach zapewniających poufność i bezpieczeństwo, w tym za pośrednictwem telefonów zaufania. Należy ustanowić wiarygodne procedury, które zagwarantują, że dzieci korzystające z mechanizmów składania skargi i procedur zgłaszania nie będą narażone na działania odwetowe.

W większości państw członkowskich nie istnieje żaden specjalny mechanizm ani przepis w zakresie składania skarg przeciwko opiekunom. W państwach, w których takie mechanizmy składania indywidualnych skarg istnieją, są one niewystarczająco rozwinięte i często niedostępne dla dzieci.

FRA, 2014, Dzieci będące ofiarami handlu ludźmi: przegląd systemów opieki w Unii Europejskiej (Child victims of trafficking: overview of guardianship systems in the European Union) (w przygotowaniu)

Z uwagi na rosnącą liczbę zaginionych dzieci z placówek opieki nad dziećmi mechanizmy przeglądu i nadzoru powinny obejmować monitorowanie odsetka zaginionych dzieci, dla których ustanowiono opiekuna, w tym dzieci bez opieki i dzieci, w przypadku których ustalono lub przypuszcza się, że są ofiarami handlu ludźmi. Dogłębna analiza i ocena jakości procedur wyznaczania opiekunów i usług w tej dziedzinie mogłaby stanowić podstawę skutecznego rozwiązania tego problemu, ponieważ sprawnie działający system opieki mógłby przyczynić się do wyeliminowania sytuacji, w których dzieci zaginą lub w których są narażone na ryzyko zaginięcia.

Regularne kontrole dotyczące opieki

Decyzje o wyznaczeniu opiekunów opierają się na ocenie indywidualnych potrzeb każdego dziecka (zob. także sekcja 4.1). Organy ds. opieki nad małoletnimi powinny przeprowadzać kontrolę dotyczącą każdego stosunku opieki w regularnych odstępach czasu co najmniej raz w roku. Przeglądy dotyczące stosunków opieki muszą być dokumentowane. W każdej ocenie tego rodzaju należy uwzględnić opinię dziecka.

4. Przydzielanie opiekuna dziecku

Niniejszy rozdział obejmuje wytyczne w sprawie procedur wyznaczania opiekuna dla poszczególnych dzieci. Podkreśla się w nim znaczenie wyznaczenia opiekuna w odpowiednim momencie. Ponadto w niniejszym

„Żadne dziecko nie powinno nigdy pozostawać bez wsparcia i ochrony opiekuna prawnego lub innej uznanej odpowiedzialnej osoby dorosłej lub właściwego organu publicznego”.

Źródło: Zgromadzenie Ogólne ONZ, rezolucja nr 64/142, Wytyczne dotyczące opieki zastępczej nad dziećmi, 24 lutego 2010 r., A/RES/64/142, pkt 19

rozdziale omawia się czas trwania opieki i wsparcie, jakie należy zapewnić po osiągnięciu przez dziecko 18. roku życia.

4.1. Kiedy należy wyznaczyć opiekuna?

Obiecująca praktyka

Zapewnienie szybkiego wyznaczania opiekunów

W ramach niderlandzkiego programu NIDOS pierwszy kontakt między NIDOS a dzieckiem bez opieki musi nastąpić w dniu, w którym dziecko stawi się w ośrodku składania wniosków o udzielenie azylu. Od tego momentu NIDOS pełni rolę opiekuna i zwraca się do sądu o wyznaczenie tej organizacji jako opiekuna do czasu, aż sąd wyznaczy dziecku docelowego opiekuna. Aby ułatwić szybkie wyznaczanie opiekunów, NIDOS podpisał porozumienie ze służbami migracyjnymi w celu zapewnienia nawiązania natychmiastowego kontaktu z NIDOS, gdy tylko służby te zidentyfikują dziecko bez opieki.

Specjalny zespół opiekunów NIDOS prowadzi działania w ośrodku składania wniosków o udzielenie azylu w Ter Apel i w amsterdamskim porcie lotniczym Schiphol. Po wstępnym przejęciu dziecka przez policję do spraw cudzoziemców dziecko jest przesłuchiwane przez opiekunów NIDOS, którzy próbują ustalić, czy dziecko może być ofiarą handlu ludźmi. Jeżeli okazuje się, że dziecko jest ofiarą handlu ludźmi, zostaje przeniesione do chronionego ośrodka przyjmującego dla dzieci będących ofiarami handlu ludźmi.

Źródła: Niderlandy, art. 44 dekretu w sprawie opieki dla młodzieży (Uitvoeringsbesluit Wet op de Jeugdzorg), Kromhout, M. H. C. and Liefwaard, A. (2010), Między kontrolą a wytycznymi: ocena projektu pilotażowego „Przyjmowanie i ochrona zagrożonych małoletnich dzieci bez opieki ubiegających się o azyl” (Tussen beheersing en begeleiding. Een evaluatie van de pilot „beschermde opvang risico-AMV’s”), Haga, Ośrodek Badań Naukowych i Dokumentacji (Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, WODC)

Szybkie wyznaczenie opiekuna ma zasadnicze znaczenie dla zabezpieczenia praw dziecka i jego ogólnego dobra, gdyż zapewnia ochronę dzieciom bez opieki i zapobiega handlowi dziećmi i innym formom znęcania się nad dziećmi i ich wykorzystywania.

Opiekun musi być wyznaczony od momentu uznania dziecka przez organy za prawdopodobną ofiarę handlu ludźmi, gdy jest to wymagane w celu zabezpieczenia interesu i dobra dziecka (**art. 14 ust. 2 dyrektywy w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi (2011/36/UE)**). W związku z tym prawo krajowe powinno zapewniać, aby opiekun był przydzielany jak najszybciej. W praktyce możliwe jest, że dzieci bez opieki, zanim zostaną uznane za ofiary handlu ludźmi, mogą mieć już opiekuna ze względu na ich status dzieci bez opieki.

Szybkie wyznaczenie opiekunów dla domniemyanych ofiar handlu ludźmi lub dzieci bez opieki zagrożonych wykorzystaniem i znęcaniem się jest również zgodne z **Konwencją haską z 1996 r.** o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci, której stroną jest większość państw członkowskich UE. W art. 5 tej konwencji określa się zasadę ogólną, zgodnie z którą władze państwa *miejscą zwykłego pobytu* dziecka są właściwe do wyznaczenia opiekuna. W odniesieniu do dzieci będących uchodźcami i dziećmi, w przypadku których nie można określić miejsca zwykłego pobytu, jurysdykcję ma państwo, w którym dziecko aktualnie przebywa (**art. 6 i 13 rozporządzenia Bruksela II** zmieniającego **rozporządzenie (WE) nr 2201/2003**). Nawet jeżeli państwo nie ma jurysdykcji, może ono jednak przyjąć pilny i tymczasowy środek (**art. 11 i 12 konwencji haskiej z 1996 r.**). **W art. 20 rozporządzenia Bruksela II** (zmieniającego **rozporządzenie (WE) nr 2201/2003**) przewiduje się także możliwość przyjęcia środków tymczasowych, w tym środków służących zabezpieczeniu interesu, w pilnych przypadkach, względem osób lub majątku w tym państwie. Państwa członkowskie UE mogą wykorzystać te przepisy do wyznaczenia opiekuna nawet w przypadku, gdy nie ustalono jeszcze miejsca zwykłego pobytu, za każdym razem, gdy organy podejmują działania, które mogą stanowić zagrożenie dla ochrony dziecka bez opieki.

W praktycznym podręczniku dotyczącym stosowania konwencji haskiej z 1996 r. sugeruje się, że dla organów – na potrzeby określenia, czy konkretna sytuacja jest „pilnym przypadkiem” – użyteczne może być ustalenie, czy jest prawdopodobne, że dziecko dozna nieodwracalnej krzywdy lub też jego ochrona lub interes zostaną zagrożone, jeżeli nie zostanie podjęty środek w celu ochrony tego dziecka.

Źródło: Stałe Biuro Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego (maj 2011), Poprawiony projekt praktycznego podręcznika dotyczącego stosowania Konwencji z 19 października 1996 r. o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci (Revised draft practical handbook on the operation of the Convention of 19 October 1996 on Jurisdiction, Applicable Law, Recognition, Enforcement and Co-operation in Respect of Parental Responsibility and Measures for the Protection of Children), rozdział 6.2

Właściwe organy powinny określić termin na wyznaczenie opiekuna, począwszy od momentu zidentyfikowania dziecka bez opieki.

4.2. Jaka jest najlepsza procedura przydzielania opiekuna dziecku?

Najważniejsze czynności proceduralne mające na celu wyznaczenia opiekuna powinny być w poszczególnych przypadkach (dla wszystkich dzieci) takie same, nawet jeżeli obywatele UE i obywatele państw trzecich są objęci różnymi systemami opieki. Jeżeli opiekunów przypisuje się na szczeblu regionalnym lub krajowym, zastosowanie powinny

mieć te same gwarancje, niezależnie od lokalizacji. Oznacza to na przykład, że czas potrzebny na przydzielenie opiekuna nie powinien znacząco się różnić pomiędzy poszczególnymi regionami lub miejscowościami.

W świetle tego, jak często znikają dzieci objęte opieką, należy podjąć dodatkowe wysiłki w celu zapobieżenia zniknięciom w czasie poprzedzającym wyznaczenie opiekuna lub przed pierwszym spotkaniem opiekuna z dzieckiem.

Jeżeli chodzi o procedurę przedzielania opiekuna, należy rozróżnić dwie odmienne sytuacje:

- dziecko jest bez opieki lub odseparowane od swoich rodziców. W takich przypadkach można bezzwłocznie rozpocząć proces przydzielania opiekuna;
- występuje konflikt interesów między osobami sprawującymi odpowiedzialność rodzicielską a dzieckiem będącym ofiarą; w rezultacie osoby te nie mogą zapewnić ochrony interesu dziecka lub go reprezentować. W tym przypadku należy wyznaczyć tymczasowego opiekuna lub przedstawiciela prawnego, gdy organ, który – na podstawie prawa krajowego – jest odpowiedzialny za przeprowadzenie oceny dotyczącej rodziców i oceny ryzyka, uzna za konieczne odseparowanie dziecka od jego rodziców, jeżeli separacja leży w interesie dziecka.

Zasadniczo dziecko, które przebywa ze swoimi rodzicami lub osobami sprawującymi nad nim opiekę, nie wymaga opiekuna. Rodzice zadbają o dobro dziecka. Mogą jednak zdarzyć się sytuacje, kiedy rodzice uczestniczyli w handlu ludźmi, którego przedmiotem było ich dziecko, między nimi a dzieckiem istnieje konflikt interesów lub z innych powodów nie mogą zapewnić najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka (**art. 14 ust. 2 dyrektywy w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi**). W przypadku gdy organy mają powody, by sądzić, na podstawie wstępnej oceny ryzyka i indywidualnych okoliczności danej sprawy, że rodzice lub inne osoby sprawujące opiekę nad dzieckiem mogą być zaangażowani w handel ludźmi, którego przedmiotem jest dziecko, muszą dokładnie sprawdzić, czy osoby te są odpowiednie do reprezentowania interesów dziecka.

Odseparowanie od rodziców może stanowić poważne naruszenie praw dziecka i może mieć długotrwałe konsekwencje psychologiczne i społeczne. Zgodnie z **art. 9 Konwencji o prawach dziecka** dzieci nie powinny być odseparowywane od swoich rodziców wbrew swojej woli, chyba że jest to konieczne ze względu na interes dziecka, jak w przypadkach znęcania się przez rodziców nad dzieckiem i zaniedbań ze strony rodziców. Zgodnie z wykładnią Europejskiego Trybunału Praw Człowieka **art. 8 EKPC** należy interpretować w ten sam sposób. Odseparowanie może zostać orzeczone wyłącznie przez właściwe organy sądowe – zgodnie z obowiązującym

prawem i procedurami – i musi podlegać kontroli sądowej. W takiej sytuacji należy zastosować gwarancje materialne i procesowe przewidziane w prawie krajowym, niezależnie od narodowości dziecka.

Jeżeli dzieci są ofiarami handlu ludźmi, dorośli towarzyszący dziecku, którzy mogą wyglądać na jego rodziców lub osoby sprawujące nad nim opiekę, mogą jednak należeć do sieci handlu ludźmi wykorzystującej dziecko. W przypadku gdy istnieją wątpliwości dotyczące tożsamości towarzyszących osób dorosłych i w przypadku braku odpowiedniej dokumentacji, odpowiedzialne organy powinny dokładnie zbadać i przeanalizować stosunek łączący te osoby z dzieckiem. Organy powinny opracować ustandaryzowane procedury weryfikacji filiacji i więzi rodzinnych. Ocenę powinni przeprowadzać wykwalifikowani specjaliści.

W czasie ustalania potrzeby wyznaczenia opiekuna, a po przeprowadzeniu obowiązującej procedury w zakresie sprawozdawczości i ukierunkowanej pomocy i po zidentyfikowaniu dziecka jako wymagającego ochrony, zastosowanie mają poniższe podstawowe zabezpieczenia. Ocena indywidualnych potrzeb dziecka w kontekście jego sytuacji rodzinnej powinna zostać przeprowadzona niezwłocznie na podstawie poniższych kryteriów (zob. także [rozdział 5](#)).

- Należy ocenić zdolność rodziców do opieki nad dzieckiem i reprezentowania jego interesów, w przypadku gdy właściwy organ ma uzasadniony powód, by sądzić, że rodzice uczestniczyli w wykorzystywaniu dziecka lub handlu ludźmi, którego przedmiotem było ich dziecko, i gdy zagrożone jest dobro tego dziecka.
- Ocenę powinni przeprowadzać odpowiedni, wykwalifikowani specjaliści w imieniu odpowiedzialnego organu.
- Ocenę powinien przeprowadzać multidyscyplinarny zespół specjalistów, a nie jeden specjalista.
- Należy informować dziecko o procedurach i konsultować się z nim przez cały okres przeprowadzania tych procedur stosownie do jego wieku, dojrzałości i rozwijających się zdolności.
- Wszystkie etapy procedury muszą być dokumentowane.
- Procedury powinny być zgodne z obowiązującymi przepisami, przy czym w stosownych przypadkach należy informować rodziców o przeprowadzanej procedurze i ich prawie do przedstawiciela prawnego.

Okres wyznaczenia

Po ustaleniu potrzeby wyznaczenia opiekuna należy jak najszybciej przypisać opiekuna dziecku, nie przekraczając maksymalnego terminu, który powinien być określony prawem (tabela 3). Decyzja o wyznaczeniu opiekuna powinna podlegać kontroli sądowej.

Tabela 3: Międzynarodowe i europejskie źródła prawne określające termin na wyznaczenie opiekuna

Instrument	Informacje	Terminologia	Wyznaczenie opiekuna powinno mieć miejsce możliwie najszybciej po uznaniu, że dziecko potrzebuje opiekuna
Instrumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych i Rady Europy			
	Komitet Praw Dziecka ONZ, komentarz ogólny nr 6 CRC/GC/2005/6	opiekun / przedstawiciel prawny	Pkt 33 „niezwłocznie”, „natychmiast” (pkt 21 i 24)
	Wytyczne ONZ dotyczące opieki zastępczej nad dziećmi A/HRC/11/L.13	opiekun prawny / uznana odpowiedzialna osoba dorosła	pkt 18
	Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi z 2005 r.	opiekun prawny	art. 10 ust. 4
	Dyrektywa w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi (2011/36/UE)	opiekun lub przedstawiciel	art. 14
Instrumenty Unii Europejskiej			
	Dyrektywa w sprawie warunków przyjmowania (2013/33/UE)	przedstawiciel	art. 24 ust. 1
	Dyrektywa w sprawie procedur azylowych (2013/32/UE)	przedstawiciel	art. 25 ust. 1 lit. a)
	Dyrektywa w sprawie kwalifikowania (2011/95/UE)	opiekun prawny / przedstawiciel	art. 31 ust. 1 (możliwie najszybciej po przyznaniu międzynarodowej ochrony)
	Rozporządzenie Dublin II (UE) nr 604/2013	przedstawiciel	art. 6 ust. 2
	Dyrektywa w sprawie ofiar przestępstw (2012/29/UE)	opiekun przedstawiciel specjalny/prawny	–
	Dyrektywa w sprawie zwalczania wykorzystywania seksualnego dzieci (2011/93/UE)	przedstawiciel specjalny/prawny	–

W trakcie procedury wyznaczania opiekuna należy zapewnić dziecku możliwość bycia wysłuchanym i należcie uwzględnić jego opinię.

Obiecująca praktyka

Rozwijanie infolinii na potrzeby ochrony dzieci

Organ odpowiedzialny za ochronę socjalną i prawną dzieci w Czechach, czyli organ ds. opieki nad małoletnimi w tym państwie, utworzył infolinię, aby można było się z nim kontaktować także poza godzinami pracy.

W przypadku dziecka będącego ofiarą handlu ludźmi organy policyjne są zobowiązane do zapewnienia obecności opiekuna lub pracownika organu ds. opieki nad małoletnimi podczas przesłuchania dziecka. W tej sytuacji pracownicy organu ds. opieki nad małoletnimi automatycznie pełnią funkcję opiekuna do momentu, aż sąd oficjalnie wyznaczy opiekuna.

Źródło: Republika Czeska, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (Ministerstvo vnitra České republiky) (2011), Handel dziećmi: zalecenia dotyczące metod stosowanych przez organy publiczne (Obchodování s dětmi – doporučení pro postup orgánů veřejné správy), Praga, Odbor bezpečnostní politiky, publikacja dostępna pod adresem: www.mvcr.cz/clanek/boj-proti-obchodovani-s-detmi.aspx

Jeżeli ze względów praktycznych nie można w szybki sposób przypisać dziecku stałego opiekuna, należy zastosować wyjątek, czyli wyznaczyć osobę, która będzie czasowo pełniła obowiązki opiekuna.

Może się tak zdarzyć, gdy na przykład nie ma pewności co do wieku dziecka nieposiadającego dokumentów – a zatem co do potrzeby wyznaczenia opiekuna – w związku z czym organy dokonują ustalenia wieku dziecka. W *dyrektywie w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi* (2011/36/UE) wyraźnie określono, że jeżeli nie ma pewności co do wieku osoby będącej ofiarą handlu, a istnieją powody, by sądzić, że ma ona mniej niż 18 lat, należy założyć, że jest ona dzieckiem, i udzielić jej niezwłocznie pomocy, wsparcia i ochrony (motyw 22). W takiej sytuacji należy wyznaczyć opiekuna lub tymczasowego opiekuna (zob. także [sekcja 10.1](#) dotycząca ustalania wieku).

Co do zasady, nie należy podejmować żadnej decyzji mającej wpływ na dziecko przed wyznaczeniem opiekuna, poza przypadkami, w których wymagane są natychmiastowe środki mające na celu zapewnienie dziecku bezpieczeństwa i zadbanie o jego podstawowe potrzeby. W szczególności należy wprowadzić środki służące zabezpieczeniu, aby dziecko nie zaginęło w czasie oczekiwania na wyznaczenie opiekuna i w okresie między wyznaczeniem opiekuna a pierwszym faktycznym osobistym kontaktem opiekuna z dzieckiem.

Organy powinny dać opiekunom wystarczająco dużo czasu na spotkanie się z dzieckiem i przygotowanie go przed wszczęciem procedur i wydaniem decyzji. Ramy czasowe powinny być określone w oficjalnych wytycznych.

Odpowiedzialność za zapewnienie, aby takie tymczasowe środki zostały podjęte, ponosi organ, który uznał dziecko za ofiarę lub któremu zadanie to zostało powierzone na podstawie prawa krajowego.

Należy udokumentować przeniesienie odpowiedzialności za dziecko z organu, który uznał dziecko za ofiarę, takiego jak organ ścigania, na urząd opieki.

Przekazanie dziecku informacji

Organ ds. opieki nad małoletnimi powinien przekazać dziecku odpowiednie informacje na temat opiekuna, używając języka zrozumiałego dla dziecka, i w sposób, który dziecko rozumie, stosownie do jego wieku, dojrzałości i rozwijających się zdolności.

Przy informowaniu dziecka należy wziąć także pod uwagę jego płeć i kwestie kulturowe. Należy uwzględnić szczególną sytuację i potrzeby dzieci niepełnosprawnych, w tym dzieci upośledzonych umysłowo i dzieci z zaburzeniami psychicznymi.

Informacje przedstawione dziecku powinny obejmować informacje na temat tego, co się stanie z dzieckiem po wyznaczeniu opiekuna, na temat roli i funkcji opiekuna oraz praw i obowiązków dziecka.

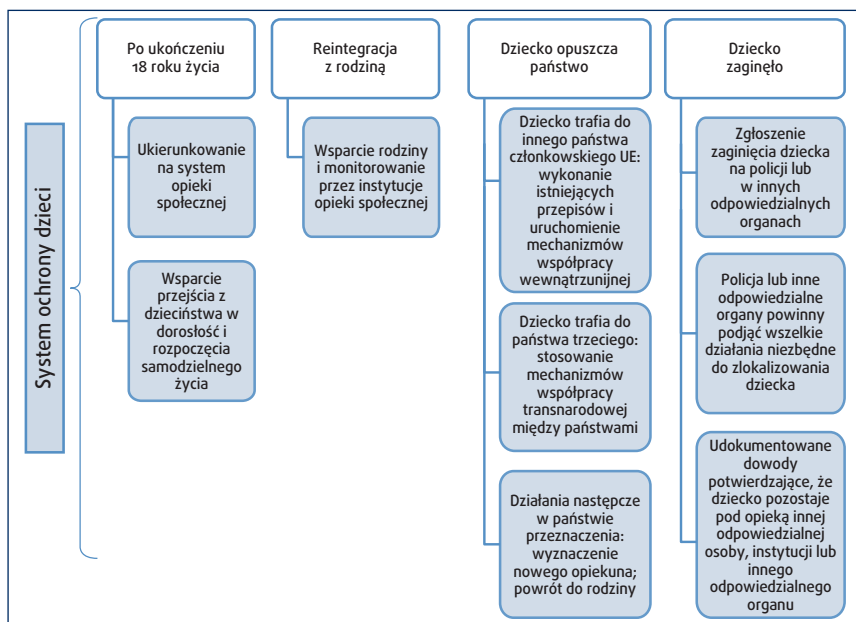
Aby to ułatwić, organy ds. opieki nad małoletnimi powinny opracować materiały przyjazne dla dziecka, które mogą być wykorzystywane również przez inne organy i podmioty.

Organ ds. opieki nad małoletnimi powinien odpowiadać, po wyznaczeniu opiekuna, za przekazanie dziecku wszystkich stosownych informacji dotyczących stosunku opieki, w szczególności za poinformowanie dziecka o tym, kiedy, gdzie, w jaki sposób i do kogo może ono złożyć skargę przeciwko opiekunowi dotyczącą znęcania się nad nim, zaniedbań lub jakiegokolwiek naruszenia jego praw. Informacje takie powinny być przekazane w formie ustnej lub pisemnej w sposób przyjazny dla dziecka i w języku, który ono rozumie (zob. także [sekcja 3.2](#)).

4.3. Kiedy opieka ustaje?

Stosunek opieki musi trwać do momentu znalezienia i wdrożenia trwałego rozwiązania służącego najlepszemu zabezpieczeniu interesów dziecka lub do momentu, kiedy dziecko osiągnie pełnoletność (zob. rysunek 7). W trakcie poszukiwania trwałego rozwiązania należy przede wszystkim zbadać możliwość połączenia dziecka z jego rodzicami i reintegracji z rodziną, w przypadku gdy leży to w interesie dziecka.

Rysunek 7: Kiedy opieka ustaje?

Źródło: FRA, 2014

Jeżeli dziecko chce się przeprowadzić do innego państwa członkowskiego UE, ale nie połączy się z rodziną, opieka powinna co do zasady być kontynuowana w państwie członkowskim, do którego dziecko się przeprowadzi.

Może to ułatwić utworzenie mechanizmów współpracy między służbami opieki w różnych państwach członkowskich UE. Jest to element, który należy uwzględnić w krajowych lub transnarodowych mechanizmach ukierunkowanej pomocy przewidzianych w strategii UE na rzecz wyeliminowania handlu ludźmi. Opiekun powinien

koordynować każde działanie związane z łączeniem rodzin, w tym ocenę dotyczącą rodziny, również wtedy, gdy rodzina dziecka przebywa w innym państwie.

W przypadku zaginięcia dziecka opiekun powinien bezzwłocznie zgłosić zaginięcie odpowiednim organom i pozostawać w kontakcie ze służbami ds. zaginionych dzieci, w tym, w stosownych przypadkach, z europejskim numerem interwencyjnym w sprawie zaginionych dzieci: 116 000 (zob. także [sekcja 6.1](#)). Jeżeli zaginie dziecko objęte opieką, odpowiedzialność za nie ponosi opiekun do momentu przedstawienia udokumentowanych dowodów na to, że dziecko pozostaje pod opieką innej odpowiedzialnej osoby, instytucji lub organu. Zakończenie stosunku opieki jest możliwe wyłącznie na podstawie orzeczenia sądu.

Opiekunowie powinni być uprawnieni do odszkodowania za czas spędzony na zgłaszaniu zaginięcia dziecka policji lub innym stosownym organom przewidzianym w prawie krajowym i za czas spędzony na upewnianiu się, czy organy robią wszystko, co jest w ich mocy, aby ustalić miejsce pobytu dziecka. Uprawnienie do odszkodowania powinno obowiązywać do momentu ustalenia miejsca pobytu dziecka lub do momentu formalnego zakończenia opieki.

Procedury odwoławcze, normy i gwarancje zapewniające najlepsze zabezpieczenie interesu dziecka powinny być analogiczne do tych, które są stosowane w systemach ochrony dzieci w odniesieniu do wszystkich dzieci objętych opieką zastępczą.

W badaniu dotyczącym praktyk stosowanych przez państwa europejskie podkreślono potrzebę zapewnienia bardziej przejrzystego i świadomego przejścia w dorosłość ubiegającym się o azyl dzieciom bez opieki oraz dzieciom odseparowanym od rodziców i dzieciom będącym uchodźcami w celu umożliwienia im sprostania wyzwaniom, przed jakimi stają z chwilą ukończenia 18. roku życia.

Źródło: UNHCR i Rada Europy (2014), *Ubiegające się o azyl i będące uchodźcami dzieci bez opieki i odseparowane od rodziców kończą 18. rok życia: czy jest co świętować?* (Unaccompanied and separated asylum-seeking and refugee children turning eighteen: What to celebrate?), dokument dostępny pod adresem: www.refworld.org/DOCID/53281A864.HTML

Przepisy dotyczące opieki, uprawnienia, możliwości i perspektywy wynikające z prawa mogą ulec znacznej zmianie, szczególnie w przypadku dzieci bez opieki podlegających prawu migracyjnemu, po ukończeniu przez nie 18. roku życia. Bardzo ważne jest, aby dzieci były dobrze przygotowane do przejścia z dzieciństwa w dorosłość i by otrzymały niezbędne wsparcie (zob. także [rysunek 13](#)).

Chociaż opieka może ustać po osiągnięciu przez dziecko pełnoletności, państwa członkowskie UE powinny, z uwagi na szczególną sytuację tych młodych osób, rozważyć udostępnianie wsparcia i pomocy także osobom, które ukończyły 18. rok życia, w celu ułatwienia dziecku przejścia w dorosłość.

Jeżeli usługi w zakresie opieki i rozwiązania dotyczące opieki są dostępne dla dzieci w wieku powyżej 18. roku życia będących obywatelami państwa członkowskiego, powinny one być także dostępne dla dzieci z innych państw, w szczególności dla ofiar handlu ludźmi. W przypadku dzieci będących ofiarami handlu ludźmi kluczowym elementem w procesie rehabilitacji i znajdowania trwałego rozwiązania jest zaufanie. Proces ten w niektórych przypadkach może wymagać dłuższego zaangażowania opiekuna.

Po ukończeniu 18. roku życia ofiary handlu ludźmi, o ile są obecne w przyjmującym państwie członkowskim UE, nadal powinny mieć dostęp do odpowiednich służb udzielających wsparcia ofiarom przestępstw, zgodnie z [dyrektywą w sprawie ofiar przestępstw \(2012/29/UE\)](#). Oznacza to, że w toku całego postępowania sądowego powinny mieć dostęp do usług rehabilitacyjnych, a w razie potrzeby – do pomocy psychologicznej i medycznej, przedstawicielstwa prawnego i bezpłatnej pomocy. Usługi te powinny być świadczone w takich samych okolicznościach i na tym samym poziomie co w przypadku ofiar przestępstw będących obywatelami danego państwa członkowskiego.

Jeżeli dzieci zostały odseparowane od swoich rodziców z powodu znęcania się lub zaniedbań ze strony rodziców, zdolność i gotowość rodziców do reprezentowania interesów dziecka musi być poddawana regularnej ocenie. W każdym przypadku gdy pojawią się nowe dowody sugerujące, że powrót do rodziny leżałby w interesie dziecka, opiekun wraz z właściwymi organami odpowiedzialnymi za ochronę dzieci powinien popierać i monitorować ten powrót. Procedury odwoławcze, normy i gwarancje zapewniające najlepsze zabezpieczenie interesu dziecka powinny być analogiczne do tych, które są stosowane w systemach ochrony dzieci w odniesieniu do wszystkich dzieci objętych opieką zastępczą.

Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy, biorąc pod uwagę szczególną sytuację młodych migrantów bez opieki, którzy wchodzi w dorosłość, i mając na uwadze interes dziecka, zaleca państwom członkowskim ustanowienie kategorii przejściowej obejmującej osoby w wieku 18–25 lat. W tym okresie młodzi migranci powinni nadal otrzymywać wsparcie ułatwiające im prowadzenie samodzielnego życia, obejmujące gwarantowany dostęp do pomocy społecznej i zakwaterowania, do edukacji i świadczeń zdrowotnych oraz do informacji na temat właściwej procedury administracyjnej.

Źródło: Rada Europy, Zgromadzenie Parlamentarne, Komitet ds. Migracji, Uchodźców i Wyszukiwanych (sprawozdanie / Doc. 13505 / 23 kwietnia 2014 r.), Dzieci będące migrantami: Jakże mają prawa po ukończeniu 18. roku życia? (Migrant children: What rights at 18?), sprawozdanie dostępne pod adresem: <http://website-pace.net/documents/19863/168397/20140313-MigrantRights18-EN.pdf/ea190a6e-1794-4d30-b153-8c18dc95669f> <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20589&lang=en>

4.4. Kiedy należy zmienić opiekuna?

Aby zapewnić ciągłość i wykorzystać zaufanie, jakie udało się zbudować między dzieckiem a opiekunem, zazwyczaj nie należy zmieniać opiekuna, który został przypisany dziecku, chyba że okoliczności wymuszają taką zmianę.

W art. 24 ust. 1 *dyrektywy w sprawie warunków przyjmowania* (2013/33/UE) określa się, że „z uwagi na dobrostan i rozwój społeczny małoletniego [...] zmiana osoby sprawującej funkcję przedstawiciela może nastąpić jedynie w razie konieczności”. Ponadto artykuł ten stanowi, że „właściwe organy dokonują regularnych ocen, m.in. w odniesieniu do dysponowania środkami koniecznymi do reprezentowania małoletniego bez opieki”.

Opiekunowie tymczasowi wyznaczeni w ramach środków wstępnych na potrzeby ochrony dziecka powinni, w miarę możliwości, zostać także przypisani jako opiekunowi stali.

Aby zapewnić dziecku konieczną stabilizację w jego życiu i rozwoju, nie należy niepotrzebnie lub rutynowo przynosić dziecka do innej części kraju, chyba że jest to wymagane z uwagi na bezpieczeństwo lub interes dziecka.

Jeżeli dziecko złożyło skargę dotyczącą zaniedbań ze strony opiekuna, jako jedną z możliwości należy rozważyć zmianę opiekuna. Zmiana powinna być wyraźnie przewidziana w prawie i zostać przeprowadzona w trybie natychmiastowym, w przypadku gdy prowadzone jest postępowanie przeciwko opiekunowi w związku z poważnym naruszeniem praw dziecka, np. znęcaniem się nad nim lub niewłaściwym zachowaniem.

Ponadto organ ds. opieki nad małoletnimi powinien regularnie kontrolować każdą sprawę co najmniej raz w roku. W każdej tego rodzaju ocenie należy uwzględnić poglądy dziecka. Organ ds. opieki nad małoletnimi powinien opracować wytyczne i kryteria na potrzeby dokonywania regularnych ocen. Należy dokumentować kontrole dotyczące stosunków opieki. W stosownych przypadkach należy także podać ocenie sytuację rodziny w celu połączenia dziecka z jego rodzicami (zob. [sekcja 4.2](#)).

Część II – Zadania opiekuna

Jak określono w sekcji 1 wprowadzenia, opiekun odpowiada za jak najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka, dbając o jego ogólne dobro i pełniąc funkcję przedstawiciela prawnego dziecka w celu uzupełnienia jego ograniczonej zdolności do czynności prawnych. W kolejnych pięciu rozdziałach główne zadania opiekuna zostały opisane bardziej szczegółowo. Rozdziały te obejmują także zadania przekrojowe, takie jak rozliczanie organów z decyzji dotyczących dzieci oraz interwencje, gdy zagrożone jest dobro dziecka (rysunek 8).

W większości państw członkowskich UE zadania opiekuna nie są dokładnie określone w prawie.

FRA, 2014, Dzieci będące ofiarami handlu ludźmi: przegląd systemów opieki w Unii Europejskiej (Child victims of trafficking: overview of guardianship systems in the European Union) (w przygotowaniu)

Prawa i obowiązki opiekuna powinny być określone w prawie krajowym lub dokumentach strategicznych i w razie konieczności szczegółowo wyjaśnione w oficjalnych wytycznych. W tabeli 4 przedstawiono międzynarodowe i unijne źródła prawne, w których określono zadania opiekunów lub przedstawicieli prawnych.

Tabela 4: Zadania opiekuna określone w unijnych i międzynarodowych źródłach prawa

Instrumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych i Rady Europy oraz dyrektywy Unii Europejskiej	Terminologia	Funkcje i zadania wyznaczonej osoby						
		Najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka	Zapewnienie ochrony dobra dziecka i odpowiedniej opieki	Reprezentowanie	Towarzyszenie dziecku w trakcie postępowań (obecność przy przesłuchiwaniu, informowanie i przygotowywanie dziecka)	Pomoc w identyfikowaniu i wdrażaniu trwałego rozwiązania	Działanie jako pośrednik – rola koordynatora	Więzi rodzinne i poszukiwanie członków rodziny
Komitet Praw Dziecka ONZ, komentarz ogólny nr 6 CRC/GC/2005/6	opiekun / przedstawiciel prawny	pkt 33	pkt 33	pkt 33	pkt 33 pkt 72	pkt 90	pkt 33	-
Wytoczne ONZ dotyczące opieki zastępczej nad dziećmi A/HRC/11/L.13	opiekun prawny / uznana odpowiedzialna osoba dorosła	pkt 101 pkt 103	pkt 104 lit. a)	pkt 104 lit. b)	-	pkt 104 lit. c)	pkt 104 lit. d)	pkt 104 lit. e) pkt 104 lit. g)
Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi z 2005 r.	opiekun prawny	art. 10 ust. 4 lit. a)	-	-	-	-	-	art. 10 ust. 4 lit. c)
Dyrektywa w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi (2011/36/UE)	opiekun / przedstawiciel	art. 13 motyw 23 preambuły	-	art. 14 ust. 2	-	-	-	-
Dyrektywa w sprawie warunków przyjmowania (2013/33/UE)	przedstawiciel	art. 2 lit. j) art. 24 ust. 1	art. 23 art. 24 ust. 1	art. 2 lit. j)	art. 24 ust. 1 (obecność przy przesłuchiwaniu)	-	-	-

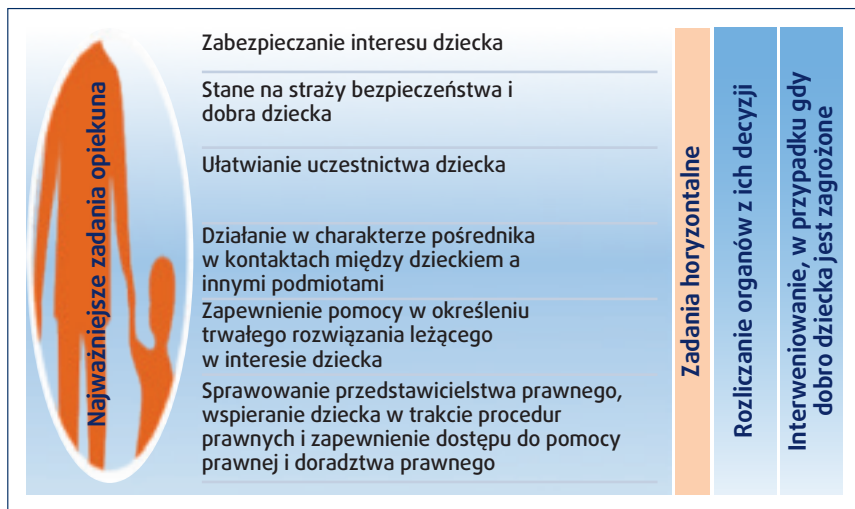
		Funkcje i zadania wyznaczonej osoby						
Instrumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych i Rady Europejskiej	Terminologia	Najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka	Zapewnienie ochrony dobra dziecka i odpowiedniej opieki	Reprezentowanie	Towarzyszenie dziecku w trakcie postępowań (obecność przy przesłuchaniu, informowanie i przygotowywanie dziecka)	Pomoc w identyfikowaniu i wdrażaniu trwałego rozwiązania	Działanie jako pośrednik – rola koordynatora	Więzi rodzinne i poszukiwanie członków rodziny
Dyrektywa w sprawie procedur azylowych (2013/32/UE)	przedstawiciel	art. 2 lit. n) art. 25 ust. 1 lit. a)		art. 2 lit. n) art. 7 ust. 3	art. 25 ust. 1 lit. b)	-	-	-
Dyrektywa w sprawie kwalifikowania (2011/95/UE)	opiekun prawny / przedstawiciel	art. 31 ust. 4 motyw 18 preambuły	art. 31 ust. 1	art. 31 ust. 1	-	-	-	-
Rozporządzenie Dublin II (UE) nr 604/2013	przedstawiciel	art. 6 ust. 2	-	art. 6 ust. 2	-	-	-	-
Dyrektywa w sprawie ofiar przestępstw (2012/29/UE)	opiekun przedstawiciel specjalny/ prawny	-	-	art. 24 lit. b)	art. 20 lit. c)	-	-	-
Dyrektywa w sprawie zwalczania wykorzystywania seksualnego dzieci (2011/93/UE)	przedstawiciel specjalny / prawny	-	-	art. 20 ust. 1	art. 20 ust. 3 lit. f)	-	-	-

Przez cały okres pełnienia swojej funkcji opiekunowie muszą się kierować we wszystkich aspektach pracy czterema najważniejszymi zasadami określonymi w Konwencji o prawach dziecka (zob. **rysunek 3**). W przypadku nieobecności rodziców lub jeżeli rodzice zostali pozbawieni praw rodzicielskich, opiekun ma obowiązek zabezpieczania interesu i dbania o dobro dziecka. W toku podejmowania każdej decyzji dotyczącej dziecka zadaniem opiekuna jest sprzyjanie temu wariantowi, który służy **najlepszymu zabezpieczeniu interesów dziecka**. Opiekun musi zapewnić, aby poglądy dziecka zostały wysłuchane i należyście uwzględnione. Opiekun musi informować dziecko i konsultować się z nim we wszystkich aspektach swojej pracy, biorąc pod uwagę dojrzałość dziecka i jego rozwijające się zdolności.

„Częstotliwość i jakość kontaktów między opiekunami a dziećmi była różnicowana. Znaczna liczba dzieci była zadowolona i chciała mieć bardziej osobiste relacje ze swoim opiekunem – kwestia ta została podkreślona także przez dorosłych respondentów, którzy uznali ją za istotną dla dobra dziecka”.

Źródło: FRA (2010), Odseparowane od rodziców dzieci ubiegające się o azyl w państwach członkowskich Unii Europejskiej, *sprawozdanie porównawcze*, s. 9, publikacja dostępna pod adresem: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1693-SEPAc-summary-report_PL.pdf

Rysunek 8: Główne zadania opiekuna

Źródło: FRA, 2014

Tworzenie i utrzymywanie z dzieckiem relacji opartej na zaufaniu

Relacja między opiekunem a dzieckiem oparta na zaufaniu jest niezbędnym warunkiem wstępnym skutecznej opieki. Bez zaufania opiekun nie będzie w stanie ustalić, jakie są pragnienia i uczucia dziecka, przez co będzie mu trudno działać w interesie dziecka.

Opiekun powinien komunikować się z dzieckiem w sposób przyjazny dla dziecka, wykazując się wrażliwością kulturową i przyjmując podejście uwzględniające aspekty związane z płcią. Chociaż wiele czynników wpływa na budowanie zaufania, cztery poniższe mają szczególne znaczenie:

- poszanowanie poglądów dziecka;
- traktowanie dziecka z szacunkiem i godnością;

W publikacji *Najważniejsze standardy dla opiekunów dzieci odseparowanych od rodziców w Europie* (Core standards for guardians of separated children in Europe) przedstawiono wytyczne dotyczące roli i obowiązków opiekuna (standardy 1–6), relacji z dzieckiem (standardy 7–9) oraz wiedzy specjalistycznej i kompetencji opiekuna (standard 10). Zostały one opracowane po konsultacjach z dziećmi odseparowanymi od rodziców, z opiekunami i innymi ekspertami, takimi jak rodzice zastępczy, adwokaci i pracownicy socjalni. Najważniejszy standard (numer 8) obejmuje wykaz szeregu wskaźników pozytywnej relacji opartej na wzajemnym zaufaniu, otwartości i poufności. Zgodnie z tym standardem opiekun:

- a) osobiście zna dziecko;
- b) zachowuje w poufności wszelkie informacje dotyczące dziecka i otrzymane od dziecka, chyba że istnieje konieczność ujawnienia tych informacji w celu zapewnienia bezpieczeństwa danemu dziecku lub innemu dziecku i, jeżeli jest to możliwe, informuje dziecko o naruszeniu poufności;
- c) nie osądza przyczyn, dla których dziecko opuściło swój kraj, ani nie pozwala, by przyczyny te wpłynęły na jego relacje z dzieckiem;
- d) jest zawsze szczerzy z dzieckiem i dotrzymuje złożonych obietnic;
- e) przedstawia jasne informacje dotyczące swojej roli i ograniczeń w sposób pozwalający dziecku na zrozumienie i przypomnienie sobie tych informacji;
- f) okazuje dziecku, że pracuje z powołania, naprawdę troszczy się o dziecko i czuje się za nie odpowiedzialny;
- g) wyjaśnia dziecku, że w przypadku zaginięcia dziecko zawsze może skontaktować się z opiekunem;
- h) zwraca uwagę na komunikację werbalną, niewerbalną i emocjonalną;
- i) wczuwa się w sytuację dziecka i daje mu wsparcie moralne i emocjonalne.

Źródło: Defence for Children – ECPAT Niderlandy (2011), *Najważniejsze standardy dla opiekunów dzieci odseparowanych od rodziców w Europie* (Core standards for guardians of separated children in Europe), Leiden, Defence for Children – ECPAT Niderlandy, publikacja dostępna pod adresem: www.corestandardsforguardians.eu/

- czas i dostępność dla dziecka;
- poszanowanie poufności.

Częsty kontakt i dostępność opiekuna to niezbędne elementy budowania relacji z dzieckiem opartej na zaufaniu.

Opiekunowie pracujący z dziećmi będącymi ofiarami handlu ludźmi powinni być świadomi, w jaki sposób doświadczenie bycia ofiarą handlu ludźmi mogło wpłynąć na zachowanie dziecka i jakie są konsekwencje traumatycznych przeżyć. Osoby, które doznały traumatycznych przeżyć, często mogą na przykład mieć problemy z pamięcią i nie potrafią przypomnieć sobie szczegółów wydarzeń lub mogą przypominać sobie różne informacje dopiero po pewnym czasie. Nie oznacza to, że dziecko kłamie lub nie ma zaufania do opiekuna. Opiekun powinien przekazywać informacje na ten temat innym specjalistom pracującym z dziećmi.

Opieka emocjonalna nad dzieckiem jest podstawową potrzebą, której opiekun nie powinien lekceważyć. Wyznaczeni opiekunowie muszą otrzymywać wsparcie w realizacji swoich zadań, w tym w zapewnianiu takiej opieki emocjonalnej, w szczególności poprzez zapewnienie, aby obciążenie pracą i liczba przypisanych im spraw pozwalały im na spędzanie wystarczająco dużo czasu z dzieckiem i zbudowanie z nim osobistej relacji (zob. także [sekcja 3.6](#)).

Poufność

Opiekun pozna szczegóły z życia prywatnego dziecka, które musi zachować w poufności. Komunikacja z dzieckiem powinna odbywać się w warunkach pozwalających na zachowanie poufności i w sposób zapewniający poszanowanie godności dziecka i jego prawa do prywatności.

Poufność jest ważnym elementem relacji dziecka z opiekunem. Prawo dziecka do prywatności powinno być chronione prawem. Kodeks postępowania dla opiekunów powinien obejmować implikacje stosowania zasady poufności (zob. także [sekcja 3.2](#)). Opiekun powinien być w stanie zdecydować, kiedy i na jakich warunkach przekazanie określonych informacji innym stosownym podmiotom i agencjom mogłoby leżeć w interesie dziecka.

Poufność jest także warunkiem koniecznym do zagwarantowania dziecku bezpieczeństwa, w szczególności w przypadku dzieci będących ofiarami handlu ludźmi lub dzieci bez opieki ubiegających się o ochronę międzynarodową. Nie można ujawniać informacji dotyczących dziecka będącego ofiarą, jeżeli mogłoby to zagrozić dziecku lub

członkom rodziny dziecka (zob. także [sekcja 6.3](#)). Przed ujawnieniem danych szczególnie chronionych należy spróbować uzyskać zgodę dziecka będącego ofiarą w sposób stosowny do jego wieku, biorąc pod uwagę dojrzałość i rozwijające się zdolności dziecka.

5. Najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka

Opiekun, wykonując swoją pracę i podejmując działania, musi kierować się najlepszym zabezpieczeniem interesów dziecka.

Interes dziecka jest dynamicznym pojęciem, mającym na celu zapewnienie ogólnego rozwoju dziecka przez promowanie pełnego i skutecznego korzystania z wszystkich praw uznanych w Konwencji o prawach dziecka. Wzywa się opiekuna do codziennej oceny interesu dziecka, za każdym razem gdy podejmowane są decyzje mające wpływ na dziecko. Decyzje te mogą obejmować na przykład decyzje dotyczące zakwaterowania dziecka, bezpieczeństwa, edukacji, opieki zdrowotnej, spędzania czasu wolnego i przedstawicielstwa prawnego.

Komitet Praw Dziecka w [komentarzu ogólnym nr 14 \(2013\)](#) w sprawie prawa dziecka do tego, by sprawą nadrzędną było najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka (art. 3 ust. 1), zapewnia ramy na potrzeby przeprowadzania oceny i określania, co służy najlepszemu zabezpieczeniu interesów dziecka. Komitet zauważa, że „w ocenie dotyczącej interesu dziecka przeprowadzonej przez osobę dorosłą nie można nie uwzględnić obowiązku poszanowania wszystkich praw dziecka ustanowionego na mocy konwencji”.

Źródło: Komitet Praw Dziecka ONZ (2013), komentarz ogólny nr 14, 29 maja 2013 r., CRC/C/GC/14

Opiekun powinien rozliczać organy publiczne ze wszystkich decyzji dotyczących dziecka i zapewniać, by zasada dotycząca uznawania interesu dziecka za sprawę nadrzędną, zgodnie z wymogami art. 3 Konwencji o prawach dziecka, była przestrzegana w całym procesie decyzyjnym. Opiekun ma obowiązek rozliczenia organów publicznych. Musi on interweniować, jeżeli dobro dziecka jest zagrożone, i podważać zasadność – w granicach swoich uprawnień – wszelkich decyzji, które uznaje za sprzeczne z interesem dziecka lub za niesłużące najlepszemu zabezpieczeniu tego interesu.

Ocena i określenie, co służy najlepszemu zabezpieczeniu interesów dziecka

Ocenę, co służy najlepszemu zabezpieczeniu interesów dziecka, należy przeprowadzać w sposób uwzględniający potrzeby dziecka, zwracając należytą uwagę na wiek i dojrzałość dziecka oraz na jego poglądy, potrzeby i troski. W swoim komentarzu

ogólnym nr 14 z 2013 r. Komitet Praw Dziecka wymienia elementy, które należy uwzględnić przy ocenie tego, co służy najlepszemu zabezpieczeniu interesów dziecka:

- poglądy dziecka;
- tożsamość dziecka;
- utrzymanie środowiska rodzinnego i zachowanie relacji;
- opieka, ochrona i bezpieczeństwo dziecka;
- sytuacja szczególnej bezbronności;
- prawo dziecka do zdrowia;
- prawo dziecka do nauki.

Komitet zapewnia także wytyczne dotyczące tego, w jaki sposób należy zachować równowagę między tymi elementami. Przykładowo utrzymywanie środowiska rodzinnego może być sprzeczne z potrzebą ochrony dziecka przed ryzykiem przemocy w rodzinie lub znęcania się nad dzieckiem przez rodziców. W takich sytuacjach trzeba będzie porównać te elementy ze sobą, aby znaleźć rozwiązanie służące najlepszemu zabezpieczeniu interesów dziecka.

Oprócz przeprowadzania regularnych ocen dotyczących tego, co służy najlepszemu zabezpieczeniu interesów dziecka, prawo krajowe może wymagać dokonania formalnej oceny w tej dziedzinie przy podejmowaniu decyzji wpływających na życie dziecka, takich jak identyfikacja trwałego rozwiązania. Identyfikację powinien przeprowadzić multidyscyplinarny zespół z zachowaniem restrykcyjnych gwarancji proceduralnych. Prawo UE zapewnia również państwom członkowskim wytyczne na potrzeby oceny, co służy najlepszemu zabezpieczeniu interesów dziecka. W art. 23 ust. 2 [dyrektywy w sprawie warunków przyjmowania](#) (2013/33/UE) określa się, że „przy ocenie, co najlepiej służy zabezpieczeniu interesów dziecka, państwa członkowskie należyście uwzględniają w szczególności następujące czynniki:

- a) możliwość połączenia rodziny;
- b) dobrostan małoletniego i jego rozwój społeczny, szczególnie biorąc pod uwagę pochodzenie małoletniego;
- c) względy bezpieczeństwa i ochrony, w szczególności jeżeli istnieje ryzyko, że małoletni jest ofiarą handlu ludźmi;
- d) zdanie małoletniego odpowiednio do jego wieku i dojrzałości”.

Opiekun musi uczestniczyć w formalnym określeniu, co służy najlepszemu zabezpieczeniu interesów dziecka, w celu zapewnienia, aby interes dziecka był sprawą nadrzędną we wszystkich procesach decyzyjnych i aby prawo dziecka do bycia wysłuchanym było przestrzegane, zgodnie z art. 12 Konwencji o prawach dziecka.

6. Stanie na straży bezpieczeństwa i dobra dziecka

Stanie na straży dobra dziecka wymaga, aby opiekun zapewniał zaspokojenie prawnych, socjalnych, zdrowotnych, psychologicznych, materialnych i edukacyjnych potrzeb dziecka (rysunek 9). W szczególności dzieci pozbawione środowiska rodzicielskiego i dzieci będące ofiarami handlu ludźmi bardzo często doświadczają przemocy i cierpią w następstwie urazu psychicznego. Narażenie na przemoc zwiększa ryzyko dalszej wiktymizacji dziecka i nagromadzenia doświadczeń związanych z przemocą. Zapewnienie bezpieczeństwa i ochrony dziecka będącego ofiarą powinno mieć charakter priorytetowy w celu uniknięcia dalszej wiktymizacji i ograniczenia ryzyka, że dana osoba ponownie stanie się ofiarą handlu ludźmi.

Rysunek 9: Stanie na straży bezpieczeństwa i dobra dziecka

Źródło: FRA, 2014

6.1. Ocena ryzyka

Właściwe organy odpowiedzialne za ochronę dzieci powinny ocenić ryzyko, czy dziecko objęte opieką może stać się ofiarą znęcania się, przemocy i wykorzystywania, oraz zdecydować o zastosowaniu odpowiednich środków ochrony. Oceny ryzyka należy także przeprowadzać w odniesieniu do dzieci bez opieki, w przypadku gdy właściwe organy podejmują decyzję w sprawie trwałego rozwiązania dla danego dziecka. Ma to na celu zapewnienie, aby proponowane rozwiązanie służyło najlepszemu zabezpieczeniu interesu dziecka i nie wystawiało go na żadne ryzyko związane z wykorzystywaniem, znęcaniem się lub naruszeniem jego praw. Ponadto ocenę ryzyka należy zawsze przeprowadzać w odniesieniu do dzieci będących ofiarami handlu ludźmi w celu zapewnienia im odpowiedniej ochrony i bezpieczeństwa, po to żeby nie stały się ponownie ofiarami handlu ludźmi lub dalszego wykorzystywania i znęcania się.

Zgodnie z **art. 12 dyrektywy w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi (2011/36/UE)** ofiary handlu ludźmi, w tym dzieci będące ofiarami, mają prawo do odpowiednich środków ochrony na podstawie indywidualnej oceny ryzyka.

Ocena taka powinna być przeprowadzona w odpowiednim terminie i powinna mieć na celu identyfikację środków wymaganych do ochrony dziecka przed odwetem, zastraszaniem i ryzykiem ponownego stania się ofiarą handlu ludźmi. Ocena ryzyka powinna być regularnie aktualizowana do momentu znalezienia trwałego rozwiązania dla danego dziecka. Ocenę ryzyka powinien przeprowadzać multidyscyplinarny zespół specjalistów, w skład którego wchodzi przedstawiciele organów odpowiedzialnych za ochronę dzieci oraz podmioty świadczące usługi z zakresu opieki zdrowotnej i usługi socjalne.

Opiekun musi zapewnić, aby właściwe organy przeprowadziły indywidualną ocenę ryzyka w przypadku każdego dziecka będącego ofiarą handlu ludźmi. Z opiekunem należy się za każdym razem konsultować w sprawie konkretnych środków ochrony, które mają zostać zastosowane; przy czym należy umożliwić mu przedstawianie propozycji i zaleceń. Mimo że opiekun nie jest bezpośrednio odpowiedzialny za przyjęte środki ochrony, odgrywa jednak ważną rolę (rysunek 10).

Rysunek 10: Ocena ryzyka i rola opiekuna

Źródło: FRA

Lista kontrolna: Możliwe działania opiekuna związane z bezpieczeństwem dziecka

- ✓ Poinformowanie dziecka o istniejących środkach ochrony, które można zastosować.
- ✓ Zwrócenie się o przeprowadzenie oceny ryzyka w przypadku danego dziecka.
- ✓ Aktywne uczestnictwo w procesie oceny ryzyka wspólnie z przedstawicielami innych odpowiednich organów, funkcjonariuszami organów ścigania i prawnym przedstawicielem dziecka.
- ✓ Regularna ocena ryzyka zaginięcia dziecka pozostającego pod opieką opiekuna.
- ✓ Zapewnienie, aby poglądy dziecka zostały wysłuchane i należyście uwzględnione stosownie do wieku i dojrzałości dziecka.
- ✓ Poinformowanie odpowiednich organów o nowych informacjach dotyczących bezpieczeństwa dziecka, które mogą wskazywać na potrzebę zmiany zastosowanych środków ochrony.
- ✓ Zwrócenie się o przeprowadzenie przeglądu oceny ryzyka i udokumentowanie jej, jeżeli pojawią się nowe informacje, które mogą wskazywać na potrzebę zmiany zastosowanych środków ochrony lub przyjęcia nowych środków.
- ✓ Zapewnienie, aby odpowiednie organy zostały bezzwłocznie poinformowane o zaginięciu dziecka i aby podjęto starania mające na celu odnalezienie tego dziecka.
- ✓ W przypadku gdy ofiary są obywatelami państw trzecich – przed zakończeniem oceny ryzyka – regularne przypominanie wszystkim zaangażowanym organom o tym, by nie udostępniały organom w państwie pochodzenia dziecka informacji o tym, że dziecko ma status ofiary handlu ludźmi.

Dostęp do służb udzielających wsparcia ofiarom

Opiekun powinien dążyć do tego, aby dzieciom będącym ofiarami handlu ludźmi umożliwiono dostęp do poufnych służb udzielających wsparcia ofiarom, jak określono w **art. 8 i 9 dyrektywy w sprawie ofiar przestępstw** (2012/29/UE).

Lista kontrolna: Możliwe działania opiekuna związane ze służbami udzielającymi wsparcia ofiarom

- ✓ Ułatwienie dostępu do odpowiedniego i bezpiecznego zakwaterowania dzieciom będącym ofiarami potrzebującymi bezpiecznego miejsca ze względu na bezpośrednie ryzyko wtórnej i ponownej wiktymizacji, zastraszania lub odwetu.
- ✓ Przekazanie informacji na temat sieci wsparcia dostępnych dla dzieci; informacje takie powinny być przekazane w formie ustnej i pisemnej w sposób przyjazny dla dziecka i w języku, który dziecko rozumie.
- ✓ Ułatwienie dostępu do telefonów zaufania.
- ✓ Ułatwienie dostępu do ukierunkowanego i zintegrowanego wsparcia dla ofiar o szczególnych potrzebach, takich jak ofiary przemocy seksualnej, ofiary niepełnosprawne i ofiary przemocy na tle płciowym, w tym wsparcie i doradztwo w związku z traumatycznymi przeżyciami.

„Członkowie rodziny mają dostęp do służb udzielających wsparcia ofiarom stosownie do swych potrzeb oraz do stopnia szkody doznanej wskutek przestępstwa popełnionego na szkodę ofiary” (art. 8 [dyrektywy w sprawie ofiar \(2012/29/UE\)](#)). Państwa członkowskie UE powinny zapewnić, aby w określonych okolicznościach dostęp do służb udzielających wsparcia ofiarom mieli także członkowie rodziny dziecka, jeżeli przebywają w państwie (przyjmującym).

Należy przeprowadzić ocenę dotyczącą rodziny w celu upewnienia się, że członkowie rodziny nie są współnikami ani nie byli w inny sposób zaangażowani w handel ludźmi i nie stwarzają zagrożenia dla dziecka.

Poza tym, [art. 18 dyrektywy w sprawie ofiar \(2012/29/UE\)](#) stanowi, że państwa członkowskie zapewniają dostępność środków służących ochronie „ofiar i członków ich rodzin przed wtórną i ponowną wiktymizacją, zastraszaniem oraz odwetem – w tym także środków przeciwko ryzyku szkód, emocjonalnych lub psychologicznych – oraz służących ochronie godności ofiar podczas przesłuchania lub składania zeznań. W razie konieczności środki obejmują także procedury fizycznej ochrony ofiar i członków ich rodzin przewidziane w prawie krajowym”.

Umieszczanie w bezpiecznych domach

Ograniczenia przysługującej dziecku swobody przemieszczania się powinny być proporcjonalne i opierać się na wynikach oceny ryzyka. Ograniczenia te powinny być zawsze zatwierdzone przez organy sądowe. Opiekun powinien także upewnić się, że środki bezpieczeństwa o inwazyjnym charakterze, takie jak częste zmiany miejsca pobytu lub restrykcyjne ograniczenia przysługującej dziecku swobody przemieszczania się, są podejmowane wyłącznie w sytuacjach, gdy są uznawane za konieczne do ochrony bezpieczeństwa dziecka. W przypadku umieszczenia ofiary w bezpiecznym domu, w którym kontroluje się wejścia i wyjścia, należy zastosować środki łagodzące, aby upewnić się, że panujące tam warunki nie są nadmiernie opresyjne dla dziecka. W zależności od ryzyka w zakresie bezpieczeństwa takie środki mogą obejmować regularne wyjścia z opiekunem, pracownikami socjalnymi lub wolontariuszami. Opiekun powinien mieć nieograniczony dostęp do dziecka przebywającego w zamkniętym ośrodku, a dziecko powinno mieć nieograniczony dostęp do opiekuna. Zagwarantowany powinien być nieograniczony dostęp do pomocy prawnej oraz dostęp do odpowiedniego leczenia i opieki rehabilitacyjnej.

W przypadku umieszczenia dziecka w bezpiecznym domu, w którym stosuje się ograniczenia dotyczące wyjść na zewnątrz, organy sądowe powinny co miesiąc poddawać kontroli decyzję dotyczącą umieszczenia w bezpiecznym domu w celu upewnienia się, że umieszczenie dziecka w ośrodku chronionym jest bezwzględnie konieczne dla jego bezpieczeństwa i że jest ograniczone do niezbędnego minimum (**art. 25 Konwencji o prawach dziecka** i **art. 5 EKPC**).

Zaginione dzieci

W badaniu Komisji Europejskiej okazało się, że niektóre organy wprowadziły okres oczekiwania poprzedzający rozpoczęcie poszukiwania zaginionych dzieci w przypadku niektórych kategorii dzieci, w szczególności dzieci bez opieki.

Źródło: Komisja Europejska (2013), Zaginione dzieci w Unii Europejskiej: mapowanie, gromadzenie danych i statystyki (Missing children in the European Union: Mapping, data collection and statistics), publikacja dostępna pod adresem: http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/missing_children_study_2013_en.pdf

Wszystkie dzieci przebywające na terytorium UE mają prawo do ochrony. Zaginięcia należy traktować w ten sam sposób w odniesieniu do wszystkich kategorii dzieci.

Ośrodki zapewniające zakwaterowanie powinny być wyposażone w system zapewniający rejestrację zaginionych dzieci oraz powinny posiadać szczegółowe informacje

dotyczące ich obywatelstwa, statusu imigracyjnego i, w stosownych przypadkach, okoliczności ich zaginięcia. System ten powinien także zobowiązywać ośrodki do powiadamiania opiekuna i innych odpowiednich organów jak najszybciej po wykryciu, że doszło do zaginięcia, bez zbędnej zwłoki i maksymalnie w ciągu 24 godzin. Ośrodki zapewniające zakwaterowanie powinny być pociągane do odpowiedzialności, jeżeli nie zgłoszą zaginięcia w odpowiednim czasie.

Podobnie opiekun, gdy dowie się, że zaginęło dziecko, nad którym sprawuje opiekę, musi natychmiast skontaktować się z policją lub wszelkimi innymi odpowiednimi organami określonymi w prawie krajowym. Opiekun zostanie pociągnięty do odpowiedzialności za niewywiązanie się z tego obowiązku. Opiekunowie powinni widzieć, że organy podejmują wszelkie niezbędne działania i wprowadzają wszystkie dostępne środki i procedury w celu ustalenia miejsca pobytu zaginionego dziecka. Organy muszą współpracować z właściwym organem ścigania i w stosownych przypadkach z europejskim numerem interwencyjnym w sprawie zaginionych dzieci (116 000) oraz w miarę możliwości muszą dokonać wpisu, o którym mowa w art. 32 SIS II. Po odnalezieniu zaginionego dziecka opiekun musi aktywnie uczestniczyć w odpowiednich działaniach następczych zapobiegających ponownemu zaginięciu dziecka.

Obiecująca praktyka

Sporządzanie planu opieki

W przepisach irlandzkich określono wymogi dotyczące planu opieki nad dzieckiem – pisemnego planu uzgodnionego i sporządzonego po konsultacji z dzieckiem i osobami zaangażowanymi w opiekę nad nim. Plan opieki powinien odzwierciedlać indywidualne potrzeby dziecka, zarówno obecne, jak i przyszłe. Określa się w nim cele krótkoterminowe, średnioterminowe i długoterminowe w odniesieniu do dziecka i wskazuje usługi niezbędne do realizacji tych celów. Plan opieki obejmuje także ocenę trwałego rozwiązania. Irlandzkie przepisy zawierają ustalenia dotyczące dokonywania przeglądu planu.

Źródło: Irlandia (1995), rozporządzenia z 1995 r. dotyczące opieki nad dziećmi (umieszczenie dzieci w opiece zastępczej) (Dziennik Urzędowy nr 260 z 1995), rozporządzenie 11

6.2. Ocena indywidualnych potrzeb

Dzieci będące ofiarami są uprawnione do pomocy i wsparcia uwzględniających szczególne okoliczności, w których się znajdują, zgodnie z dyrektywą w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi (2011/36/UE) (art. 14) i dyrektywą w sprawie ofiar przestępstw (2012/29/UE) (art. 22). Aby upewnić się, że zapewniane są odpowiednie formy pomocy, należy przeprowadzić ocenę potrzeb. Celem oceny potrzeb jest określenie, jakie środki wsparcia służą

Wytyczne dotyczące indywidualnych planów opieki są zawarte w zaleceniu CM/Rec (2007)9 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich w sprawie programów pomocy dla małoletnich migrantów bez opieki. Programy pomocy dążą do realizacji takich celów, jak społeczna integracja dzieci, rozwój osobisty, rozwój kulturalny, zapewnienie warunków mieszkaniowych, opieki zdrowotnej, kształcenie i szkolenie zawodowe oraz zatrudnienie.

Źródło: Komitet Ministrów Rady Europy, Zb.Orz. 2007, s. 9, 12 lipca 2007 r.

najlepszymu zabezpieczeniu interesów dziecka. Ocena szczególnych potrzeb jest także wymagana w odniesieniu do dzieci ubiegających się o azyl na podstawie art. 22 [dyrektywy w sprawie warunków przyjmowania](#) (2013/33/UE) i art. 24 [dyrektywy w sprawie procedur azylowych](#) (2013/32/UE) oraz w odniesieniu do uchodźców i osób objętych ochroną uzupełniającą na podstawie art. 31 [dyrektywy w sprawie kwalifikowania](#) (2011/95/UE).

Ocenę potrzeb powinien przeprowadzić multidyscyplinarny zespół we współpracy z opiekunem i przy udziale innych osób, w tym pracowników służby zdrowia, psychologów dziecięcych i pracowników opieki. Na podstawie oceny potrzeb opiekun powinien sporządzić indywidualny plan dla danego dziecka.

W planie należy wziąć pod uwagę możliwe traumatyczne doświadczenia, na które dziecko mogło być narażone. Należy w nim także należycie uwzględnić opinie dziecka. Dziecko powinno być zaangażowane w sporządzanie planu stosownie do jego wieku i dojrzałości. Zadaniem opiekuna jest ułatwienie dziecku udziału poprzez dostarczenie mu odpowiednich informacji i zapewnienie, aby poglądy dziecka zostały wysłuchane i należycie uwzględnione. W każdym razie należy omówić plan z dzieckiem i dążyć do zaakceptowania go przez dziecko. W działaniach tych muszą uczestniczyć różne podmioty, jak pokazano na rysunku 11.

Chociaż przeprowadzanie oceny potrzeb dziecka należy rozpocząć w momencie przypisania opiekuna, indywidualny plan dla dziecka należy sporządzić dopiero po dokładnym zapoznaniu się przez opiekuna z potrzebami i pragnieniami dziecka. Plan powinien być regularnie poddawany przeglądowi i dostosowywany.

Indywidualny plan powinien obejmować co najmniej następujące najważniejsze elementy:

- ustalenia dotyczące zakwaterowania;
- środki bezpieczeństwa i ochrony;
- relacje z rodzicami;
- doradztwo socjalne i psychologiczne oraz dostęp do usług w zakresie zdrowia psychicznego;

- świadczenie opieki zdrowotnej i opieka medyczna;
- doradztwo prawne i przedstawicielstwo prawne;
- edukacja, w tym szkolenia językowe;
- status imigracyjny i potrzeby w zakresie ochrony międzynarodowej.

Rysunek 11: Ocena potrzeb i rola opiekuna

Źródło: FRA, 2014

6.3. Wspieranie dziecka w utrzymywaniu więzi rodzinnych

Rodzina jest podstawową jednostką społeczeństwa i naturalnym środowiskiem rozwoju jej członków, w szczególności dzieci, zapewniającym ich dobro. Należy w pełni chronić prawo dziecka do życia rodzinnego. Zapobieganie oddzieleniu od rodziny i zachowanie jedności rodziny stanowią istotne elementy systemu ochrony dzieci. W przypadkach odseparowania dziecka przysługuje prawo do zachowania bezpośrednich kontaktów i stosunków osobistych z jego rodzicami i członkami rodziny, z wyjątkiem przypadków, gdy jest to sprzeczne z najlepiej pojętym interesem dziecka (**Konwencja o prawach dziecka art. 9 ust. 3**).

Dzieci będące ofiarami handlu ludźmi mogły zostać odseparowane od swoich rodzin, zanim stały się ofiarami handlu, tj. z powodu migracji lub potencjalnie w następstwie tego, że zostały ofiarą handlu.

Opiekunowie, działając w interesie dziecka, powinni pomóc dziecku, jeżeli wyrazi ono taką wolę, w poszukiwaniu rodziny i w nawiązaniu lub zachowaniu kontaktów z członkami rodziny. Przed podjęciem starań na rzecz przywrócenia kontaktu instytucje powinny dokonać oceny zdolności rodziców do sprawowania opieki nad dzieckiem, aby upewnić się, że rodzice nie narażą dziecka na ryzyko oraz że nie byli oni zaangażowani w pierwotny proceder handlu dzieckiem.

Poszukiwanie rodziny stanowi integralną część procesu poszukiwania trwałego rozwiązania. Należy je przeprowadzić niezależnie od innych podejmowanych środków w celu dokonania oceny powrotu dziecka do państwa pochodzenia.

Lista kontrolna: Możliwe działania opiekuna związane z poszukiwaniem rodziny

- ✓ Zachęcanie do poszukiwania rodziny jak najwcześniej po ustaleniu tożsamości i za zgodą dziecka.
- ✓ Uwzględnienie, że *nie należy* prowadzić poszukiwania rodziny (przywracać kontaktów z rodziną), jeżeli istnieją poważne podstawy, by sądzić, że przywrócenie więzi rodzinnych może zagrażać dziecku lub członkom jego rodziny.
- ✓ W oparciu o szczególną sytuację każdego dziecka pomoc dziecku w poszukiwaniu rodziny lub ustanowieniu i zachowaniu komunikacji i więzi z rodziną, gdy leży to w interesie dziecka.

- ✓ Współpraca ze stosownymi organami publicznymi i w miarę możliwości poszukiwanie wsparcia ze strony stosownych organizacji i organów, np. Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji lub Czerwonego Krzyża.
- ✓ Po odnalezieniu rodziny, a przed jej połączeniem i powrotem dziecka, upewnienie się, że przeprowadzono ocenę ryzyka, aby sprawdzić zdolność rodziców lub innych członków rodziny do opieki nad dzieckiem i do reprezentowania jego interesów.
- ✓ W przypadku wszelkich starań mających na celu poszukiwanie lub połączenie rodzin działanie w interesie dziecka i przestrzeganie wszystkich wymogów określonych w prawie.

6.4. Stosowne środki utrzymania, w tym odpowiednie zakwaterowanie i pomoc materialna

Artykuł 27 **Konwencji o prawach dziecka** stanowi, że „Państwa-strony uznają prawo każdego dziecka do poziomu życia odpowiadającego jego rozwojowi fizycznemu, psychicznemu, duchowemu, moralnemu i społecznemu”. W konwencji określono obowiązek państw członkowskich do zabezpieczenia dobra dziecka i do zapewnienia właściwej opieki i wsparcia wszystkim dzieciom pozbawionym środowiska rodzinnego, w tym dzieciom bez opieki, w szczególności tym, które są ofiarami znęcania się (art. 19 i art. 20). Ponadto art. 24 **Karty praw podstawowych Unii Europejskiej** stanowi, że dzieci muszą mieć prawo do takiej ochrony i opieki, jaka jest konieczna dla ich dobra.

Opieki i pomocy należy udzielać przy poszanowaniu tożsamości kulturowej dziecka, jego pochodzenia, płci i wieku. Nie należy narażać dziecka na niebezpieczeństwo. Ponadto dzieciom o szczególnych potrzebach, np. dzieciom niepełnosprawnym lub po traumatycznych przeżyciach, należy zapewnić odpowiednią, specjalistyczną pomoc.

Dyrektywa w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi (2011/36/UE) i **dyrektywa w sprawie ofiar przestępstw (2012/29/UE)** zawierają szereg przepisów dotyczących prawa ofiar handlu ludźmi, w tym dzieci, do pomocy i wsparcia. Podobnie w **dyrektywie w sprawie warunków przyjmowania (2013/33/UE)** i **dyrektywie w sprawie kwalifikowania (2011/95/UE)** zobowiązuje się państwa członkowskie UE do zapewnienia odpowiedniego wsparcia dzieciom bez opieki, w tym zakwaterowania. Wsparcie udzielane dzieciom będącym ofiarami handlu ludźmi obejmuje zapewnienie odpowiedniego i bezpiecznego zakwaterowania, które powinno ułatwić odzyskanie równowagi po doświadczeniach związanych z handlem ludźmi. Chociaż zapewnienie dziecku

zakwaterowania nie należy do obowiązków opiekuna, powinien się on wykazać zaangażowaniem i podjąć działania w tym kierunku.

Lista kontrolna: Możliwe działania opiekuna związane z zakwaterowaniem i pomocą materialną

- ✓ Weryfikacja, czy rozwiązania w zakresie zakwaterowania i powierzenia dziecka placówce opieki odpowiadają fizycznemu, psychicznemu, duchowemu, moralnemu i społecznemu rozwojowi dziecka; opiekun powinien zgłosić wszelkie kwestie, które wymagają uwagi, osobom odpowiedzialnym za zapewnienie dziecku zakwaterowania; w stosownych przypadkach należy zapewnić zaangażowanie mediatorów kulturowych i konsultacje z nimi.
- ✓ Przekazanie dziecku informacji dotyczących jego praw i obowiązków związanych z ośrodkami zapewniającymi zakwaterowanie i upewnienie się, że dziecko jest świadome tych praw i wie, jak złożyć skargę.
- ✓ Upewnienie się, że dziecko zostało poinformowane o prawach i obowiązkach personelu i osób sprawujących opiekę w ośrodkach zapewniających zakwaterowanie oraz że dziecko jest w stanie odróżnić swoją rolę i swoje obowiązki od roli i obowiązków pełnionych przez opiekuna.
- ✓ Ułatwianie dziecku dostępu do zajęć w czasie wolnym, w tym do zabaw i zajęć rekreacyjnych dostosowanych do jego wieku, dojrzałości i zainteresowań. Zajęcia te powinny odbywać się w obrębie ośrodka zapewniającego zakwaterowanie lub, w stosownych przypadkach, w danej społeczności i powinny mieć na celu ułatwienie dziecku komunikacji i interakcji z rówieśnikami i ze społecznością lokalną.

Więcej informacji można znaleźć w publikacji Zgromadzenia Ogólnego (2010), rezolucja nr 64/142, *Wytyczne dotyczące opieki zastępczej nad dziećmi*, 24 lutego 2010 r., A/RES/64/142, s. 19, dostępnej pod adresem: www.unicef.org/protection/alternative_care_Guidelines-English.pdf

Dążąc do zapewnienia odpowiednich warunków mieszkalnych, opiekun powinien odwiedzić dziecko w miejscu pobytu i przeprowadzić z nim rozmowę w okolicznościach umożliwiających zachowanie poufności. Opiekun powinien podjąć działania następcze w związku

z każdym domniemanym pogwałceniem praw dziecka, skargą lub zaobserwowanym naruszeniem tych praw.

6.5. Opieka zdrowotna

W art. 24 **Konwencji o prawach dziecka** ustanowiono, że dzieci mają prawo do jak najwyższego poziomu zdrowia, zaś w art. 39 zobowiązano państwa członkowskie do podejmowania wszelkich właściwych kroków dla ułatwienia przebiegu rehabilitacji fizycznej i psychicznej oraz reintegracji społecznej dziecka, które jest ofiarą znęcania się. Rehabilitacja i reintegracja przebiegać musi w środowisku, które sprzyja zdrowiu, zapewnieniu własnego szacunku i godności człowieka.

Komentarz ogólny nr 13 Komitetu Praw Dziecka ONZ zawiera kompleksowe wytyczne dotyczące ochrony dzieci przed wszelkimi formami przemocy.

W **art. 11 dyrektywy w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi (2011/36/UE)** uznano bezbronność ofiar i określono, że wszystkim ofiarom handlu ludźmi przysługuje potrzebna opieka medyczna, w tym pomoc psychologiczna. Na mocy art. 19 **dyrektywy w sprawie warunków przyjmowania (2013/33/UE)** osobom ubiegającym się o azyl przysługuje niezbędna opieka zdrowotna, a na mocy art. 30 **dyrektywy w sprawie kwalifikowania (2011/95/UE)** osobom o przyznanym statusie uchodźcy i osobom potrzebującym ochrony uzupełniającej przysługuje taki sam dostęp do opieki zdrowotnej jak obywatelom państw członkowskich.

Dzieci będące ofiarami handlu ludźmi mogą w wyniku wcześniejszych doświadczeń związanych ze znęcaniem się cierpieć z powodu fizycznych lub psychicznych urazów, depresji lub innych dolegliwości związanych ze zdrowiem psychicznym, w tym zespołu stresu pourazowego. W szczególności może to dotyczyć dzieci, które są ofiarami handlu ludźmi za sprawą osób, którym ufały.

Należy zwrócić szczególną uwagę na kwestie opieki zdrowotnej szczególnie dla danej płci lub związane z rodzajem doświadczonego wykorzystywania, takie jak:

- kwestie związane ze zdrowiem reprodukcyjnym w przypadku dziewcząt będących ofiarami;
- dobrowolne badania w zakresie chorób zakaźnych i poufne poradnictwo w tej dziedzinie dla dzieci będących ofiarami handlu w celu wykorzystywania seksualnego;
- uzależnienie od narkotyków lub alkoholu.

Rolą opiekuna jest dostarczenie dzieciom stosownych informacji, ułatwienie im dostępu do usług medycznych i zapewnienie wsparcia, gdy zachodzi konieczność podjęcia ważnych decyzji.

Lista kontrolna: Możliwe działania opiekuna związane z opieką zdrowotną

- ✓ Zapewnienie, aby dzieci będące ofiarami miały zapewnioną niezbędną kartę ubezpieczenia zdrowotnego lub inny dokument uprawniający je do korzystania z usług opieki zdrowotnej.
- ✓ Skierowanie dziecka do skorzystania ze stosownej usługi medycznej, umówienie wizyt, towarzyszenie dziecku, upewnienie się, że dziecko stawia się na wizyty i wizyty kontrolne oraz że dziecko rozumie otrzymywane informacje.
- ✓ W stosownych przypadkach uczulenie osoby świadczącej usługi medyczne na potrzebę przekazywania dziecku informacji w sposób odpowiedni, dostosowany do jego potrzeb, w zrozumiałym dla niego języku.
- ✓ Udzielanie świadomej zgody lub towarzyszenie dziecku przy jej udzielaniu przed badaniami lub rozpoczęciem leczenia, w przypadku gdy jest to wymagane prawem krajowym.
- ✓ Zapewnienie, aby dzieci nie były poddawane niepotrzebnym badaniom medycznym.
- ✓ Zapewnienie, aby specjalista dokonał oceny psychospołecznych potrzeb dziecka i, w stosownych przypadkach, rozpoczął terapię.
- ✓ Zwrócenie się do osób świadczących usługi medyczne o zwrócenie szczególnej uwagi na kwestie związane z płcią i kwestie kulturowe, w tym np. poprzez umożliwienie dziewczętom, jeżeli wyrażą taką wolę, wizyty u lekarza płci żeńskiej lub zapewnienie, aby podczas hospitalizacji jedzenie było dostosowane kulturowo.
- ✓ Ułatwienie korzystania ze stosownych usług z zakresu tłumaczenia ustnego.

Gdy dzieci są ofiarami handlu ludźmi, należy zwrócić szczególną uwagę na ich potrzebę wsparcia psychologicznego i dostępu do usług rehabilitacji. Opiekunowie muszą zapewnić, aby dziecko otrzymało stosowną opiekę i leczenie oraz aby w razie potrzeby miało dostęp do usług w zakresie zdrowia psychicznego. Opiekunowie powinni wspierać dziecko podczas terapii, przestrzegając przy tym w pełni kodeksów etyki lekarskiej.

Dzieci niepełnosprawne wymagają szczególnej ochrony (**art. 23 Konwencji o prawach dziecka**). Niepełnosprawność może być wynikiem wykorzystywania i handlu, lecz może również stanowić czynnik ryzyka sprzyjający temu, by dziecko stało

się ofiarą handlu ludźmi. Opiekunowie i wszystkie inne podmioty zaangażowane w identyfikację i ochronę ofiar powinni zwrócić uwagę na szczególną sytuację dzieci niepełnosprawnych. Służby wsparcia ofiar i służby ochrony dzieci powinny zapewnić dzieciom niepełnosprawnym odpowiednie wsparcie. W stosownych przypadkach należy zapewnić pomoc specjalistyczną w ramach współpracy z innymi specjalistycznymi służbami i organizacjami.

6.6. Kształcenie i szkolenie

Prawo do nauki dla wszystkich dzieci jest zapisane w **art. 28 Konwencji o prawach dziecka**. Artykuł 14 **Karty praw podstawowych Unii Europejskiej** również stanowi, że każdy ma prawo do nauki. **Artykuł 14 dyrektywy w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi (2011/36/UE)** wyraźnie przewiduje dostęp do kształcenia dla dzieci będących ofiarami handlu ludźmi; podobne przepisy zawarto w dorobku prawnym UE w dziedzinie azylu (art. 14 **dyrektywy w sprawie warunków przyjmowania (2013/33/UE)** i art. 27 **dyrektywy w sprawie kwalifikowania (2011/95/UE)**). Mając na względzie prawo dziecka do nauki, państwa członkowskie UE powinny rozważyć kwestie zapewnienia dostępu do niej wszystkim dzieciom w wieku powyżej wieku obowiązku szkolnego i nieobjętych przepisami dotyczącymi obowiązku szkolnego.

Wszystkie dzieci powinny mieć również zapewniony dostęp do kształcenia zawodowego i ustawicznego. Z badania FRA wynika, że wiele dzieci chciało uczestniczyć w kursach szkoleniowych, często jednak nie mogły na nie uczęszczać. Szkolenia takie mogą być szczególnie przydatne dla obywateli państw trzecich, którzy mogą ostatecznie powrócić do swoich państw pochodzenia.

Źródło: FRA (2010), Odseparowane od rodziców dzieci ubiegające się o azyl w państwach członkowskich Unii Europejskiej, sprawozdanie porównawcze, publikacja dostępna pod adresem: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1693-SEPAAC-summary-report_PL.pdf

Zapisy do szkoły powinny odbywać się po upływie okresu niezbędnego do odzyskania przez dziecko równowagi i po konsultacji z dzieckiem. W stosownych przypadkach dzieci powinny mieć dostęp do kursów językowych.

Opiekunowie powinni uzyskać informacje dotyczące dotychczasowych doświadczeń dziecka związanych z kształceniem, przekazać dziecku stosowne informacje na temat dostępnych możliwości i programów kształcenia oraz opracować po konsultacji z dzieckiem indywidualny plan edukacyjny. Plan ten powinien stanowić część sporządzanego dla dziecka szerszego planu indywidualnego.

Opiekun powinien zapewnić, aby dziecko otrzymało pełne wsparcie psychologiczne i edukacyjne konieczne do integracji w środowisku szkolnym oraz do przezwyciężenia wszelkich trudności w nauce wynikających z zaburzeń pourazowych lub z długiej nieobecności w szkole.

Lista kontrolna: Możliwe działania opiekuna związane z kształceniem

- ✓ Podjęcie wszelkich działań wymaganych do rejestracji i zapisania dziecka do szkoły lub innej instytucji edukacyjnej, w oparciu o plan edukacyjny.
- ✓ Częsty kontakt z personelem szkoły i zwracanie się o informacje dotyczące postępów dziecka i jego zachowania w szkole.
- ✓ Uczęszczanie na zebrania szkolne i indywidualne spotkania z nauczycielem.
- ✓ Omawianie wyzwań i obaw z nauczycielami dziecka.
- ✓ Konsultowanie z dzieckiem jego planu edukacyjnego i możliwych wyzwań, jakie przed nim stoją, a – w stosownych przypadkach – zorganizowanie odpowiedniego wsparcia we współpracy z innymi podmiotami, np. organizacjami pozarządowymi prowadzącymi kursy językowe lub grupy wsparcia.

7. Ułatwianie uczestnictwa dzieci

Prawo dziecka do bycia wysłuchanym i do tego, aby jego poglądy były należycie uwzględniane, jest zapisane w **art. 12 Konwencji o prawach dziecka**. Przestrzeganie zasady działania w interesie dziecka wymaga, aby organy brały zawsze pod uwagę poglądy dziecka przy podejmowaniu decyzji, które go dotyczą.

Jako osoba odpowiedzialna za zabezpieczanie interesu dziecka, opiekun musi wspomóc dziecko w uczestnictwie we wszelkich procesach decyzyjnych, które go dotyczą, zapewniając, aby organy podejmujące decyzje przestrzegały prawa dziecka do bycia wysłuchanym i aby poglądy dziecka były należycie uwzględniane.

W stosownych przypadkach opiekun powinien wypowiedzieć się w imieniu dziecka i przedstawić jego poglądy. Dlatego opiekun powinien regularnie konsultować się z dzieckiem.

Aby zintensyfikować uczestnictwo dziecka, opiekun powinien mu pomagać w formowaniu własnych poglądów poprzez przekazywanie mu na bieżąco stosownych informacji dotyczących wszystkich istotnych kwestii, uwzględniając przy tym wiek i dojrzałość dziecka.

W jaki sposób należy informować dziecko?

Opiekun musi na bieżąco przekazywać dziecku informacje dotyczące jego praw i obowiązków oraz informacje związane z postępowaniem, w którym dziecko może uczestniczyć. Ponadto opiekun musi udzielać dziecku właściwych wskazówek i porad dotyczących wykonywania praw dziecka ujętych w Konwencji o prawach dziecka, w tym prawa do bycia wysłuchanym. Powinno się to odbywać w sposób zgodny z rozwijającymi się zdolnościami dziecka.

Obiecująca praktyka

Angażowanie mediatorów kulturowych

We włoskiej gminie Neapol wprowadzono w 2007 r. specjalny rejestr wolontariuszy będących nauczycielami o różnym pochodzeniu kulturowym i etnicznym, którzy działają w charakterze mediatorów kulturowych i językowych. Korzystanie z pomocy mediatorów kulturowych i językowych stanowi ogromne wsparcie dla opiekunów i jest pomocne w społecznej integracji dzieci.

Źródło: badanie FRA (2013)

Opiekun powinien prowadzić rozmowy z dzieckiem w okolicznościach zapewniających zachowanie poufności (zob. również [wprowadzenie do części II](#)).

Aby możliwe było aktywne uczestnictwo dziecka, musi ono dysponować odpowiednimi informacjami. Jest to warunek konieczny:

- korzystania przez dziecko z jego prawa do pełnego uczestnictwa we wszystkich postępowaniach i procesach decyzyjnych oraz wysłuchania i należytego uwzględnienia jego poglądów;
- zapewnienia należytego reprezentowania i przestrzegania interesu dziecka;
- działania dla dobra dziecka;
- nawiązania z dzieckiem relacji opartej na zaufaniu oraz wzajemnym zrozumieniu i szacunku.

Komitet Praw Dziecka ONZ w komentarzu ogólnym nr 12 przedstawia wytyczne w sprawie skutecznego wykonywania prawa dziecka do bycia wysłuchanym.

Informacje powinny być przekazywane w sposób przyjazny dla dziecka. Aby to było możliwe, należy je przekazywać w formie ustnej lub pisemnej, w zależności od tego, która jest bardziej odpo-

wiednia, w języku zrozumiałym dla dziecka, z uwzględnieniem wieku, dojrzałości i rozwijających się zdolności dziecka. Opiekun powinien upewnić się, że dziecko rozumie i pamięta przekazane mu informacje. Przy informowaniu dziecka należy wziąć także pod uwagę jego płeć i kwestie kulturowe. W stosownych przypadkach należy zachęcać do korzystania z pomocy mediatorów kulturowych, która może okazać się nieoceniona.

Komisja Europejska opracowała *Unijne prawa ofiar handlu ludźmi*, w których zawarła przegląd tych praw w oparciu o Kartę praw podstawowych Unii Europejskiej, dyrektywy UE, decyzje ramowe i orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Publikacja z 2013 r. jest dostępna we wszystkich językach UE.

W odniesieniu do dzieci będących ofiarami handlu ludźmi w *dyrektywie w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi* (2011/36/UE) i *dyrektywie w sprawie ofiar przestępstw* (2012/29/UE) przewidziano prawo ofiar do informacji. **Artykuł 4 ust. 1** *dyrektywy w sprawie ofiar* (2012/29/UE) stanowi, że wszystkim ofiarom przestępstw przysługuje prawo do informacji od momentu pierwszego kontaktu z właściwymi organami (np. z policją lub z organami sądowymi) i bez zbędnej zwłoki. Aby przekazywanie informacji było skuteczne, należy przedstawić je w języku zrozumiałym dla ofiary (art. 3 ust. 1 i 2 *dyrektywy w sprawie ofiar przestępstw* (2012/29/UE)). W prawie UE określono kompleksową listę informacji, które powinny otrzymać ofiary przestępstw, w tym dzieci będące ofiarami handlu ludźmi (art. 4 ust. 1 *dyrektywy w sprawie ofiar przestępstw* (2012/29/UE)).

W kontekście handlu ludźmi opiekunowie i inni specjaliści pracujący z dziećmi będącymi ofiarami muszą w pełni przestrzegać prawa dziecka do bycia wysłuchanym, lecz powinni mieć na uwadze, że dziecko może pozostawać pod wpływem osoby zajmującej się handlem ludźmi. Należy ustalić, w jakim stopniu osoba zajmująca się handlem ludźmi nadal ma psychologiczną lub inną kontrolę nad dzieckiem. W takich przypadkach może być konieczne skorzystanie z obiektywnej i specjalistycznej porady, co pozwoli na umieszczenie zeznań dziecka w odpowiednim kontekście, w celu zapewnienia bezpieczeństwa i ochrony dziecka.

8. Działanie w charakterze pośrednika w kontaktach między dzieckiem a innymi

W celu wypełniania swoich zadań i upewnienia się, że prawne, społeczne, zdrowotne, psychologiczne, materialne i edukacyjne potrzeby dziecka są odpowiednio zaspokojone, opiekun musi działać w charakterze pośrednika w kontaktach między dzieckiem a specjalistycznymi agencjami i osobami, które są odpowiedzialne za zapewnienie ciągłości opieki, jakiej wymaga dziecko. To z kolei wymaga od opiekuna przestrzegania i stania na straży prawa dziecka do bycia wysłuchanym oraz ułatwiania dziecku uczestnictwa w podejmowaniu decyzji, które go dotyczą.

Opiekun zastępuje biologicznych rodziców lub inne osoby sprawujące obowiązki rodzicielskie. Jest on osobą, do której dziecko może się zwrócić, oraz pośrednikiem w kontaktach między dzieckiem a specjalistami świadczącymi opiekę i pomoc na rzecz dziecka. Opiekun powinien ułatwiać dziecku kontakt i komunikację z innymi specjalistami, a także monitorować ich działania, aby upewnić się, że świadczone przez nich usługi są zgodne z interesem dziecka. Na rysunku 12 przedstawiono rodzaje podmiotów, z którymi powinien współdziałać opiekun.

Obiecująca praktyka

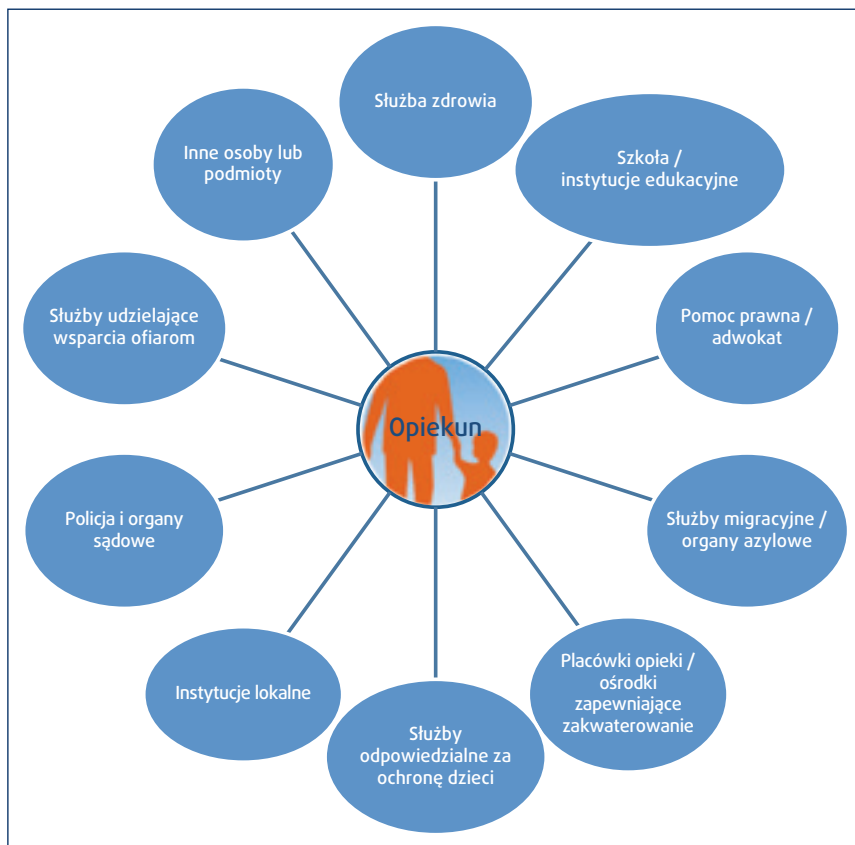
Identyfikacja trwałego rozwiązania: rola opiekuna

Zgodnie z prawem belgijskim opiekun przedkłada organom pisemną opinię dotyczącą trwałego rozwiązania leżącego w interesie dziecka. Zawiadamia on również Biuro ds. Małoletnich Dyrekcji ds. Wjazdu i Pobytu o wszelkich zmianach w sytuacji dziecka, które mogą mieć wpływ na trwałe rozwiązanie.

Ostateczna decyzja należy do organów ds. migracji, opiekun może jednak odwołać się od decyzji, jeżeli uzna, że jest ona sprzeczna z interesem dziecka.

Źródło: Belgia, okólnik z dnia 15 września 2005 r., obowiązujący od dnia 7 października 2005 r.; ustawa w sprawie opieki z dnia 24 grudnia 2002 r., obowiązująca od dnia 29 stycznia 2004 r.

Rysunek 12: Działanie opiekuna w charakterze pośrednika w kontaktach między różnymi podmiotami

Źródło: FRA, 2014

9. Pomoc w zidentyfikowaniu trwałego rozwiązania leżącego w interesie dziecka

Niniejszy rozdział dotyczy dzieci bez opieki, które znajdują się poza państwem pochodzenia. Poza zaspokojeniem bezpośrednich potrzeb dziecka należy opracować długoterminowy plan w odniesieniu do każdego dziecka pozostającego pod opieką. W przypadku dzieci bez opieki, które znajdują się poza państwem pochodzenia,

opracowanie długoterminowego planu oznacza znalezienie trwałego rozwiązania leżącego w interesie dziecka. Przykłady takiego trwałego rozwiązania obejmują lokalną integrację w państwie przyjmującym, reintegrację w państwie pochodzenia dziecka i umieszczenie dziecka wraz z członkami rodziny w państwie trzecim. Jeżeli dziecko znajduje się poza swoim państwem pochodzenia, a członkowie jego rodziny pozostali w państwie pochodzenia, należy podjąć decyzję, czy w interesie dziecka byłby jego powrót do rodziców czy integracja z przyjmującym społeczeństwem.

Dyrektywa w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi (2011/36/UE) przewiduje (**motyw 23**), że:

„Decyzja o przyszłości każdego pozostającego bez opieki dziecka będącego ofiarą handlu ludźmi powinna być podejmowana w jak najkrótszym czasie z myślą o znalezieniu trwałego rozwiązania w oparciu o indywidualną ocenę pod kątem najlepszego zabezpieczenia interesu dziecka, który powinien być kwestią nadrzędną. Trwałe rozwiązanie może polegać na powrocie i reintegracji w państwie pochodzenia lub państwie powrotu, integracji z przyjmującym społeczeństwem, przyznaniu międzynarodowej ochrony lub innego statusu zgodnie z prawem krajowym danego państwa członkowskiego.”

Ponadto w art. 14 ust. 1 dyrektywy w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi (2011/36/UE), zgodnie z art. 3 i 12 Konwencji o prawach dziecka, podkreślono zasadę uczestnictwa dziecka i określono, że w celu znalezienia trwałego rozwiązania na rzecz dziecka stosowne organy powinny uwzględnić opinie, potrzeby i troski dziecka.

W ramach trwałego rozwiązania należy zapewnić ochronę praw dziecka w przyszłości. W rozwiązaniu tym należy uwzględnić bezpośrednie potrzeby dziecka, jak również kwestie rozwojowe. Jednym z kluczowych elementów jest zapewnienie, aby dziecko mogło wchodzić w dorosłość w środowisku, w którym zabezpieczone są jego prawa i potrzeby określone w Konwencji o prawach dziecka i które zapewnia mu ochronę przed poważną krzywdą i prześladowaniem. Decyzja lub plan, w których zaledwie przewiduje się wsparcie dla dziecka poniżej 18. roku życia, nie stanowi trwałego rozwiązania. Nadmierne opóźnianie wydania decyzji dotyczącej prawa dziecka do międzynarodowej ochrony do momentu osiągnięcia przez dziecko 18. roku życia również byłoby niewłaściwe.

Wytyczne dotyczące sposobu znajdowania trwałego rozwiązania na rzecz dziecka bez opieki znajdującego się poza państwem pochodzenia zostały zawarte w komentarzu ogólnym nr 6 Komitetu Praw Dziecka ONZ (2005), *Sposób traktowania dzieci bez opieki i odseparowanych od rodziców przebywających poza państwem pochodzenia (Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin)*, akapity 79–94, 1 września 2005 r., CRC/GC/2005/6, dostępnym pod adresem: http://www2.ohchr.org/English/bodies/crc/docs/GC/CRC_C_GC_14_ENG.pdf.

Przestrzeganie prawa dziecka do wyrażania własnych poglądów i zapewnienie stosownego przedstawicielstwa prawnego dziecka stanowią dwie kluczowe gwarancje proceduralne określone w komentarzu ogólnym nr 14 (2013) w odniesieniu do procesu oceny i określenia interesu dziecka. Określono w nim, że „istotnym elementem procesu jest komunikacja z dzieckiem celem ułatwienia jego znaczącego uczestnictwa i określenia interesu dziecka. Komunikacja taka powinna obejmować informowanie dzieci o procesie i możliwych trwałych rozwiązaniach i służbach, a także uzyskiwanie od dzieci informacji i poznanie ich poglądów” (art. 3 ust. 1).

Źródło: Komitet Praw Dziecka ONZ (2013), komentarz ogólny nr 14 w sprawie prawa dziecka do tego, by sprawą nadrzędną było najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka, dostępny pod adresem: http://www2.ohchr.org/English/bodies/crc/docs/GC/CRC_C_GC_14_ENG.pdf

Decyzje w sprawie trwałego rozwiązania wywierają na dziecko istotny wpływ. Procedura ich podejmowania powinna zatem podlegać stosownym zabezpieczeniom, przy czym powinien je podejmować multidyscyplinarny zespół obejmujący wszystkie stosowne organy, z należyтым uwzględnieniem poglądów dziecka, jego wieku i dojrzałości. Proces, który często nazywany jest „określeniem interesu dziecka”, wiąże się z analizą różnych czynników wymienionych w rozdziale 5. Decyzje powinny być uzasadnione oraz udokumentowane w aktach osobowych dziecka.

Opiekun powinien aktywnie przyczynić się do procesu określania, upewniając się, że odpowiednio wysłuchano poglądów dziecka i wzięto je pod uwagę, zgodnie z komentarzem ogólnym nr 14 Komitetu Praw Dziecka ONZ.

Aby zapewnić poszanowanie zasady działania w interesie dziecka oraz należytej reprezentacji poglądów dziecka w procesie identyfikacji trwałego rozwiązania, w czasie określania interesu dziecka organy powinny za każdym razem wysłuchać poglądów i opinii opiekuna. W odniesieniu do tej procedury wskazane byłoby wzmocnienie pozycji i roli opiekuna poprzez przeniesienie tych mechanizmów do przepisów krajowych lub oficjalnych wytycznych, w których powinno się wprowadzić prawo i obowiązek opiekuna do przedstawienia pisemnego sprawozdania na ten temat.

9.1. Repatriacja i powrót

Powrót dziecka do państwa pochodzenia należy zorganizować wyłącznie w przypadku, gdy leży to w interesie dziecka. Musi się to odbywać zgodnie z zasadą *non-refoulement*, która zakazuje powrotu, gdy wiąże się on z narażeniem danej osoby na tortury, prześladowanie lub inną poważną krzywdę.

Dyrektywa w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi (2011/36/UE) stanowi, że jeżeli dziecko będące ofiarą handlu zostało wywiezione poza swoje państwo pochodzenia, powrót może stanowić możliwe, jednak nie jedyne rozwiązanie (motyw 23). W art. 16 ust. 2 dyrektywy przewiduje się, że państwa członkowskie „podejmują niezbędne

środki w celu znalezienia trwałego rozwiązania w oparciu o indywidualną ocenę pod kątem najlepszego zabezpieczenia interesu dziecka”. W priorytecie A działanie 3 „Ochrona dzieci będących ofiarami handlu ludźmi” strategii na rzecz wyeliminowania handlu ludźmi stwierdzono, że państwa członkowskie, gdy uznają, że powrót leży w interesie dziecka, powinny zapewnić bezpieczny i trwały powrót dziecka do państwa pochodzenia, leżącego zarówno w UE, jak i poza jej obszarem, oraz zapobiec, by dziecko nie padło ponownie ofiarą handlu.

W wytycznych UNHCR dotyczących określania interesu dziecka (2008) i w podręczniku dotyczącym wdrażania tych wytycznych (2011) przedstawiono kompleksowe wytyczne dla właściwych organów i praktyków zaangażowanych w podejmowanie decyzji. Wyjaśniono w nich, w jaki sposób stosować w praktyce zasadę interesu dziecka w toku określania i wdrażania trwałego rozwiązania na rzecz dzieci bez opieki.

Źródła: UNHCR (2008), Wytyczne UNHCR w kwestii najlepszego interesu dziecka, maj 2008, dostępne pod adresem: www.refworld.org/docid/48480c342.html; UNHCR i Międzynarodowy Komitet Ratunkowy (IRC) (2011), Podręcznik dotyczący wdrażania wytycznych UNHCR w zakresie oceny najlepszego interesu (Field handbook for the implementation of UNHCR BID guidelines), dostępny pod adresem: www.refworld.org/pdfid/4e4a57d02.pdf

Artykuł 10 dyrektywy w sprawie powrotów (2008/115/WE) stanowi, że „przed podjęciem decyzji o wydaniu decyzji nakazującej powrót wobec małoletniego bez opieki, zostaje mu przyznana odpowiednia pomoc, z należyтым uwzględnieniem dobra dziecka”. Wymaga się również, aby dziecko bez opieki zostało przekazane członkowi swojej rodziny, wyznaczonemu opiekunowi lub umieszczone w odpowiednim ośrodku.

Zasadniczo w najlepszym interesie dziecka bez opieki leży jego powrót do rodziny. Względy bezpieczeństwa, w tym również ryzyko ponownego stania się ofiarą handlu, mogą jednak przeważać nad korzyściami wynikającymi z **połączenia rodziny**. W celu określenia, czy połączenie rodziny leży w interesie dziecka, należy ocenić i rozważyć różne czynniki, w tym poglądy dziecka. Czynniki, które należy rozważyć, pokrywają się z tymi, które ujęto w wykazie w **rozdziale 5** dotyczącym oceny interesu dziecka.

Komitet Praw Dziecka sporządził wykaz szczególnych kryteriów, które należy zawsze uwzględnić przy procedurach określania interesu dziecka w ramach oceny możliwości powrotu.

Źródło: Komitet Praw Dziecka ONZ, komentarz ogólny nr 6, Sposób traktowania dzieci bez opieki i odseparowanych od rodziców przebywających poza państwem pochodzenia (Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin), 1 września 2005 r., CRC/GC/2005/6, pkt 84

Jeżeli po rzetelnym przeprowadzeniu procesu zostanie stwierdzone, że połączenie rodziny w państwie pochodzenia dziecka leży w jego interesie, opiekun zapewnia pomoc w przeprowadzeniu procesu **dobrowolnego powrotu**. Po otrzymaniu zgody dziecka opiekun może nawiązać bezpośredni kontakt z członkami rodziny dziecka, a także ze stosownymi podmiotami w państwie przyjmującym i w państwie pochodzenia w celu przygotowania powrotu dziecka.

Zaledwie kilka państw członkowskich UE określa w przepisach prawnych rolę opiekuna w procesie określania trwałego rozwiązania. W większości państw członkowskich opiekunowie działający w charakterze przedstawicieli prawnych dziecka mają jednak prawo do odwołania się od decyzji nakazującej powrót, jeżeli uznają, że jest ona sprzeczna z interesem dziecka.

Źródło: FRA, 2014, Dzieci będące ofiarami handlu ludźmi: przegląd systemów opieki w Unii Europejskiej (Child victims of trafficking: overview of guardianship systems in the European Union) (w przygotowaniu)

Organy, które chcą wydać **decyzję nakazującą powrót** dziecka pozostającego bez opieki, powinny uznać opiekuna za osobę, z którą należy się skontaktować na samym początku. Powinny one skontaktować się z opiekunem w celu przeprowadzenia konsultacji i należyście uwzględnić jego poglądy dotyczące tego, co leży w interesie dziecka. Dobra praktyka służąca określeniu, czy powrót leży w interesie dziecka, obejmuje między innymi podjęcie przedstawionych powyżej działań. Opiekun może zapoczątkować ten proces, zwracając się do właściwych organów krajowych z wnioskiem o uzyskanie i zbadanie informacji z państwa pochodzenia dziecka.

Należy również zapewnić, aby właściwe organy przeprowadziły ocenę sytuacji rodzinnej i socjalnej dziecka, co stanowi niezbędny warunek przy podejmowaniu świadomej decyzji dotyczącej tego, czy repatriacja i połączenie rodziny leżą w interesie dziecka.

Lista kontrolna: Możliwe działania opiekuna związane z repatriacją

- ✓ Zwrócenie się do organów podejmujących decyzję nakazującą powrót i zaproponowanie konsultacji.
- ✓ Podzielenie się wnioskami dotyczącymi tego, czy powrót leży w interesie dziecka, i zwrócenie się z prośbą o przyznanie poglądom dziecka należytej wagi.
- ✓ Popieranie powrotu dziecka do państwa pochodzenia wyłącznie w przypadku, gdy leży to w jego interesie.
- ✓ Popieranie powrotu dobrowolnego zamiast powrotu przymusowego i zwrócenie się z wnioskiem o zapewnienie czasu potrzebnego na przygotowanie dziecka, jeżeli powrót zostanie uznany za leżący w jego interesie.
- ✓ Zwrócenie się z wnioskiem o wstrzymanie się z wydaniem decyzji nakazującej powrót do czasu uwzględnienia poglądów opiekuna i dziecka.

- ✓ W przypadku wydania przez organy decyzji nakazującej powrót, która jest sprzeczna z opinią opiekuna, zwrócenie się z wnioskiem o pisemne wyjaśnienie, dlaczego inne kwestie przeważały nad interesem dziecka.
- ✓ Zwrócenie się z wnioskiem o zawieszenie wydalenia, jeżeli przed podjęciem decyzji nakazującej powrót przez podmiot nakazujący powrót nie skonsultowano innych organów, zgodnie z art. 10 [dyrektywy w sprawie powrotów](#) (2008/115/WE).
- ✓ Jeżeli dziecko ma powrócić, lecz nie do członków rodziny, zalecanie przesunięcia powrotu do momentu zakończenia przygotowania gwarantowanych i konkretnych ustaleń dotyczących obowiązku sprawowania opieki i pieczy nad dzieckiem.
- ✓ Nadzór nad przygotowaniem i monitorowanie indywidualnego planu reintegracji przed powrotem i po powrocie.
- ✓ Przekazanie dziecku informacji dotyczących sytuacji w jego państwie pochodzenia panującej w momencie jego powrotu i przygotowanie dziecka do powrotu.
- ✓ W stosownych przypadkach i w porozumieniu z dzieckiem towarzyszenie dziecku podczas powrotu lub upewnienie się, że będą mu towarzyszyły inne zaufane osoby, aby mieć pewność, że spotka się ono po przyjeździe ze swoją rodziną.
- ✓ Sprzyjanie utworzeniu mechanizmu monitorowania i przekazywania informacji zwrotnych na temat sytuacji dziecka po powrocie.
- ✓ Współpraca z organizacjami międzynarodowymi, np. Międzynarodową Organizacją ds. Migracji lub innymi instytucjami realizującymi programy na rzecz dobrowolnego powrotu i reintegracji.

9.2. Integracja w państwie przyjmującym

Innym możliwym trwałym rozwiązaniem leżącym w interesie dziecka może być jego integracja w państwie przyjmującym, gdzie nie będzie ono narażone na ryzyko znęcania się i wykorzystywania.

Rozwiązanie takie musi obejmować bezpieczne przejście z dzieciństwa w dorosłość. Jeżeli integracja leży w interesie dziecka, powinno ono otrzymać zezwolenie na pobyt stały. Gdy dziecko ukończy 18. rok życia i nie będzie mu już przysługiwało wsparcie

i zakwaterowanie ani zezwolenie na pozostanie w państwie przeznaczenia, dzięki dokumentowi pobytowemu ma ono również zapewnioną ochronę przed zatrzymaniem na dłuższy okres w celu wydalenia, zaginięciem lub zagrożeniem ze strony sieci handlu ludźmi.

Pozwolenie dziecku na pozostanie w danym państwie jedynie do ukończenia 18. roku życia nie stanowi merytorycznego ani trwałego rozwiązania. W rozwiązaniu takim nie uwzględnia się przyszłych potrzeb dziecka ani nie przyjmuje się długoterminowej perspektywy. Nie zapewnia się ochrony praw dziecka w przewidywalnej przyszłości.

Jeżeli integracja w państwie przyjmującym leży w interesie dziecka, opiekunowie powinni nalegać, aby uwzględniono długoterminowe potrzeby dziecka. Będzie to wymagało od właściwych organów, aby zapewniły dziecku przyznanie prawa pobytu w państwie, co pozwoli mu na legalny pobyt po osiągnięciu pełnoletności.

Opiekun powinien wspierać dziecko przy przejściu z dzieciństwa w dorosłość i przygotowywać je do samodzielnego życia ([rysunek 13](#); zob. także [sekcja 4.2](#)).

Opiekun powinien przekazywać dziecku odpowiednie i rzetelne informacje oraz uświadomić mu, w jaki sposób zmienia się jego status pobytu, prawa i obowiązki, a także, w stosownych przypadkach, przysługująca mu ochrona.

Opiekun powinien skierować dziecko lub młodą osobę dorosłą do opieki społecznej, nawiązać kontakty z instytucjami lokalnymi i ogólnie pomóc dziecku w utworzeniu siatki bezpieczeństwa socjalnego, w której znajdzie ono wsparcie, a także zapewnić płynne przejście do samodzielnego życia.

Rysunek 13: Przygotowanie dziecka do przejścia z dzieciństwa w dorosłość

Źródło: FRA, 2014

Jeżeli integracja z przyjmującym społeczeństwem leży w interesie dziecka, opiekun powinien zapewnić pełne wsparcie tego procesu, zwracając szczególną uwagę na takie kwestie, jak: możliwości kształcenia, dostępne kursy językowe i kursy z zakresu szkolenia zawodowego, opieka zdrowotna i usługi związane z rehabilitacją, kontakty społeczne i więzi ze społecznością lokalną.

Opiekun powinien opracować we współpracy z dzieckiem indywidualny plan opieki, który ma na celu wsparcie dziecka w rozwijaniu jego zdolności i pozwoli mu na zdobycie i doskonalenie umiejętności koniecznych do tego, by stało się ono niezależne, odpowiedzialne i aktywne społecznie. W koncepcji „programów pomocy” propagowanej przez Radę Europy zawarto pod tym względem przydatne wytyczne. Programy pomocy

„Jeżeli małoletni, który realizuje program pomocy, osiąga pełnoletność i jeżeli wykazuje zdecydowanie, aby kontynuować naukę lub szkolenie zawodowe, i determinację, aby zintegrować się w państwie przyjmującym, powinien otrzymać zezwolenie na pobyt czasowy na czas konieczny do dokończenia projekt rozwoju”.

Źródło: Rada Europy, Komitet Ministrów (2007), zalecenie CM/Rec(2007)9 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie programów pomocy dla małoletnich migrantów bez opieki, 12 lipca 2007 r., pkt. 26, dostępne pod adresem: http://www.coe.int/t/democracy/migration/ressources/recommendations-resolutions_en.asp

służą realizacji takich celów, jak społeczna integracja dzieci, ich rozwój osobisty i kulturalny oraz zaspokojenie ich potrzeb związanych z zakwaterowaniem, opieką zdrowotną, kształceniem i szkoleniem zawodowym oraz zatrudnieniem.

Nie należy lekceważyć krótko- i długotrwałych zdrowotnych skutków przemocy wobec dzieci i znęcania się nad dzieckiem. Dzieci będące ofiarami handlu ludźmi oraz innych form przemocy i znęcania się są szczególnie bezbronni. Należy mieć tę kwestię na uwadze, opiekunowie zaś powinni zapewnić, aby dzieci miały dostęp do odpowiednich usług z zakresu wsparcia i rehabilitacji.

Opiekun powinien przekazywać dziecku odpowiednie i rzetelne informacje oraz wspierać dziecko w nabywaniu umiejętności samodzielnego radzenia sobie po zakończeniu opieki. W tym kontekście opiekun powinien stać na straży tego, aby młodym osobom dorosłym nadal przysługiwały pomoc i wsparcie na tych samych warunkach co młodym osobom dorosłym będącym obywatelami państwa przyjmującego.

10. Sprawowanie przedstawicielstwa prawnego i wspieranie dziecka w ramach procedur prawnych

Dzieci pozbawione opieki rodzicielskiej mogą być zaangażowane w różne postępowania. W niniejszym rozdziale przedstawiono najczęstsze z nich (inne niż procedury powrotu, które omówiono w [sekcji 9.1](#)). Niezależnie od tego, czy dziecku przypisano specjalnego przedstawiciela prawnego, opiekun pełni istotną rolę w ich toku.

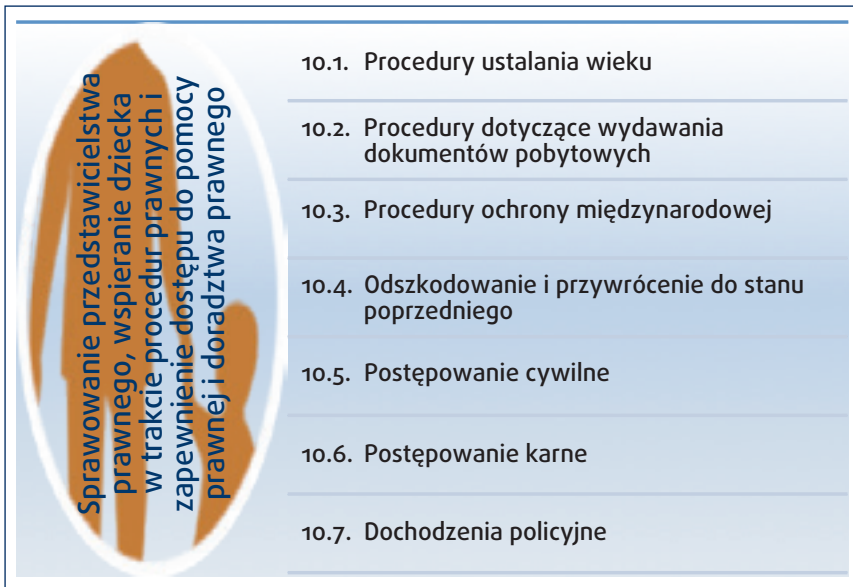
Co do zasady, opiekun musi:

- poinformować dziecko o przysługującym mu prawie do porady prawnej i do przedstawicielstwa;
- upewnić się, że wyznaczono przedstawiciela prawnego i zapewniono bezpłatną poradę prawną zawsze, gdy przysługują one dziecku;
- monitorować pracę specjalistów udzielających pomocy prawnej i reprezentujących dziecko;
- w razie potrzeby ułatwiać komunikację między dzieckiem a przedmiotowymi specjalistami, w tym podejmując kroki w celu zorganizowania obecności wykwalifikowanego tłumacza ustnego;

- w stosownych przypadkach towarzyszyć dziecku i aktywnie uczestniczyć w rozmowach i przesłuchaniach z udziałem dziecka.

Oprócz takich ogólnych zadań opiekun może również pełnić bardziej specyficzną rolę, która zależy od rodzaju postępowania oraz sytuacji danego dziecka. W poniższych sekcjach opisano zadania opiekuna w określonych procedurach w postępowaniu administracyjnym, cywilnym i karnym (rysunek 14).

Rysunek 14: Sprawowanie przedstawicielstwa prawnego, wspieranie dziecka w ramach procedur prawnych i zapewnienie dostępu do pomocy prawnej i doradztwa prawnego

Źródło: FRA, 2014

10.1. Procedury ustalania wieku

W **art. 13 ust. 2** dyrektywy w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi (2011/36/UE) określono domniemanie, że dana osoba jest dzieckiem, na mocy którego „państwa członkowskie zapewniają, by w przypadku, gdy nie ma pewności co do wieku osoby będącej ofiarą handlu ludźmi, a istnieją powody, aby sądzić, że osoba ta jest dzieckiem, przyjmowane było założenie, że dana osoba jest dzieckiem, tak by można było niezwłocznie zapewnić jej dostęp do pomocy, wsparcia i ochrony”.

EASO zauważa, że obecnie nie ma metody pozwalającej na określenie dokładnego wieku osoby. Metody ustalania wieku powinny opierać się na poszanowaniu jednostki oraz godności ludzkiej; istnieją obawy dotyczące inwazyjności oraz dokładności niektórych ze stosowanych metod. Konsekwencje ustalania wieku są poważne, ponieważ mogą prowadzić do traktowania dziecka jako osoby dorosłej lub osoby dorosłej jako dziecka. Zgodnie z dalszymi zaleceniami EASO opiekuna lub przedstawiciela prawnego należy wyznaczyć przed przeprowadzeniem procedur ustalania wieku.

Źródło: Europejski Urząd Wsparcia w dziedzinie Azylu (2014), Stosowana w Europie praktyka EASO w zakresie ustalania wieku (EASO age assessment practice in Europe), publikacja dostępna pod adresem: <http://easo.europa.eu/wp-content/uploads/EASO-Age-assessment-practice-in-Europe.pdf>

Osoby zajmujące się handlem ludźmi mogli zaopatrzyć ofiary w fałszywe dokumenty lub zalecić dzieciom będącym ofiarami, aby twierdziły, że są osobami dorosłymi, lub odwrotnie, nakazać osobom dorosłym będącym ofiarami, aby twierdziły, że są dziećmi. Organy imigracyjne lub sądowe mogą wnioskować o przeprowadzenie procedury ustalania wieku. Organy powinny wszcząć proces mający na celu ustalenie wieku nie tylko w przypadku występowania wątpliwości dotyczących wieku danej osoby, lecz również w przypadku gdy istnieją podstawy, by sądzić, że osoba przedstawiająca się jako osoba dorosła może być dzieckiem będącym ofiarą.

Prawo azylowe UE zawiera przepisy związane z procedurą ustalania wieku dzieci bez opieki. **Artykuł 25 ust. 5 dyrektywy w sprawie procedur azylowych** stanowi, że wątpliwości należy rozstrzygać na korzyść danej osoby. Zgoda ze strony dziecka lub jego przedstawiciela na przeprowadzenie procedury ustalania wieku stanowi warunek konieczny (art. 25 ust. 5 **dyrektywy w sprawie procedur azylowych**).

Przed wszczęciem procedury ustalania wieku należy wyznaczyć osobie twierdzącej, że jest dzieckiem, osobę wykonującą zadania opiekuna. W zależności od okoliczności osoba ta może wykonywać zadania opiekuna wyłącznie tymczasowo lub w sposób bardziej długoterminowy. Osoba ta powinna przygotować dziecko do ustalania wieku oraz towarzyszyć dziecku i wspierać je w trakcie całego procesu.

Lista kontrolna: Możliwe działania opiekuna związane z ustalaniem wieku

- ✓ Sprawdzenie, czy istnieje uzasadniony powód przeprowadzenia procedury ustalania wieku, oraz zwrócenie się z wnioskiem, aby dzieci, które są wyraźnie małoletnie, nie były poddawane tej procedurze.

- ✓ Zapewnienie, aby dziecko otrzymało wszystkie istotne informacje dotyczące procedury ustalania wieku, w tym jasne informacje dotyczące celu tej procedury, jej przebiegu i możliwych konsekwencji; informacje należy przedstawić w sposób przyjazny dla dziecka oraz w języku dla niego zrozumiałym.
- ✓ Zapewnienie, aby ustalanie wieku odbywało się za świadomą zgodą dziecka i opiekuna.
- ✓ Sprawdzenie, czy wiek ustalają niezależni specjaliści posiadający odpowiednią wiedzę fachową, zaznajomieni ze środowiskiem etnicznym i kulturowym dziecka, oraz czy odbywa się to w sposób bezpieczny, uwzględniający potrzeby dziecka i aspekty związane z płcią, z należytym poszanowaniem godności dziecka.
- ✓ Jeżeli po zakończeniu ustalania wieku nadal występują wątpliwości dotyczące wieku dziecka, naleganie, aby osoba została uznana za dziecko.
- ✓ Zapewnienie, aby wyniki procedury zostały wyjaśnione dziecku w sposób przyjazny dla dziecka oraz w języku dla niego zrozumiałym.
- ✓ Występowanie o udostępnienie wyników procedury ustalania wieku opiekunowi i dołączenie ich do akt osobowych dziecka.
- ✓ Dokonanie wraz z dzieckiem przeglądu możliwości odwołania się od decyzji w sprawie ustalania wieku zgodnie z prawodawstwem krajowym.
- ✓ Za zgodą dziecka bycie obecnym podczas ustalania wieku.

10.2. Procedury dotyczące wydawania dokumentów pobytowych

Zgodnie z [art. 6 dyrektywy w sprawie ofiar handlu ludźmi \(dokumentów pobytowych\)](#) (2004/81/WE) i [art. 13 Konwencji Rady Europy przeciwko handlowi ludźmi](#) wszystkim dzieciom będącym ofiarami handlu ludźmi nieposiadającym zezwolenia na pobyt w państwie przyjmującym przysługuje prawo do **okresu przeznaczanego na zastanowienie się**, podczas którego nie mogą zostać wydalone. Wszystkim ofiarom handlu ludźmi bezwarunkowo i bez względu na ich status pobytu przysługuje prawo do wspomnianego okresu przeznaczanego na zastanowienie się, którego celem jest zapewnienie czasu na dojście do równowagi, uwolnienie się spod wpływu osób zajmujących się handlem ludźmi oraz podjęcie świadomej decyzji dotyczącej dalszych działań, w tym ewentualnego podjęcia współpracy z organami odpowiedzialnymi za ściganie tych osób (zob. również [dyrektywa w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi](#) (2011/36/UE), motyw 18).

Dyrektywa w sprawie ofiar handlu ludźmi (dokumentów pobytowych) (2004/81/WE) ma zastosowanie do wszystkich obywateli państw trzecich, chociaż stosowanie jej można ograniczyć do osób dorosłych, tak jak zrobiły to niektóre państwa członkowskie. Stosując przepisy dyrektywy w odniesieniu do dzieci, państwa członkowskie muszą działać w interesie dziecka, a w przypadku dzieci bez opieki będących obywatelami państw trzecich muszą podjąć, oprócz innych działań, „kroki konieczne do zapewnienia przedstawiciela prawnego, w tym, w razie potrzeby, także w ramach postępowania karnego, zgodnie z prawem krajowym” (art. 10 lit. c)).

Na podstawie **art. 8** dyrektywy w sprawie ofiar handlu ludźmi (dokumentów pobytowych) (2004/81/WE) wymaga się od państw członkowskich UE wydawania **dokumentu pobytowego** ofiarom handlu ludźmi, które współpracują z organami, jeżeli spełnione zostaną określone warunki. Dokument pobytowy musi być ważny przez co najmniej sześć miesięcy i musi podlegać przedłużeniu. **Artykuł 14** Konwencji Rady Europy przeciwko handlowi ludźmi stanowi, że właściwy organ może wydać ofiarom odnawialne dokumenty pobytowe, jeżeli uzna, że pobyt danej ofiary jest niezbędny ze względu na jej sytuację osobistą lub do celów postępowania karnego. Jeżeli chodzi o dzieci będące ofiarami, konwencja stanowi, że dokument pobytowy jest wydawany zgodnie z najlepszym interesem dziecka i stosownie odnawiany na tych samych warunkach (art. 14 ust. 2). W prawie krajowym można również przewidzieć inne możliwości wydania dokumentu pobytowego dziecku będącemu ofiarą handlu ludźmi.

Decyzje w sprawie przyznania okresu przeznaczanego na zastanowienie się lub wydania dokumentu pobytowego podejmują zwykle organy imigracyjne, często w porozumieniu z organami sądowymi lub innymi organami odpowiedzialnymi za sprawy społeczne. Opiekun powinien zwrócić się do organów imigracyjnych z wnioskiem o wydanie dokumentu, w przypadku gdy jest to przewidziane w prawie krajowym, i udzielić dziecku wsparcia w tym zakresie.

Lista kontrolna: Możliwe działania opiekuna związane z dokumentami pobytowymi

- ✓ Poinformowanie dziecka o jego statusie pobytu oraz o istniejących możliwościach uregulowania jego pobytu.
- ✓ Sprawdzenie, czy dziecko będące ofiarą zostało odpowiednio poinformowane w sposób dla niego przyjazny oraz w języku dla niego zrozumiałym o przysługującym mu prawie do okresu przeznaczanego na zastanowienie się oraz o możliwości uzyskania dokumentu pobytowego na podstawie statusu ofiary w świetle prawa unijnego i krajowego.
- ✓ Wnioskowanie o przydzielenie dziecku przedstawiciela prawnego, który będzie udzielał dziecku i jego opiekunowi wsparcia oraz porad eksperckich dotyczących procedur i kwestii prawnych związanych z daną sprawą oraz będzie reprezentował dziecko, w przypadku gdy jest to przewidziane w prawie krajowym.
- ✓ Ubieganie się w imieniu dziecka o przyznanie okresu przeznaczanego na zastanowienie się lub o wydanie dokumentu pobytowego, w stosownych przypadkach przy wsparciu przedstawiciela prawnego.
- ✓ Towarzyszenie dziecku i bycie obecnym podczas rozmów dziecka z organami imigracyjnymi w celu zabezpieczania interesu dziecka i zapewnienia wysłuchania poglądów dziecka oraz ich należytego uwzględnienia.
- ✓ Pomoc w zapewnieniu dostępu dziecka do odpowiednich usług z zakresu tłumaczenia pisemnego i ustnego w toku procesu.

10.3. Procedury ochrony międzynarodowej

Chociaż nie wszystkie ofiary handlu ludźmi potrzebują ochrony międzynarodowej, niektóre ofiary mogą kwalifikować się do nadania statusu uchodźcy lub statusu osoby potrzebującej ochrony uzupełniającej na podstawie **dyrektywy w sprawie kwalifikowania** (2011/95/UE).

UNHCR wydał **wytyczne** dotyczące stosowania art. 1A ust. 2 konwencji z 1951 r. lub Protokołu z 1967 r. dotyczącego statusu uchodźców w odniesieniu do ofiar handlu ludźmi i osób zagrożonych handlem ludźmi.

Źródło: UNHCR, Wytyczne nr 7 w sprawie ochrony międzynarodowej: Zastosowanie art. 1A ust. 2 konwencji z 1951 r. lub Protokołu z 1967 r. dotyczącego statusu uchodźców w odniesieniu do ofiar handlu ludźmi i osób zagrożonych handlem ludźmi (Guidelines on International Protection No. 7: The application of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or 1967 Protocol relating to the status of refugees to victims of trafficking and persons at risk of being trafficked), 7 kwietnia 2006 r., HCR/GLP/06/07, publikacja dostępna pod adresem: www.refworld.org/docid/443679fa4.html

Przedstawicielem prawnym wymaganym na podstawie dorobku prawnego UE w dziedzinie azylu jest osoba wykonująca jedno z zadań opiekuna opisanych w niniejszym podręczniku, mianowicie przedstawicielstwo prawne. W miarę możliwości funkcję tę powinien pełnić opiekun dziecka, jeżeli został wyznaczony, ponieważ zwykle to on najlepiej zna sytuację dziecka. Biorąc pod uwagę złożoność postępowań azylowych, opiekun powinien zwrócić się o wsparcie specjalisty z zakresu prawa azylowego w oparciu o procedury prawa krajowego dotyczące pomocy prawnej w sprawach dotyczących azylu.

Artykuł 25 dyrektywy w sprawie procedur azylowych (2013/32/UE) zawiera wymóg dotyczący reprezentowania dziecka w procedurach azylowych oraz ogólny opis zadań takiego przedstawiciela.

Lista kontrolna: Możliwe działania opiekuna lub, w przypadku jego braku, przedstawiciela prawnego związane z azylem

- ✓ Poinformowanie dziecka o przysługującym mu prawie do ubiegania się o azyl.
- ✓ Złożenie wniosku azylowego w imieniu dziecka lub udzielenie dziecku pomocy w złożeniu wniosku, jeżeli leży to w interesie dziecka.
- ✓ Ubieganie się o wsparcie ze strony wykwalifikowanego prawnika specjalizującego się w prawie azylowym, chyba że został już wyznaczony, oraz, w stosownych przypadkach, monitorowanie jego działań.
- ✓ Ułatwianie komunikacji między dzieckiem a prawnikiem.
- ✓ Wnioskowanie o przekazanie dziecku wszystkich istotnych informacji dotyczących procedury azylowej oraz jego zadań i obowiązków w sposób przyjazny dla dziecka oraz stosowny do jego wieku.
- ✓ Wnioskowanie o zapewnienia bezpiecznych warunków przyjmowania dla ofiary, uwzględniających szczególne potrzeby dziecka, w tym zwolnienie z miejsc obowiązkowego zakwaterowania, jeżeli stanowiłoby to zagrożenie dla bezpieczeństwa dziecka.
- ✓ W stosownych przypadkach towarzyszenie dziecku podczas wywiadów przeprowadzanych w trakcie procedury azylowej i udzielanie wsparcia prawnikowi.

- ✓ Wspieranie i przygotowywanie dziecka, pod względem emocjonalnym i psychicznym, do wywiadu lub wywiadów przeprowadzanych w trakcie procedury azylowej oraz w stosownych przypadkach skierowanie dziecka na ewentualne dodatkowe konsultacje psychologiczne po przeprowadzeniu wywiadu.
- ✓ Upewnienie się, że dziecko ma możliwość bycia wysłuchanym oraz że jego opinie i poglądy są należycie uwzględniane, a także reprezentowanie dziecka i występowanie w jego interesie.
- ✓ Zapewnienie, aby w stosownych przypadkach dziecko otrzymało odpowiednie tłumaczenie pisemne oraz dostęp do bezpłatnych usług z zakresu tłumaczenia ustnego.
- ✓ Zapewnienie wniesienia odwołania od negatywnej decyzji azylowej, jeżeli leży to w interesie dziecka, przy specjalistycznym wsparciu ze strony prawnika.
- ✓ Omówienie z dzieckiem decyzji azylowej i wyjaśnienie jej znaczenie dla przyszłości dziecka; gdy jest to konieczne, odpowiednia modyfikacja indywidualnego planu określonego dla dziecka w porozumieniu z dzieckiem. Zapewnienie ciągłości procedur po ukończeniu przez dziecko 18. roku życia.

Dodatkowe względy dotyczące procedur dublińskich

W dorobku prawnym UE w dziedzinie azylu przewidziano mechanizm, określany zazwyczaj mianem procedury dublińskiej, pozwalający określić państwo członkowskie odpowiedzialne za rozpatrywanie wniosków o ochronę międzynarodową.

Na podstawie **art. 6 rozporządzenia Dublin II** (rozporządzenie (UE) nr 604/2013), który dotyczy dzieci, wymaga się, aby priorytetem było najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka. Dzieciom bez opieki musi towarzyszyć przedstawiciel posiadający kwalifikacje i wiedzę fachową niezbędne do działania w interesie dziecka na każdym etapie procedury dublińskiej.

Lista kontrolna: Dodatkowe możliwe działania opiekuna lub, w przypadku jego braku, przedstawiciela prawnego w związku z procedurami dublińskimi

- ✓ Dokonanie przeglądu odpowiednich dokumentów znajdujących się w aktach dziecka dotyczących procedury azylowej.
- ✓ Sprawdzenie w celu upewnienia się, że organy azylowe przestrzegają wszystkich gwarancji wynikających z rozporządzenia Dublin II służących ochronie dzieci bez opieki.
- ✓ Popieranie decyzji podejmowanych w oparciu o względy związane z jednością rodziny, dobrem i rozwojem społecznym dziecka oraz bezpieczeństwem dziecka, jak również w oparciu o poglądy dziecka.
- ✓ Zapewnienie, aby dziecko zostało odpowiednio poinformowane, i ułatwienie jego uczestnictwa.
- ✓ Ułatwienie kontaktów z członkami rodziny na wniosek dziecka.
- ✓ Sprzeciwianie się pozbawieniu wolności i wnioskowanie o zapewnienie takich warunków przyjmowania, które są bezpieczne i uwzględniają szczególne potrzeby dziecka.
- ✓ Popieranie rozwiązania przyjaznego dla dziecka, w przypadku przeniesienia do innych państw członkowskich UE, oraz towarzyszenie dziecku, jeżeli wymagają tego okoliczności, lub opowiadanie się za tym, aby przeniesienie miało miejsce wyłącznie w przypadku, gdy leży to w interesie dziecka.

10.4. Odszkodowanie i przywrócenie do stanu poprzedniego

Na podstawie **art. 17 dyrektywy w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi** (2011/36/UE) wymaga się zapewnienia ofiarom handlu ludźmi dostępu do istniejących systemów odszkodowania mających zastosowanie w odniesieniu do ofiar przestępstw dokonanych z użyciem przemocy. Na podstawie **art. 15 ust. 2** tej samej dyrektywy zapewnia się dzieciom będącym ofiarami handlu ludźmi niezwłoczny dostęp do bezpłatnego doradztwa prawnego i przedstawicielstwa prawnego, w tym w celu dochodzenia odszkodowania. Ponadto **art. 4 ust. 1 lit. e) dyrektywy w sprawie ofiar** (2012/29/UE) stanowi, że ofiarom przysługuje prawo do otrzymywania informacji od momentu pierwszego kontaktu z właściwym organem dotyczących ich prawa do uzyskania odszkodowania oraz tego, w jaki sposób i na jakich warunkach ofiary mogą uzyskać odszkodowanie.

Lista kontrolna: Możliwe działania opiekuna związane z roszczeniami o odszkodowanie

- ✓ Poinformowanie dziecka o jego prawie do dochodzenia odszkodowania.
- ✓ Upewnienie się, że dziecko otrzymuje wsparcie prawne i porady dotyczące możliwości dochodzenia odszkodowania oraz określonych procedur prawnych wymaganych na podstawie prawa krajowego.
- ✓ Jeżeli dziecko zgłasza roszczenie o odszkodowanie, wsparcie dziecka w toku całego procesu, w tym w gromadzeniu wymaganej dokumentacji i zwróceniu się o pomoc do wykwalifikowanego adwokata.
- ✓ Zarządzanie kwotą odszkodowania otrzymaną przez dziecko.
- ✓ Zapewnienie ciągłości procedur, jeżeli dziecko ukończy 18. rok życia podczas ich trwania.

10.5. Postępowanie cywilne

W przypadku znęcania się nad dziećmi i ich wykorzystywania, w tym handlu dziećmi, można wszcząć postępowanie cywilne, jeżeli z oceny dotyczącej rodziców wynika, że jedno z rodziców lub obydwoje rodziców są zaangażowani w znęcanie się nad dzieckiem lub w handel dzieckiem. Po przeprowadzeniu tego postępowania podjęta zostanie decyzja dotycząca ewentualnego pozbawienia rodziców praw rodzicielskich oraz konieczności wyznaczenia opiekuna.

Ponadto, jeżeli dziecko zostaje pozbawione środowiska rodzicielskiego, w przypadku gdy powrót lub łączenie rodzin jest niemożliwe lub gdy uznano, że nie leży to w interesie dziecka, odpowiednie organy odpowiedzialne za ochronę dzieci mogą wszcząć postępowanie cywilne w celu umieszczenia dziecka w ośrodku opiekuńczym lub w rodzinie zastępczej, aby wesprzeć integrację lub zapobiec pojawieniu się ryzyka. Opiekun powinien w pełni uczestniczyć w takim postępowaniu i reprezentować interes dziecka, zapewniając podejmowanie decyzji leżących w interesie dziecka oraz uwzględnienie poglądów dziecka i przyjmowanie ich z należytą wagą, stosownie do wieku i dojrzałości dziecka.

Lista kontrolna: Możliwe działania opiekuna lub przedstawiciela prawnego w postępowaniu cywilnym

- ✓ Poinformowanie dziecka o postępowaniu i procesie decyzyjnym.
- ✓ Poinformowanie dziecka o dostępnych możliwościach oraz wyjaśnienie dziecku możliwych wyników postępowania.
- ✓ Zapewnienie dziecku dostępu do pomocy prawnej.
- ✓ Zapewnienie dziecku możliwości korzystania z przysługującego mu prawa do bycia wysłuchanym oraz zapewnienie należytego uwzględniania poglądów dziecka.
- ✓ Przygotowanie dziecka do przesłuchań i rozmów z odpowiednimi organami oraz wspieranie go w toku postępowania.
- ✓ Działanie w interesie dziecka podczas procesu decyzyjnego.
- ✓ We wszystkich przypadkach dbanie o to, aby interes dziecka był uznawany za sprawę narzędną, aby wszystkie gwarancje procesowe były przestrzegane oraz aby dążono do uzyskania zgody dziecka.
- ✓ Obecność podczas okresowych kontroli procesów umieszczenia dziecka w placówce.

10.6. Postępowanie karne

Dyrektywa w sprawie ofiar (2012/29/UE) zawiera szereg przepisów dotyczących ochrony ofiar przestępstw (zob. w szczególności art. 24). Gwarancje dotyczące ochrony dla dzieci uczestniczących w postępowaniu karnym przewidziano również

W 2010 r. Rada Europy przyjęła Wytyczne w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom, mające na celu poprawę dostępu dzieci do wymiaru sprawiedliwości oraz ich traktowania przez wymiar sprawiedliwości. Do poruszonych zagadnień należą: prawa do informacji, reprezentacji i uczestnictwa, ochrona prywatności, bezpieczeństwo, multidyscyplinarne podejście i szkolenie, gwarancje na wszystkich etapach postępowania i pozbawienie wolności.

Rada Europy, Wytyczne w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom przyjęte przez Komitet Ministrów Rady Europy w dniu 17 listopada 2010 r., dostępne pod adresem: www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/Source/GuidelinesChildFriendlyJustice_PL.pdf

w dyrektywie w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci (2011/93/UE). Obie dyrektywy odzwierciedlają normy określone w Wytycznych Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom (2010).

Handel ludźmi stanowi poważne przestępstwo. W związku z tym w dyrektywie w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi (2011/36/UE) określono szereg

korzystnych przepisów dotyczących ochrony ofiar przed rozpoczęciem postępowania karnego, w toku tego postępowania i po jego zakończeniu. Dzieci będące ofiarami handlu ludźmi mogą bowiem uczestniczyć w postępowaniu karnym. Opiekun musi być przygotowany do udzielenia dziecku wsparcia w tej kwestii. Dyrektywa zawiera określone gwarancje ogólnie dla ofiar handlu ludźmi podczas postępowania przygotowawczego i sądowego (**art. 12**), w szczególności dla dzieci będących ofiarami (**art. 15**). Ponadto w **art. 8** dyrektywy w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi (2011/36/UE) określono zasadę dotyczącą nienakładania sankcji na ofiary, zgodnie z którą:

„państwa członkowskie, zgodnie z podstawowymi zasadami swoich systemów prawnych, podejmują niezbędne środki w celu zapewnienia, by właściwe organy krajowe były uprawnione do odstąpienia od ścigania lub nakładania sankcji na ofiary handlu ludźmi za ich udział w działalności przestępczej, do której zostały zmuszone w bezpośredniej konsekwencji tego, iż stały się ofiarami handlu ludźmi”.

Przepisy te są szczególnie istotne w odniesieniu do dzieci będących ofiarami, które padły ofiarą handlu ludźmi w celu ich wykorzystywania w działalności przestępczej.

W ramach systemu sądownictwa karnego dla dziecka będącego ofiarą wyznacza się zwykle pełnomocnika (adwokata), który zapewnia mu wsparcie i porady prawne. Do zadań opiekuna należy upewnienie się, że dziecko ma dostęp do pomocy prawnej zgodnie z krajowymi przepisami prawnymi. Jeżeli pełnomocnik (adwokat) nie został wyznaczony, opiekun powinien zwrócić się do właściwych organów o jego wyznaczenie.

Opiekun, działając w ścisłej współpracy z wyznaczonym pełnomocnikiem, powinien dbać o to, aby dziecko w pełni korzystało z przepisów określonych w **dyrektywie w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi** (2011/36/UE) lub w prawie krajowym, oraz domagać się ochrony praw dziecka jako ofiary i jako świadka w postępowaniu karnym przeciwko osobie zajmującej się handlem ludźmi.

Rola opiekuna w postępowaniu karnym polega głównie na wspieraniu dziecka, ponieważ adwokat zapewni niezbędną pomoc prawną.

Lista kontrolna: Możliwe działania opiekuna w związku z postępowaniem karnym

- ✓ Zapewnienie dziecku dostępu do odpowiedniej pomocy prawnej: zapewnienie niezwłocznego wyznaczenia wykwalifikowanego pełnomocnika (adwokata), który udzieli porady prawnej i będzie reprezentować dziecko zgodnie z wymogami prawa krajowego.
- ✓ Pomoc dziecku w podjęciu świadomej decyzji dotyczącej uczestnictwa i współpracy w postępowaniu karnym: upewnienie się, że dziecko będące ofiarą zostało poinformowane o kwestiach związanych z bezpieczeństwem i ochroną oraz o powiązanych zagrożeniach, a także aby dobrze je zrozumiało przed podjęciem decyzji o ewentualnym uczestnictwie i złożeniu zeznań w postępowaniu karnym przeciwko osobom podejrzanym o handel ludźmi.
- ✓ Upewnienie się, że dziecko jest w pełni świadome tego, które uprawnienia do pomocy i ochrony są uwarunkowane jego gotowością do uczestnictwa w postępowaniu karnym, a które nie, oraz tego, że przysługuje mu prawo do zmodyfikowania w przyszłości współpracy z wymiarem sądownictwa.
- ✓ Zachęcenie dziecka będącego ofiarą do pełnego wykorzystania okresu przeznaczonego na zastanowienie się przed podjęciem decyzji w danej sprawie, jeżeli leży to w interesie dziecka.
- ✓ Wsparcie dziecka w zrozumieniu wszelkich otrzymanych informacji, w tym informacji od przedstawiciela prawnego.
- ✓ Towarzystwo dziecku i uczestniczenie we wszystkich przesłuchaniach i posiedzeniach z udziałem dziecka.
- ✓ Emocjonalne i psychiczne przygotowanie dziecka do przesłuchań i posiedzeń oraz zapewnienie właściwego zrozumienia przebiegu postępowania oraz jego wyniku.
- ✓ Omówienie z dzieckiem wyniku postępowania i orzeczenia sądu oraz wyjaśnienie ich znaczenia dla sytuacji dziecka oraz dostępnych przyszłych możliwości i działań.
- ✓ Dopilnowanie, we współpracy z osobą udzielającą dziecku pomocy prawnej, aby dziecko nie było ścigane lub karane za działalność przestępczą będącą następstwem wykorzystywania dziecka, jak wskazano w art. 8 [dyrektywy w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi](#) (2011/36/UE).

Ogólnie rzecz biorąc, w trakcie postępowania opiekun powinien przede wszystkim działać w interesie dziecka i chronić prawa dziecka, aby zapobiec jego wtórnej wiktymizacji. W tym celu opiekun powinien współpracować z przedstawicielem prawnym, aby możliwe było skorzystanie ze wszystkich istniejących gwarancji procesowych.

10.7. Dochodzenia policyjne

Czynności dochodzeniowe policji z udziałem dzieci, takie jak przesłuchanie czy przeszukanie, powinny odbywać się dopiero po wyznaczeniu dziecku opiekuna (nawet jeżeli jest on tymczasowy) oraz adwokata lub innego wykwalifikowanego przedstawiciela zawodu prawniczego (jeżeli prawo tak stanowi). Ta sama zasada powinna mieć zastosowanie do czynności wyjaśniających przeprowadzanych przez sąd.

„Opiekun powinien mieć prawo do odmowy składania zeznań dotyczących dziecka, jeżeli został do tego wezwany. Opiekunowie powinni również kierować się zasadą „niewyrządzenia krzywdy” dziecku, za które są odpowiedzialni, zarówno poprzez ich działania, jak i decyzje, w których podejmowaniu uczestniczą w imieniu dziecka. Ważne jest, aby policja i organy ścigania były świadome tych postanowień oraz aby rozumiały, że nie są uprawnione do wywierania nacisku na opiekuna, aby podjął jakiegokolwiek działanie uznane przez niego za sprzeczne z interesem dziecka”.

Źródło: UNICEF (2008), Przewodnik dotyczący ochrony praw dzieci będących ofiarami handlu ludźmi w Europie (Reference guide on protecting the rights of child victims of trafficking in Europe), Genewa, s. 54, publikacja dostępna pod adresem: www.unicef.org/ceecis/UNICEF_Child_Trafficking_low.pdf

W każdym przypadku oraz ilekroć dziecko ma kontakt z prawem i uczestniczy w czynnościach oragnów wymiaru sprawiedliwości, w tym w dochodzeniach policyjnych, zachęca się państwa członkowskie UE do stosowania *Wytycznych Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom* (2010).

Załącznik 1: Źródła prawne

Instrumenty UE	
Karta praw podstawowych Unii Europejskiej	Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, Dz.U. C 364 z 18.12.2000, tom 43
Dyrektywa w sprawie warunków przyjmowania (2013/33/UE)	Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/33/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie ustanowienia norm dotyczących przyjmowania wnioskodawców ubiegających się o ochronę międzynarodową, Dz.U. L 180 z 29.6.2013, s. 96–116
Dyrektywa w sprawie procedur azylowych (2013/32/UE)	Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/32/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie wspólnych procedur udzielania i cofania ochrony międzynarodowej, Dz.U. L 180 z 29.6.2013, s. 60–95
Rozporządzenie Dublin II (UE) nr 604/2013	Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 604/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. W sprawie ustanowienia kryteriów i mechanizmów ustalania państwa członkowskiego odpowiedzialnego za rozpatrzenie wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej złożonego w jednym z państw członkowskich przez obywatela państwa trzeciego lub bezpaństwowca, Dz.U. L 180 z 29.6.2013, s. 31–59
Dyrektywa w sprawie ofiar (2012/29/UE)	Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW, Dz.U. L 315 z 14.11.2012, s. 57–73
Dyrektywa w sprawie kwalifikowania (2011/95/UE)	Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/95/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie norm dotyczących kwalifikowania obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców jako beneficjentów ochrony międzynarodowej, jednolitego statusu uchodźców lub osób kwalifikujących się do otrzymania ochrony uzupełniającej oraz zakresu udzielanej ochrony, Dz.U. L 337 z 20.12.2011, s. 9–26
Dyrektywa w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci (2011/93/UE)	Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/93/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępująca decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW, Dz.U. L 335 z 17.12.2011, s. 1–14
Dyrektywa w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi (2011/36/UE)	Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW, Dz.U. L 101 z 15.4.2011, s. 1–11
Dyrektywa w sprawie powrotów (2008/115/WE)	Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/115/WE z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie wspólnych norm i procedur stosowanych przez państwa członkowskie w odniesieniu do powrotów nielegalnie przebywających obywateli państw trzecich, Dz.U. L 348 z 24.12.2008, s. 98–107
Rozporządzenie Bruksela II	Rozporządzenie Rady (WE) nr 2116/2004 z dnia 2 grudnia 2004 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000, w zakresie umów ze Stolicą Apostolską, Dz.U. L 367 z 14.12.2004, s. 1–2
Dyrektywa w sprawie dokumentów pobytowych dla ofiar handlu ludźmi (2004/81/WE)	Dyrektywa Rady 2004/81/WE z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie dokumentu pobytowego wydawanego obywatelom państw trzecich, którzy są ofiarami handlu ludźmi lub wcześniej byli przedmiotem działań ułatwiających nielegalną imigrację, którzy współpracują z właściwymi organami, Dz.U. L 261 z 6.8.2004, s. 19–23

Dyrektywa w sprawie swobodnego przemieszczania się (2004/38/WE)	Dyrektywa 2004/38/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich, zmieniająca rozporządzenie (EWG) nr 1612/68 i uchylająca dyrektywy 64/221/EWG, 68/360/EWG, 72/194/EWG, 73/148/EWG, 75/34/EWG, 75/35/EWG, 90/364/EWG, 90/365/EWG i 93/96/EWG (Tekst mający znaczenie dla EOG), Dz.U. L 158 z 30.4.2004, s. 77–123
Instrumenty międzynarodowe	
Konwencja Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka, ONZ	Konwencja Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka, ONZ, Nowy Jork, 20 listopada 1989 r., Zbiór traktatów, tom 1577, s. 3
Konwencja Rady Europy przeciwko handlowi ludźmi	Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, Warszawa, 2005
Konwencja z 1951 r. dotycząca statusu uchodźców	Konwencja z 1951 r. w sprawie uchodźców, Organizacja Narodów Zjednoczonych, Zbiór traktatów, tom 189, s. 137
Konwencja haska z 1993 r.	Konwencja z dnia 29 maja 1993 r. o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego
Konwencja haska z 1996 r.	Konwencja z dnia 19 października 1996 o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci
Inne niewiążące źródła prawa	
Komentarz ogólny nr 6 Komitetu Praw Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych	Komitet Praw Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych, komentarz ogólny nr 6, Sposób traktowania dzieci bez opieki i odseparowanych od rodziców przebywających poza państwem pochodzenia (Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin), 1 września 2005 r., CRC/GC/2005/6
Komentarz ogólny nr 12 Komitetu Praw Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych	Komitet Praw Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych, komentarz ogólny nr 12, Prawo dziecka do bycia wysłuchanym (The right of the child to be heard), 1 lipca 2009 r., CRC/GC/12
Komentarz ogólny nr 13 Komitetu Praw Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych	Komitet Praw Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych, komentarz ogólny nr 13, Prawo dziecka do wolności od wszelkich form przemocy (The right of the child to freedom from all forms of violence), 18 kwietnia 2011 r., CRC/GC/13
Komentarz ogólny nr 14 Komitetu Praw Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych	Komitet Praw Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych, komentarz ogólny nr 14 (2013) w sprawie prawa dziecka do tego, by sprawą nadrzędną było najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka (on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration), 29 maja 2013 r., CRC/GC/14
Rezolucja nr 64/142. Wytyczne dotyczące opieki zastępczej nad dziećmi	Zgromadzenie Ogólne, rezolucja nr 64/142, Wytyczne dotyczące opieki zastępczej nad dziećmi, 24 lutego 2010 r., A/RES/64/142
Wytyczne Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom	Rada Europy, Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom, przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 17 listopada 2010 r. na 1098. posiedzeniu zastępców ministrów – wersja edytowana z dnia 31 maja 2011 r.
Rada Europy, Programy pomocy dla małoletnich migrantów bez opieki	Rada Europy, Komitet Ministrów, zalecenie CM/Rec(2007)9 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie programów pomocy dla małoletnich migrantów bez opieki, 12 lipca 2007 r.

Załącznik 2: Wybrane publikacje

Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej (2009), *Wyzwania, perspektywy i dobre praktyki w zakresie handlu dziećmi w Unii Europejskiej (Child trafficking in the European Union: Challenges, perspectives and good practices)*, Luksemburg, Urząd Publikacji, http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/529-Pub_Child_Trafficking_09_en.pdf

Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej (2011), *Odseparowane od rodziców dzieci ubiegające się o azyl w państwach członkowskich Unii Europejskiej, sprawozdanie porównawcze*, Luksemburg, Urząd Publikacji, http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1693-SEPAC-summary-report_PL.pdf

Defence for Children – ECPAT Niderlandy (2011), *Najważniejsze standardy dla opiekunów dzieci odseparowanych od rodziców w Europie (Core standards for guardians of separated children in Europe)*, Leiden, <http://www.corestandardsforguardians.eu/>

EASO (Europejski Urząd Wsparcia w dziedzinie Azylu) (2014), *Stosowana w Europie praktyka EASO w zakresie ustalania wieku (EASO age assessment practice in Europe)*, <http://easo.europa.eu/wp-content/uploads/EASO-Age-assessment-practice-in-Europe.pdf>

ENGI (Europejska Sieć Instytucji Opieki, ang. European Network for Guardianship Institutions) (2011), *Minimalne standardy, czynniki ryzyka i zalecenia dla praktyków w zakresie opieki nad małoletnimi bez opieki. Opieka w praktyce, sprawozdanie końcowe (Care for unaccompanied minors: Minimum standards, risk factors and recommendations for practitioners, Guardianship in practice, final report)*, Utrecht, <http://engi.eu/about/documentation/>

Komisja Europejska (WE) (2010) *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady. Plan działania w zakresie małoletnich bez opieki (2010-2014)*, 6 maja 2010 r., COM(2010) 213, s. 3, Bruksela, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF?uri=CELEX:52010DC0213&rid=1>

Komisja Europejska (WE) (2012), *Sprawozdanie Komisji dla Rady i Parlamentu Europejskiego, Sprawozdanie śródkresowe z realizacji planu działania w zakresie małoletnich bez opieki*, Bruksela, 28 września 2012 r., COM(2012) 554 final, <https://webgate.acceptance.ec.testa.eu/docfinder/index.php?searchId=22de863176244800a30b7c3a2f35ee27>

Komisja Europejska (2013), *Zaginione dzieci w Unii Europejskiej: mapowanie, gromadzenie danych i statystyki (Missing children in the European Union: Mapping, data collection and statistics)*, Rotterdam, http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/missing_children_study_2013_en.pdf

Komisja Europejska (2013), *Unijne prawa ofiar handlu ludźmi*, Luksemburg, Urząd Publikacji Unii Europejskiej (Urząd Publikacji), <http://ec.europa.eu/anti-trafficking/eu-policy>

Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (2007), *Podręcznik IOM Bezpośrednia pomoc ofiarom handlu ludźmi*, Genewa, Szwajcaria, http://publications.iom.int/bookstore/free/IOM_Handbook_Assistance.pdf

Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża (2004), *Międzyinstytucjonalne wytyczne w sprawie dzieci bez opieki i odseparowanych od rodziców (Inter-agency Guiding Principles on Unaccompanied and Separated Children)*, Centralna Agencja Poszukiwań i Oddział ds. Ochrony, Genewa, Szwajcaria, http://www.unicef.org/violencestudy/pdf/IAG_UASCs.pdf

Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (2004), *Krajowe mechanizmy ukierunkowanej pomocy – wspólne wysiłki na rzecz ochrony praw ofiar handlu ludźmi: Praktyczny podręcznik (National Referral Mechanisms – Joining Efforts to Protect the Rights of Trafficked Persons: A Practical Handbook)*, Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka, <http://www.osce.org/odihr/13967>

Organizacja Narodów Zjednoczonych, Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka (2008), *Zalecane zasady i wytyczne dotyczące praw człowieka i handlu ludźmi: komentarz (Recommended principles and guidelines on human rights and human trafficking: commentary)*, http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Commentary_Human_Trafficking_en.pdf

Organizacja Narodów Zjednoczonych (2011), *Wspólny komentarz ONZ w sprawie dyrektywy UE – Podejście oparte na poszanowaniu praw człowieka, zapobieganie i zwalczanie handlu ludźmi oraz ochrona ofiar (Joint UN Commentary on the EU Directive – A Human Rights-Based Approach, Prevent Combat Protect Human Trafficking)*, https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/2011/UN_Commentary_EU_Trafficking_Directive_2011.pdf

Rada Europy (2009), *Wytyczne Rady Europy w dziedzinie polityki dotyczące zintegrowanych międzynarodowych strategii na rzecz ochrony dzieci przed przemocą (Council of Europe Policy guidelines on integrated national strategies for the protection of children from violence)*, Strasburg, www.coe.int/t/dg3/children/News/Guidelines/Adoption_guidelines_en.asp

Rada Europy (2011), Zgromadzenie Parlamentarne, Komitet ds. Migracji, Uchodźców i Wysiedleńców, *Dzieci będące migrantami: Jakie mają prawa po ukończeniu 18. roku życia? (Migrant children: What rights at 18?)*, (sprawozdanie | Doc. 13505 | 23 kwietnia 2014 r.), <http://website-pace.net/documents/19863/168397/20140313-MigrantRights18-EN.pdf/ea190a6e-1794-4d30-b153-8c18dc95669f>, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20589&lang=en>

Rada Europy (2010), *Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom i ich uzasadnienie*, przyjęte przez Komitet Ministrów Rady Europy w dniu 17 listopada 2010 r., http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/Source/GuidelinesChildFriendlyJustice_PL.pdf

UNICEF (Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci) (2008), *Przewodnik dotyczący ochrony praw dzieci będących ofiarami handlu ludźmi w Europie (Reference guide on protecting the rights of child victims of trafficking in Europe)*, Genewa, www.unicef.org/ceecis/UNICEF_Child_Trafficking_low.pdf

UNICEF (2008), *Strategia UNICEF w zakresie ochrony dzieci (UNICEF Child Protection Strategy)*, E/ICEF/2008/5/Rev.1, 20 maja 2008 r., www.unicef.org/protection/files/CP_Strategy_English.pdf

UNICEF (2013), *Ustalanie wieku: nota techniczna (Age assessment: a technical note)* (Smith, T. i Brownless, L.), Nowy Jork, [http://www.unicef.org/protection/files/Age_Assessment_Note_final_version_\(English\).pdf](http://www.unicef.org/protection/files/Age_Assessment_Note_final_version_(English).pdf)

Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (2006), *Wytyczne nr 7 w sprawie ochrony międzynarodowej: Zastosowanie art. 1A ust. 2 konwencji z 1951 r. lub Protokołu z 1967 r. dotyczącego statusu uchodźców w odniesieniu do ofiar handlu ludźmi i osób zagrożonych handlem ludźmi (Guidelines on international protection No. 7: The application of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees to Victims of Trafficking and Persons at Risk of Being Trafficked)*, HCR/GIP/06/07, www.refworld.org/docid/443679fa4.html

Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (2008), *Wytyczne UNHCR dotyczące określania interesu dziecka (UNHCR Guidelines on Determining the Best Interests of the Child)*, maj 2008 r., www.refworld.org/docid/48480c342.html

Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców i Międzynarodowy Komitet Ratunkowy (ang. International Rescue Committee, IRC) (2011), *Podręcznik dotyczący wdrażania wytycznych UNHCR w zakresie oceny najlepszego interesu (Field handbook for the implementation of UNHCR BID Guidelines)*, www.refworld.org/pdfid/4e4a57d02.pdf

Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców i Rada Europy (2014), *Ubiegające się o azyl i będące uchodźcami dzieci bez opieki i odseparowane od rodziców kończą 18. rok życia: czy jest co świętować? (Unaccompanied and separated asylum-seeking and refugee children turning eighteen: What to celebrate?)*, Strasburg, Francja, www.refworld.org/DOCID/53281A864.HTML

JAK OTRZYMAĆ PUBLIKACJE UE

Publikacje bezpłatne:

- jeden egzemplarz:
w EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>)
- kilka egzemplarzy (lub mapy, plakaty):
w przedstawicielstwach Unii Europejskiej (http://ec.europa.eu/represent_pl.htm)
w delegaturach Unii Europejskiej w krajach poza UE:
(http://eeas.europa.eu/delegations/index_pl.htm)
kontaktując się z Europe Direct (http://europa.eu/europedirect/index_pl.htm)
lub dzwoniąc pod numer 00 800 6 7 8 9 10 11 (numer bezpłatny w całej UE) (*).

(*) Informacje są udzielane nieodpłatnie, większość połączeń również jest bezpłatna (niektórzy operatorzy, hotele lub telefony publiczne mogą naliczać opłaty).

Publikacje płatne:

- w EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>)

Celem *opieki nad dziećmi pozbawionymi opieki rodzicielskiej* jest wzmocnienie ochrony dzieci z uwzględnieniem przede wszystkim szczególnych potrzeb dzieci będących ofiarami handlu ludźmi. W *Strategii UE na rzecz wyeliminowania handlu ludźmi na lata 2012–2016* uznaje się znaczenie kompleksowych systemów ochrony uwzględniających potrzeby dzieci; punktem odniesienia dla tych systemów jest dobrze ukształtowany system opieki. Skuteczne systemy opieki są kluczem do zapobiegania znęcaniu się nad dziećmi, ich zaniedbywaniu i wykorzystywaniu. Jednak role, kwalifikacje i kompetencje opiekunów są różne w różnych państwach członkowskich. Niniejszy podręcznik, będący wspólną publikacją Komisji Europejskiej i Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej, ma pomóc w ujednoczeniu praktyk w zakresie opieki, przy jednoczesnym zagwarantowaniu, że systemy opieki są lepiej przygotowane do uwzględnienia szczególnych potrzeb dzieci będących ofiarami handlu ludźmi. Podręcznik zawiera wytyczne i zalecenia dla państw członkowskich UE dotyczące wzmocnienia ich systemów opieki, ustalania ich najważniejszych zasad, podstawowej osnowy tych systemów i zarządzania nimi. Poprzez propagowanie jednakowego pojmowania zasadniczych elementów systemu opieki podręcznik ma na celu polepszenie warunków dzieci objętych opieką oraz rozpowszechnianie poszanowania ich praw podstawowych.

FRA-AGENCJA PRAW PODSTAWOWYCH UNII EUROPEJSKIEJ

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Wiedeń – Austria

Tel. +43 158030-0 – faks +43 158030-699

fra.europa.eu – info@fra.europa.eu

facebook.com/fundamentalrights

linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency

twitter.com/EURightsAgency

ISBN 978-92-9239-952-8